

37ste VERGADERING. — 11 JUNI 1915.

Mededeeling v. ingek. stuk. — 32. Vaststell. nadere strafv. voorz. betr. strafopsch., bet. v. geldb. en voorw. invrijheidst.

37ste VERGADERING.**VERGADERING VAN VRIJDAG 11 JUNI 1915.**

(BIJENROEPINGSUUR 11 VOORMIDDAG.)

Ingekomen: een wetsontwerp. — Voortzetting van de beraadslaging over en aanneming van het wetsontwerp tot vaststelling van nadere strafrechtelijke voorzieningen betreffende veroordeelingen, waarbij de straf niet wordt ondergaan, enz. — Verslag uitgebracht over verzoekschriften. — Voortzetting van de beraadslaging over en aanneming van het wetsontwerp tot verhooging van hoofdstuk IX voor 1915 (Kanalisaie van de Maas in Limburg). — Beraadslaging over en aanneming van het wetsontwerp tot aanvulling en verhooging van hoofdstuk X voor 1914.

Voorzitter: de heer van Voorst tot Voorst.

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 42 leden, te weten de heeren:

van den Biesen, Reekers, de Gijselaar, van Basten Batenburg, 't Hooft, Kuyper, Bavinck, Zijlma, Lucasse, van Nierop, van der Feltz, van den Berg, Haffmans, de Vos van Steenwijk, Drucker, de Boer, van Holthe tot Echten, van Waterschoot van der Gracht, Gilissen, Polak, van Lanschot, Cremer, Regout, Laan, van Swaay, d'Aumale van Hardenbroek, Ferf, Kraus, van Houten, van Welderen Rengers, van der Does de Willebois, Bergsma, Staal, Verheijen, Franssen, Bosch van Oud-Amelisweerd, Woltjer, van der Maesen de Sombreff, van Lamsweerde, Fokker, Dojes,

en de heeren Ministers van Justitie, van Waterstaat en van Landbouw, Nijverheid en Handel.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter: Ik deel aan de Vergadering mede, dat is ingekomen het wetsontwerp tot aanvulling en verhooging van het IIIde hoofdstuk der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1915 (363).

Dit wetsontwerp zal worden gezonden aan de afdelingen.

Aan de orde is de behandeling van de volgende wetsontwerpen:

I. vaststelling van nadere strafrechtelijke voorzieningen betreffende veroordeelingen, waarbij de straf, tenzij de rechter later anders beveelt, niet wordt ondergaan, de

(Minister Ort.)

betaling van geldboeten en de voorwaardelijke invrijheidstelling (32).

De beraadslaging wordt hervat.

De heer Ort, Minister van Justitie: Het is mij hoogst aangenaam te kunnen beginnen met mijn dank te betuigen aan de geachte afgevaardigden die het beginsel waaraan dit wetsontwerp zijn ontstaan te danken heeft, evenals de wijze waarop de regeling daarvan in dit wetsontwerp plaats had, hier gisteren op zoo overtuigende wijze hebben verdedigd en daarbij de wenschelijkheid hebben aangetoond, dat het instituut van de voorwaardelijke veroordeeling zoo spoedig mogelijk in ons land zal worden ingevoerd. Zoowel de heer van der Feltz als, vooral ook op praktische gronden, de heer Verheijen hebben verklaard, dat dit wetsontwerp hun instemming kon wegdragen, en dat ook in verband met ons strafstelsel daaraan niets in den weg stond. Wel heeft de geachte afgevaardigde de heer Verheijen daarbij niet gelukkig genoemd de tijdens de behandeling in de Tweede Kamer aangebrachte verhooging van de grens voor de voorwaardelijke veroordeeling tot een jaar gevangenisstraf, maar eenig principiëel bezwaar tegen het wetsontwerp zag de geachte afgevaardigde daarin niet.

Een meer gereserveerde, een meer aarzelende houding is ten aanzien van dit wetsontwerp aangenomen door den heer van Basten Batenburg. De heer van Basten Batenburg vreesde, dat door dit wetsontwerp de vergeldingsidee op den achtergrond zou worden geplaatst. Dit argument zal ik hierna bij de beantwoording van de principiële bezwaren tegen het wetsontwerp nader onder de oogen zien.

Overigens heeft de geachte afgevaardigde enkele bezwaren van meer praktischen aard geopperd: de geachte afgevaardigde heeft er op gewezen, dat bij uitvoering der voorgestelde regeling de reclasseeringskosten zullen stijgen, nl. de kosten, verbonden aan de aanstelling van bijzondere ambtenaren en aan subsidien voor reclasseeringsinstellingen. Mijnheer de Voorzitter! Ik geef dit gaarne toe, maar de geachte afgevaardigde moge daarbij niet vergeten, dat tegenover die vermeerdering van reclasseeringsuitgaven staat een zeer groote vermindering van aan de uitvoering der opgeschorte straffen verbonden kosten. Het is op het oogenblik niet te ramen hoe groot de besparing aan onderhoudskosten van gevangenen ten gevolge van de invoering der voorwaardelijke veroordeeling zal zijn, maar dit staat toch zeker wel vast, dat het bedrag van de aldus bespaarde kosten dat van de meerdere reclasseeringsuitgaven zeer aanzienlijk zal blijken te overtreffen.

De geachte afgevaardigde heeft ook nog vrees te kennen gegeven, dat bij de reclasseering der voorwaardelijk veroordeelden het particulier initiatief te veel zal worden gedrukt door de aanstelling van de nieuwe bijzondere ambtenaren voor de reclasseering. Ik acht die vrees niet gegrond, want ook in die gevallen waarin door den rechter een bijzonder ambtenaar met den bijstand van een voorwaardelijk veroordeelde zal worden belast, zal toch steeds, zoodra meer ingrijpende reclasseeringsmaatregelen blijken noodig te zijn ten aanzien van den veroordeelde, de tusschenkomst van een particuliere reclasseeringsinstelling moeten worden ingeroepen. Het stelsel van reclasseering van het jaar 1910, hetwelk ook tot de voorwaardelijke veroordeelden zal worden uitgebreid, is, dit is den geachten afgevaardigde zeker bekend, dat de rechtstreeksche reclasseering van staatswege slechts daar toepassing vindt waar het particulier initiatief te kort schiet. Op dit punt stemt derhalve de voorgenen regeling, die nog nader zal moeten worden ingevoerd en uitwerking zal vinden in een algemeenen maatregel van bestuur, geheel overeen met de inzichten, door den geachten afgevaardigde op dit punt gekoesterd.

Ik ga thans over tot een bespreking van hetgeen hier gisteren op principiële gronden door de heeren van den Berg, Lucasse en Bavinck tegen het wetsontwerp is aange-

32. Vaststelling nadere strafrechtelijke voorz. betr. voorw. strafopschorting, de bet. v. geldeb. en de voorw. invrijheidst.

(Minister Ort.)

voerd, doch op zoo welwillende wijze — ik stel er prijs op dit te verklaren — dat ik mij gaarne in het debat met zulke tegenstanders begeef.

De bespreking van hun bezwaren zal m. i. het best kunnen geschieden aan de hand van de uiteenzetting van de beginselen, welke naar mijn meening aan het tegenwoordige wetsontwerp ten grondslag liggen. Bestaat er tegen de invoering van het instituut, meer in het bijzonder tegen de wijze waarop het in dit ontwerp is geregeld, bezwaar in verband met het stelsel, waarop onze strafwetgeving steunt? M. a. w. is wellicht de theorie, waarop deze wetsvoordracht steunt, in strijd met ons bestaand strafstelsel? Dit is naar het mij toeschijnt de eenige vraag waar het op aankomt. Het antwoord daarop is m. i. beslissend voor de vraag of het instituut een plaats zal mogen innemen in onze strafwetgeving, en ik zeg dit met nog meer recht, omdat de bepalingen van dit wetsontwerp bestemd zijn om te worden ingelascht in en daardoor deel uit te gaan maken van ons Wetboek van Strafrecht. De vraag is dus alleen deze: welk stelsel heeft dit wetboek aanvaard? Welk systeem, welke theorie is eigen aan ons Wetboek van Strafrecht? En dan is het antwoord dit, dat dit wetboek op een stelsel is gebouwd, door den Minister Modderman bij de toelichting van het wetboek aldus uitgedrukt, dat de theorie die daaraan ten grondslag ligt is die, welke het belang van de maatschappij op den voorgrond stelt, maar tevens van strijd tusschen de belangen van de gemeenschap en van het individu niet wil weten.

Te voren had Minister Modderman met een kort woord besproken twee andere theorieën, die bij het opstellen van het Wetboek van Strafrecht door de commissie belast met het ontwerpen van dat wetboek en later door de Regeering in het bijzonder waren onderzocht, en wel in de eerste plaats de theorie die door hem werd aangeduid als uitsluitend gericht op het belang van de maatschappij en waarbij het waarachtig zedelijk belang van het individu wordt opgeofferd, zonder dat men daarbij de moeite neemt om te onderzoeken of die opoffering door het belang der maatschappij gebiedend wordt gevorderd, een standpunt dat samenhangt met de z.g. afschrikkingstheorie, afschrikkend hetzij direct door de strafvoltrekking, hetzij indirect door de strafbedreiging. In de tweede plaats was onderzocht de z.g. verbeteringstheorie, de theorie lijnrecht staande tegenover de eerste en waarin het belang van het individu op den voorgrond en dat van de maatschappij meer op den achtergrond wordt gesteld. Met het oog op deze beide theorieën stelde Minister Modderman de vraag: is het inderdaad noodig in een van deze twee uitersten te vervallen en is het a priori zoo zeker, dat men het belang der maatschappij niet uitnemend kan handhaven zonder het zedelijk waarachtig belang van den overtreder op te offeren? En nu heeft, zoo besloot hij, de ervaring, de beste leermeesteres, het antwoord gegeven en geleerd, dat in het belang der maatschappij de straf wel een leed, maar geenszins een kwaad behoeft te zijn.

Wanneer men nu in aanmerking neemt dat door dien Minister reeds te voren was verklaard dat naar de idee van het Strafwetboek elke straf moet zijn een ultimum remedium, waaruit volgt dat een straf slechts daar toepassing mag en moet vinden waar, den gegeven maatschappelijken toestand in aanmerking genomen, geen ander, zachter middel mogelijk is om de naleving van een gegeven gebod te verzekeren, dan geloof ik dat ik mij op deze toelichting mag beroepen tot staving van mijn meening dat in ons Strafwetboek strafrecht is noodzakelijkheidsrecht, waarbij men voortdurend heeft in aanmerking te nemen de voldoening aan twee eischen, die daarbij tot hun recht moeten komen, het maatschappelijk belang, het belang van den Staat aan de eene en het belang van het betrokken individu, van den persoon des daders aan de andere zijde. Maar ook nog — en het is van belang daarop te letten — is van dat recht een karaktertrek, dat nakoming der gebods- en verbodsbepalingen dwingend wordt verzekerd, dat de straf, die wordt opgelegd en die wordt bedreigd, een voldoende preventief

karakter heeft, en daaruit volgt, dat ook in dit stelsel, in het stelsel van ons Wetboek van Strafrecht, zeer zeker in de straf een afschrikkend en voor een deel een vergeldend element is gelegen. Dit stelsel is ongetwijfeld niet wat men noemt: het klassieke stelsel; de absolute vergeldingstheorie is daarin niet neergelegd en evenmin viert daarin de zuivere verbeteringstheorie haar hoogtij, vermits de verbetering van het individu alleen binnen de grenzen van het maatschappelijk belang zal kunnen worden nagestreefd, maar het is een theorie, die in aanmerking neemt den schuldgraad van den dader en met behoud van de noodzakelijke afschrikkende en vergeldingselementen medebrengt dat nooit verder worde gegaan dan voor het staatsbelang noodzakelijk is, dat het leed nooit zwaarder zal zijn dan met het oog op het belang van den Staat, op het algemeen belang strikt wordt gevorderd.

De uiterste consequentie van dit stelsel zou ongetwijfeld zelfs toelaten dat onder bijzondere omstandigheden, in bijzondere gevallen, waarin het belang van de rechtsorde straf niet eischte, de dader zelfs niet zou worden gestraft en in dit opzicht sluit het zich volkomen aan bij het ook bij ons geldende opportunitéitsbeginsel. Ik behoeft daarop echter in verband met deze wetsvoordracht thans niet in te gaan, want van het niet ondergaan van de als verdiend door den rechter opgelegde straf is in deze m. i. niet de rede, zij het ook dat bij de voorwaardelijke veroordeeling de straffen zullen bestaan in een leed hetwelk, overigens voldoende aan de eischen van straf, als gevolg van een overtreding van een gebod of verbod, dat is quia peccatum opgelegd, niet als zoodanig is opgenomen in de lijst van het voor de opnoeming der straffen aangewezen art. 9 van het Wetboek van Strafrecht.

Toetst men deze theorie van het Strafwetboek aan de bepalingen van deze wetsvoordracht, dan blijkt daaruit m. i. onwederprekelijk, dat de voorwaardelijke veroordeeling daarvan is een uitvloeisel, dat in de voorwaardelijke veroordeeling, gelijk deze in dit wetsontwerp is geregeld, wordt verwezenlijkt het zooveel door mij aangeduide beginsel, dat in het Wetboek van Strafrecht is neergelegd. En daarmee is voor mij de rechtvaardiging van het nieuwe instituut gegeven.

In hoeverre zich de invoering van het nieuwe instituut met andere theorieën dan die aan het Strafwetboek ten grondslag liggen, verdraagt, kan ten deze niet van overwegende betekenis zijn. Intusschen wil ik gaarne verklaren, dat m. i. het stelsel van dit wetsontwerp noch de absolute vergeldingstheorie, noch met de zuivere verbeteringstheorie strijdt. Thans kom ik tot een nadere weerlegging van de principiële bezwaren in deze Kamer tegen het ontwerp ingebracht. De heeren van den Berg, Lucasse en Bavincx hebben allen in den grond dit bezwaar, dat huns inziens bij de toepassing van het nieuwe instituut de als verdiend door den rechter opgelegde straf bij een succesvol doorstaan van den proeftijd niet wordt ondergaan. Ik acht het daarom gewenscht het juridische karakter van de voorwaardelijke veroordeeling nog eens scherp te formuleeren. Het eenvoudigst kan dit geschieden aan de hand van hetgeen plaats heeft bij de voorwaardelijke invrijheidstelling. Wanneer bijv. aan iemand drie jaren gevangenisstraf wordt opgelegd, dan zal hij, wanneer dit wetsontwerp wet mocht worden, reeds na twee jaren voorwaardelijk in vrijheid worden gesteld, met een proeftijd van een jaar. Doorstaat hij dien proeftijd met succes, dan is daarmee de straf geëindigd. Volgt herroeping, dan moet hij het nog resterende jaar van zijn gevangenisstraf ondergaan. Nu staat vast, dat de voorwaardelijke invrijheidstelling is een bijzondere wijze van tenuitvoerlegging van een deel der uitgesproken veroordeeling, dat ook de voorwaardelijk in vrijheid gestelde ondergaat straf, nl. in den vorm van de hem bij wege van voorwaarde gedurende den proeftijd opgelegde vrijheidsbeperkingen. Dit is ook in overeenstemming met hetgeen door den Raad van State is opgemerkt naar aanleiding van het instituut der voorwaardelijke invrijheidstelling, waar hij zegt: „Het verleenen der verlofpassen is slechts eene, binnen de grenzen der wet gewijzigde tenuitvoerlegging van een deel der uitgesproken veroordeeling, die daardoor niets van hare kracht verliest.”

32. Vaststelling nadere strafrechtelijke voorz. betr. voorw. strafopschorting, de bet. v. geldb. en de voorw. invrijheidst.

(Minister Ort.)

Wat is dus in het vervolg eigenlijk de inhoud van een uitspraak waarbij de rechter drie jaar gevangenisstraf oplegt? Deze: gij veroordeelt zult als maximum, d. w. z. in het ongunstigste geval ondergaan drie jaar gevangenisstraf en een jaar proeftijd. Dit is dus voor het geval dat, ten aanzien van den veroordeelde, nadat deze voorwaardelijk in vrijheid is gesteld, aan het einde van den proeftijd herroeping volgt. Immers de veroordeelde ondergaat dan in het geheel 3 jaar gevangenisstraf en 1 jaar proeftijd. De uitgesproken veroordeeling heeft echter ook een minimum, te weten: 2 jaren gevangenisstraf en 1 jaar proeftijd; dat is dus voor het gunstigste geval dat de veroordeelde voorwaardelijk in vrijheid wordt gesteld, zodra het mogelijk is, na twee jaar, en dat hij den proeftijd met succes heeft doorstaan.

Binnen de grenzen van dat maximum en van dat minimum wordt nu tot zekere hoogte de feitelijke duur van de straf door het gedrag van den veroordeelde bepaald. Men kan geenszins zeggen dat degene te wiens aanzien de voorwaardelijke invrijheidstelling wordt bevolen, per se lichter wordt gestraft dan degene te wiens aanzien dit niet het geval is, want de voorwaardelijk in vrijheid gestelde krijgt casu quo het jaar proeftijd er boven op. De voorwaardelijke invrijheidstelling heeft dus dit gevolg dat een veroordeeling tot drie jaar gevangenisstraf naar de wet moet worden opgevat als een veroordeeling tot straf, waarvan het maximum is drie jaar gevangenisstraf en een jaar proeftijd en het minimum 2 jaren gevangenisstraf en 1 jaar proeftijd, terwijl binnen die grenzen de feitelijke duur der straf mede van het gedrag van den veroordeelde afhangt.

Welnu, geheel analoog staat de zaak bij de voorwaardelijke veroordeeling. Een voorwaardelijke veroordeeling tot 6 maanden gevangenisstraf met een proeftijd bij voorbeeld van twee jaar wil zeggen een veroordeeling tot een straf waarvan het maximum is twee jaar proeftijd en 6 maanden gevangenisstraf en waarvan het minimum, in het voor den veroordeelde gunstigste geval, is twee jaar proeftijd, d. w. z. twee jaar onderwerping aan de hem door den rechter bij wege van voorwaarden opgelegde vrijheidsbeperkingen. Binnen die grenzen hangt wederom de feitelijke duur en zelfs tot zekere hoogte de intensiteit der straf af van het gedrag van den veroordeelde, d. w. z. van den graad van schuld, gelijk die nader blijkt bij den veroordeelde aanwezig geweest te zijn, namelijk bij het plegen van het feit. Gedraagt de veroordeelde zich goed, d. w. z. blijkt hij daardoor inderdaad te zijn de betrekkelijk voor de rechtsorde minder gevaarlijke persoon waarvoor de rechter hem aanvankelijk houdt, dan ondergaat hij enkel den zachteren vorm van de vrijheidsbeperkingen der voorwaarden. Gedraagt hij zich daarentegen slecht, blijkt zijn karakter m. a. w. voor de rechtsorde veel bedenkelijker te zijn dan de rechter aanvankelijk aanneemt, blijkt m. a. w. dat zijn schuld groter was, dan ondergaat hij het geheel of een deel van zijn proeftijd en bovendien nog de zes maanden gevangenisstraf. Er treedt dan in wat men genoemd heeft de automatische correctie bij de voorwaardelijke veroordeeling.

Inderdaad, deze instelling corrigeert zich zelf; zij brengt mede een straf van relatief bepaalden duur met een maximum en een minimum, terwijl de feitelijke duur zich in het algemeen regelt naar de persoonlijkheid van den dader, gelijk die persoonlijkheid zich tijdens den proeftijd nader openbaart, welke openbaring tevens op den schuldgraad bij het begaan van het feit een nader licht werpt.

Uit het gezegde vloeit aanstonds voort, dat geenszins een voorwaardelijke veroordeeling tot zes maanden gevangenisstraf per se lichter is dan een onvoorwaardelijke; zij kan, gelijk gezegd is, zwaarder zijn. Immers de twee jaren proeftijd + de zes maanden gevangenisstraf, die de veroordeelde in het ongunstigste geval ondergaat, zijn zwaarder dan de zes maanden gevangenisstraf alleen. Als regel zal zij echter lichter zijn, want de last tot tenuitvoerlegging zal bij een goede toepassing van het instituut uitzondering blijken. Maar uit het feit dat een voorwaardelijke veroordeeling casu quo zelfs zwaarder kan zijn dan een onvoorwaardelijke, blijkt aanstonds

dat geenszins dit wetsontwerp beoogt clementie tegenover misdadigers te bevorderen. Wel echter beoogt dit ontwerp, gelijk ik reeds betoogde, te bevorderen dat misdadigers niet strenger worden gestraft dan het staatsbelang vordert en zij ook hebben verdiend. *Verdiend* bij de voorwaardelijke veroordeeling nu is een straf van *relatief* bepaalden duur, een straf welker feitelijke duur zich automatisch regelt naar de meerdere of mindere gevaarlijkheid en hardnekkigheid, die de aan de rechtsorde vijandige wil van den misdadiger (blijkens zijn gedrag tijdens den proeftijd) inderdaad bezat. De intensiteit van den aan de rechtsorde vijandigen wil van den misdadiger bepaalt nu diens schuldgraad.

In zoover kan veilig worden beweerd, dat ook de feitelijke duur van de straf door den nader gebleken schuldgraad wordt bepaald. En daaruit blijkt opnieuw, dat van het standpunt der vergeldingsleer tegen het nieuwe instituut, gelijk het in dit wetsontwerp wordt voorgesteld, geenerlei bezwaar behoeft te worden gevoeld, laat staan een onoverkomelijk bezwaar. En dat het instituut met de theorie, welke aan het Wetboek van Strafrecht ten grondslag ligt, met de theorie van het minimum leed, dat het staatsbelang vordert, geheel in overeenstemming is, ja, dat de invoering der voorwaardelijke veroordeeling door die theorie zelfs wordt geëischt, heb ik reeds zoeven trachten aan te toonen.

De ervaringen in het buitenland maken aannemelijk, dat de invoering van de voorwaardelijke veroordeeling op het criminaliteitsverloop geenszins een ongunstigen invloed heeft. In ieder geval is een zoodanige ongunstige invloed nergens kunnen worden aangetoond. Hieruit volgt, dat het totale quantum leed, dat de Staat thans bij de strafrechtelijke repressie aanwendt, grooter is dan noodzakelijk is te achten, en op het standpunt der zoogenaamde noodzakelijkheids-theorie is de oplegging van niet door het staatsbelang gevorderd leed ongerechtvaardigd. En wel even ongerechtvaardigd als het zou zijn om wegens een strafbaar feit gevangenisstraf op te leggen, indien dit met een lichtere straf, b.v. een geldboete, voldoende kan worden geboet.

Thans nog een enkel woord over hetgeen door elk der heeren, die gisteren tegen het wetsontwerp principiële bezwaren hebben geopperd, te berde is gebracht. De heer van den Berg heeft het denkbeeld aan de hand gedaan — dat zeker alle overweging waard is — om de lijst van straffen in artikel 9 van het wetboek aan te vullen met nieuwe strafvormen van denzelfden aard als die, welke bij invoering der voorwaardelijke veroordeeling langs den weg der voorwaarden zullen kunnen worden opgelegd en de heer Bavinck heeft een dergelijke meening ook als de zijne te kennen gegeven.

Maar bewijst dit eigenlijk niet, dat de aan de vergeldingsleer ontleende bezwaren van die beide geachte afgevaardigden feitelijk geringer zijn dan men uit hun belangwekkende redevoeringen zou kunnen afleiden? Waar de geachte afgevaardigden zelf het denkbeeld aan de hand doen om nieuwe straffen in te voeren gelijk de rechter die krachten de nieuwe regeling bij wijze van voorwaarden zal kunnen opleggen, daar mag hieruit worden afgeleid, dat het stelsel, door de geachte afgevaardigden ten deze voorgestaan, van dat van het ontwerp toch niet zoo heel veel verschilt.

Door prof. Bavinck is betoogd, dat de vergeldingsleer der Christelijke filosofen niet die is van het Oude Testament, doch dat deze van ouds niet slechts de daad, maar evenzeer den dader en diens eigenschappen als basis hebben gebezigd voor de bepaling der maat van strafbaarheid en straf.

Dit moge van de Christelijke theologen waar zijn, van de Christelijke rechtsgeleerden kan het echter niet worden gezegd, althans in zooverre dat naar hun oordeel de eigenschappen van den dader bij de bepaling der strafmaat slechts een zeer secundaire rol spelen en de daad zelf de eigenlijke bron is van de strafmaat. Althans de hier te lande bekende antirevolutionnaire strafrechtshervormer en bestrijder der voorwaardelijke veroordeeling mr. Gewin heeft juist als een zijner hoofdargumenten tegen de voorwaardelijke veroordeeling gesteld, dat op die wijze de rechter zich te veel

32. Vaststelling nadere strafrechtelijke voorz. betr. voorw. strafopschorting, de bet. v. geldb. en de voorw. invrijheidst.

(Minister Ort.)

door den persoon des daders, diens eigenschappen, zou laten beïnvloeden.

Hij zegt — ik heb dat overgenomen uit het *Tijdschrift van Strafrecht*, deel 16, bladz. 67:

„Bovendien gaat het bij voorwaardelijke veroordeeling in de eerste plaats om den persoon des daders, dien men niet kent, terwijl het bij ons tegenwoordige stelsel in de voornaamste plaats aankomt op beoordeeling van de daad, die men wel kent, in elk geval beter kan kennen dan den persoon des daders. Voor zoover de rechter, met het oog op de straffoetmeting, hierbij ook met den persoon des daders heeft te rekenen, achten wij hem ook thans hiertoe minder bevoegd. Wij betwijfelen, of het nu wenschelijk is door invoering der voorwaardelijke veroordeeling het bedoelde euvel te versterken en des rechters toch reeds groote discretionnaire bevoegdheid nog uit te breiden.”

Ik wensch nog een andere opmerking van den heer Bavinek onder de oogen te zien. De geachte afgevaardigde oordeelt, dat het jus talionis, de zuivere vergeldingsidee in het Oud-Testamentische Mozaïsche recht feitelijk niet gold. Slechts een enkele maal zou dit voorkomen, doch later geheel zijn verzacht. Dit zou in tegenstelling zijn met het oud-Babylonische recht, de wetgeving van Hammoerabi. Zijn deze stellingen juist? Ik betwijfel het. Wel is het waar, dat de onbeperkte talio in het latere wetboek van Jozia beperkt werd tot de valsche getuigenis, hetgeen men vindt in Deuteronomium 19 v. 16 tot 21, doch de priesters hebben blijkbaar de oude taliotraditie tegen de wet in vastgehouden, zoodat in de jongste Israëlietische wetgeving de talio weer in vollen omvang is hersteld, Leviticus 24, v. 19: „breuk voor breuk, oog voor oog, tand voor tand”, en evenzoo Numeri 35, v. 12. De wetgeving van Hammoerabi daarentegen stond niet op het strakke vergeldingsstandpunt, doch hield uitdrukkelijk rekening met den persoon en de maat en het opzet van den dader (art. 206 Hammoerabi: de dader van een mishandeling wordt niet gestraft als hij zweren kan niet wetens te hebben geslagen). Zoo ook art. 5, art. 218, enz. Prof. Wildeboer zegt dan ook:

„Ons treft, dat Hammoerabi (2250 v. Chr.) reeds de bloedwraak heeft afgeschaft. Deze oude koning staat reeds op 't hoogere standpunt van 't meest profetische boek van Israël's wetgeving, nl. van Deuteronomium.” (*Tijdschr. v. Strafr.*, deel XVI, p. 93.)

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nog tot andere opmerkingen van den geachten afgevaardigde. Ik heb reeds, naar het mij voorkomt, bij de beschrijving van het strafkarakter der voorwaardelijke veroordeeling weerlegd de contradictie, het hinken op twee gedachten, door dien geachten afgevaardigde aan het stelsel van het wetsontwerp verweten, toen hij zeide, dat daarin enerzijds een zeker leed als verdiend wordt ongelegd, terwijl anderzijds, op grond weder van persoonlijke omstandigheden, van het doen ondergaan van dat leed voorloopig wordt afgezien. Ik mag er nog op wijzen, dat de vaststelling van den schuldgraad, waartoe de straf in evenredigheid moet staan, niet is van zoo eenvoudigen aard als de geachte afgevaardigde op mij den indruk maakt te meenen.

Het is voor den rechter dikwijls zeer bezwaarlijk om den schuldgraad bij den overtreder der Strafwet scherp vast te stellen. Dikwijls zijn te dien aanzien meerdere opvattingen mogelijk, die tusschen twee uitersten, tusschen de aanname van een meer verdorven gezindheid, en de onderstelling van geringere schuld schommelen.

Wat is nu meer logisch dan dat ter zake van die relatief bepaalde schuld ook een relatief bepaalde straf als verdiend wordt opgelegd? Gelijk ik reeds zeide, wordt bij de voorwaardelijke veroordeeling een straf opgelegd met een maximum en een minimum en wordt binnen de grenzen daarvan de feitelijke duur der straf in het algemeen door den nader aan den dag getreden schuldgraad, blijkende uit het gedrag van den delinquent tijdens den proeftijd, bepaald. In zoover

(Minister Ort e. a.)

wordt bij de voorwaardelijke veroordeeling een verdiend leed zoowel opgelegd als ondergaan en is, naar het mij voorkomt, de contradictie, welke de geachte afgevaardigde in het stelsel van het wetsontwerp ziet, inderdaad niet aanwezig.

Ik kom tot een ander onderwerp. De moeilijkheid, waarop de geachte afgevaardigde wees om aan het nieuwe instituut een gepasten naam te geven, hangt zonder twijfel met de gecompliceerdheid van het instituut samen, met een gecompliceerdheid, welke het moeilijk maakt om de verschillende elementen, welke de voorwaardelijke veroordeeling in zich bevat, onder één korte benaming te vereenigen. Bij andere gecompliceerde rechtsinstituten is dezelfde moeilijkheid ondervonden. Ik herinner den geachten afgevaardigde aan de bezwaren, welke tegen den term: collectieve arbeidsovereenkomst, zijn geopperd.

Natuurlijk durf ik niet de hoop uitspreken, dat de geachte afgevaardigde door mijn uiteenzetting tot het stelsel van het wetsontwerp zal zijn bekeerd, maar de warmte, waarmee de geachte afgevaardigde de meerdere specialiseering van de schuld en de individualiseering tegenover den dader, welke dit wetsontwerp zal brengen, heeft begroet, doet mij toch de verwachting koesteren, al is die dan ook niet zoo heel groot, dat de geachte afgevaardigde die eindigde met ten aanzien van dit wetsontwerp uit te spreken een voorwaardelijke veroordeeling, waarbij hij mij waarschijnlijk als voorwaarde heeft opgelegd een bevredigende uiteenzetting van de gronden van dit wetsontwerp, zoo mogelijk zal willen aannemen dat aan die voorwaarde is voldaan en dientengevolge zijn veroordeeling niet zal willen handhaven.

Het gesprokene door den heer Lucasse vindt in het voorafgegane grootendeels zijn beantwoording. Alleen wil ik ten opzichte van dien geachten afgevaardigde nog opmerken, dat ook m. i. noch een veroordeeling als zoodanig, noch een vervolging, als straf kan worden aangemerkt, wel daarentegen de vrijheidsbeperking, welke de voorwaardelijke veroordeeling ten gevolge heeft.

De geachte afgevaardigde heeft ook bezwaar gemaakt tegen de toepassing van het nieuwe instituut ten aanzien van recidivisten. De geachte afgevaardigde, die zelf tot de rechterlijke macht behoort, zal mij wel willen toegeven, dat de rechter, vooral in de latere jaren, tegenover recidivisten zóó gestreng pleegt op te treden, dat er inderdaad geen vrees behoeft te bestaan voor een te ruim gebruik van het nieuwe instituut tegenover recidivisten. Maar aan den anderen kant moet m. i. de gelegenheid blijven bestaan om den rechter, ook ten aanzien van den recidivist, zijn vrij oordeel te laten.

De heer Bavinek: In het algemeen ben ik geen vriend van replieken, omdat bij het spreken in eersten termijn de verschillende standpunten klaar en helder genoeg tegenover elkander zijn uiteengezet en de repliek in den regel niet dient om daarin grootere zuiverheid te brengen. Doch om den ernst en de degelijkheid van hetgeen door den Minister tegenover de bestrijders van zijn ontwerp, en meer in het bijzonder tegen mij, in het midden is gebracht, acht ik mij toch verplicht, niet om een repliek te leveren, maar wel om enkele kantteekeningen te maken.

De eerste is deze. Daargelaten nu de vraag of het instituut van de voorwaardelijke veroordeeling past in ons Strafwetboek, is het m. i. toch geoorloofd, wanneer men tegen het instituut van de voorwaardelijke veroordeeling principieele bezwaren heeft, die in het midden te brengen, al zou daaruit wellicht voortvloeien, dat men dergelijke principieele bezwaren ook tegen sommige deelen van het Strafwetboek moest koesteren. Immers het Strafwetboek moge nog zoo goed zijn, het behoeft daarom nog niet te worden beschouwd als een norm voor het recht of het strafrecht.

In de tweede plaats. Het is volkomen waar, voor zoover ik het beoordeel kan, dat inderdaad in het bestaande strafrecht gerekend wordt met het belang van den overtreder, van den dader, dat ook daarbij de idee van de noodzakelijkheid een rol speelt. Daartegen heb ik mij gisteren dan ook niet verklaard; ik heb juist getracht in het licht te stellen, dat de

37ste VERGADERING. — 11 JUNI 1915.

32. Vaststelling nadere strafrechtelijke voorz. betr. voorw. strafopshorting, de bet. v. geldb. en de voorw. invrijheidst.

(Bavinck.)

idee van de vergelding goed opgevat, deze andere elementen van verbetering, van afschrikking, van noodzakelijkheid ook opneemt en dat daarmede rekening kan worden gehouden. Ik heb alleen gewaarschuwd tegen het in den tegenwoordigen tijd niet denkbeeldige gevaar, dat de vergeldingstheorie zelf principeel aan deze andere theorieën wordt ten offer gebracht.

In de derde plaats. Dat de voorwaardelijke veroordeeling geheel analoog zou zijn aan de voorwaardelijke invrijheidstelling, is niet juist. Daar is analogie, zonder twijfel, maar analogie is geen identiteit en het groote verschil tusschen de voorwaardelijke invrijheidstelling en de voorwaardelijke veroordeeling is hierin gelegen, dat bij de voorwaardelijke invrijheidstelling de straf opgelegd is en begint gedragen te worden en dat dan met het oog op het gedrag van den dader na zekeren tijd de straf wordt kwijtgescholden. Gansch anders is het instituut der voorwaardelijke veroordeeling.

In de vierde plaats. De Minister zegt: de voorwaardelijke veroordeeling werkt niet slecht. Dit is een zeer negatieve uitdrukking, want het geheele instituut der voorwaardelijke veroordeeling wordt juist aanbevolen omdat het gunstig werken zal en wij hebben dus niet genoeg aan de verklaring: het werkt niet ongunstig. Wij moeten hebben een positief bewijs van de gunstige werking, en dit ontbreekt zoo niet geheel dan toch grootendeels, gelijk breedvoerig in het werk van prof. Fabius is aangetoond.

In de vijfde plaats. Ik heb gisteren over de vergeldingstheorie gesproken, maar deze niet als zoodanig tegen het ontwerp doen optreden. Ik heb gepoogd deze zuiver voor te stellen zooals ze naar Christelijk beginsel, maar niet zooals zij soms door klassieke schrijvers eenzijdig wordt voorgesteld. Ik heb de vergeldingsidee niet uitgespeeld tegen het wetsontwerp, maar ik ben alleen opgekomen tegen een verkeerde interpretatie van die vergeldingsidee, die soms ook wel in onze kringen heerscht.

Ten zesde, in verband daarmede is een misverstand gerezen tusschen den Minister en mij, dat ik aanstonds uit den weg wil ruimen.

Ik heb niet gezegd, dat de Christelijke theorie van vergeldingsidee principeel een andere is dan die van het Oude Testament, maar dat de vergeldingstheorie niet beteekent weerwraak en wraakzucht en niet gelijk is te stellen met het jus talionis in engeren zin. Ik heb een wezenlijk onderscheid gemaakt tusschen die beide, niet willekeurig, maar op grond van feiten aan de Schrift zelf en aan Christelijke schrijvers ontleend. Het jus talionis in engeren zin komt voor in het Oude Testament, maar het is een verkeerde voorstelling dat het oog om oog en tand om tand geheel de Mozaïsche wetgeving beheerscht. Ik heb beweerd en zou die bewering door bewijzen kunnen staven, dat alleen in bepaalde gevallen dat jus talionis werd toegepast. Dit is iets anders dan de vergeldingstheorie die in het algemeen wel de Mozaïsche wet wat straf en schuld betreft, beheerscht. Ik heb getracht dit aan te dringen door te wijzen op den Codex Hammurabi, waarin dit een veel ruimere plaats inneemt dan in het Oude Testament. Het jus talionis moet van de vergeldingstheorie worden onderscheiden.

Ten zevende, de Minister heeft zeer serieuze en vriendelijke bestrijding gevoerd, maar mij niet kunnen overtuigen, dat deze wet niet zou zijn samengesteld uit tegengestelde factoren en dat het onmogelijk is er eenheid in te brengen. De bezwaren zijn door Zijn Excellentie niet genoegzaam in overweging genomen; ik zal ze natuurlijk niet herhalen, maar wensch alleen op dit punt even terug te komen, omdat het ook nog door den Minister is aangeroerd: de quaestie van het verdiend zijn.

Wanneer ik bijv. in de Memorie van Antwoord aan deze Kamer op bladz. 3 lees:

„In de gevallen van een voorwaardelijke veroordeeling is alleen die andere straf verdiend” — dat is n.l. de tweede straf;

wanneer ik lees op bladz. 4, 4de alinea:

(Bavinck e. a.)

„In zulk een geval (waar sprake is van een voorwaardelijke veroordeeling), is alleen het mindere leed verdiend”;

op bladz. 5:

„Zulke voorwaardelijk veroordeelden mogen niet strenger behandeld worden dan noodzakelijk is en zij ook hebben verdiend”;

wanneer ik deze uitspraken lees, trek ik daaruit deze conclusie: die eerste straf, die opgelegd en uitgesproken wordt, maar daarna wordt opgeschort en eventueel later kan worden gedragen, is dus niet verdiend; en indien zij naar de eigen woorden van den Minister niet verdiend is, dan mag zij ook niet worden uitgesproken, opgelegd en eventueel later gedragen, want dan is dit met het recht principieel in strijd. Bovendien — maar dit is een ondergeschikt punt — ik achtte het ook pædagogisch niet verdedigbaar, maar daar ga ik op het oogenblik niet op in.

Terwijl ik dus dankbaar ben voor het antwoord van den Minister, kan ik mij niet voldaan verklaren en dus aan het wetsontwerp mijn stem niet geven. Maar ik zou toch wel deze vraag willen herhalen, en misschien zal de Minister wel zoo vriendelijk willen zijn mij daarop nog van antwoord te dienen, n.l. deze: het goede in dit wetsontwerp heb ik inderdaad in warme bewoordingen en met overtuiging uitgesproken, en nu is mijn vraag: was er geen mogelijkheid om dit ongelukkig instituut — ik kan het niet anders inzien — te laten vervallen en het goede dat er in zit te verkrijgen langs dezen weg: dat art. 9 van de Strafwet wordt uitgebreid of dat enkele artikelen aan art. 14 worden toegevoegd? Waartoe is dit gansche voorwaardelijke veroordeelingsinstituut van noode? Het brengt eenvoudig de menschen, ook de rechters, volkomen in de war; het is een verkeerd element in onze strafrechtpleging, dat totaal overbodig is; het goede er in zou langs eenvoudiger weg beter verkregen kunnen worden. Ik druk mij te sterk uit, omdat ik er niet voldoende over oordeelen kan, maar ik bedoel alleen de bescheiden vraag: zou het niet mogelijk geweest zijn om langs een eenvoudiger weg verbetering te krijgen, door opnemng van een nieuw artikel in ons Strafwetboek, zonder het instituut der voorwaardelijke veroordeeling?

De heer van den Berg: Mijnheer de Voorzitter! Evenals de vorige geachte spreker moet ik beginnen met den Minister dank te betuigen voor de humane wijze waarop hij het debat heeft gevoerd. Ik wensch intusschen nog een paar opmerkingen te maken ten aanzien van de rede van den Minister en een vraag te doen die ik gisteren ook had kunnen doen, maar waaraan ik toen niet heb gedacht.

De Minister betoogde in de eerste plaats, dat de voorwaardelijke veroordeeling zou passen in ons Strafwetboek, en hij heeft zich daarbij beroepen op het ontstaan van dat wetboek. Maar wanneer ik naga, dat dit Strafwetboek nu niet een bepaalde strafrechttheorie volgt, maar dat het een soort bemiddelingsproduct is — ik zou er haast kunnen bijvoegen: met een conservatief tintje — dan zal de Minister mij toegeven, dat geen van de personen, die aan het ontstaan van ons Strafwetboek aandeel hebben gehad, ooit kunnen gedacht hebben dat later daarin zou kunnen worden gevoegd een instelling, welke haar grond vindt in de nieuwere positieve school. En waar die nieuwere positieve school er op drijft, dat het begrip schuld zooveel mogelijk, zoo niet geheel, uit het strafrecht wordt geweerd, waar men in plaats van de schuld stelt den lichamelijken en geestelijken toestand van den delinquent, en waar de voorwaardelijke veroordeeling van die theorie een product is, geloof ik, dat men werkelijk niet kan staande houden, dat, wijlen Minister Modderman, die in laatste instantie het Strafwetboek heeft verdedigd, daarmede akkoord zou zijn gegaan.

In de tweede plaats merk ik op, dat het scherpzinnig betoog van den Minister, dat de straf toch wel wordt uitgevoerd, mij inderdaad niet heeft kunnen overtuigen. Het gaat toch niet aan om staande te houden, dat een straf die niet

32. Vaststelling nadere strafrechtelijke voorz. betr. voorw. strafopschorting, de bet. v. geldb. en de voorw. invrijheidst.

(van den Berg e. a.)

wordt toegepast, maar opgeschort, *wel* zou worden uitgevoerd, en daarop toch komt eigenlijk het betoog van den Minister neer.

De Minister zegt: de delinquent ondergaat dan wel niet de straf, die op het feit staat, maar hij ondergaat toch een andere straf: hij zal zijn vrijheid kwijt zijn: hij heeft terechtgestaan en al dergelijke dingen meer. Maar dan moet in het vonnis staan, dat hij tot deze straffen veroordeeld wordt, en dit kan men niet in het vonnis zetten, omdat die onaangenameheden niet in ons Wetboek als straffen bekend zijn.

Ten derde zijn wij het er allen over eens, dat de korte vrijheidsstraffen niet voldoen. Dit geldt niet alleen voor Nederland, maar niet minder voor het buitenland. Elke poging om die korte vrijheidsstraffen te verminderen zal dan ook door mij worden toegejuicht. Maar dan moeten voor die korte vrijheidsstraffen andere straffen in de plaats worden gesteld en dat wordt hier niet gedaan.

De Minister zegt: de delinquent ondergaat wel degelijk een leed, maar, zooals ik gisteren meen betoogd te hebben, het is er niet om te doen den delinquent te plagen en onaangenaam te zijn, neen, hij moet ondergaan de straf, die de wet voorschrijft.

En eindelijk zou ik den Minister nog deze vraag willen doen. Wij hebben gisteren ook van den heer van Basten Batenburg gehoord, dat er groote vrees bestaat — een vrees die ik deel — dat rechtsonzekerheid en rechtsongelijkheid zal ontstaan, omdat in dit ontwerp niet, zooals in buitenlandse wetgevingen, aan den rechter een leidraad wordt gegeven, in welke gevallen hij de voorwaardelijke veroordeeling zal toepassen, maar hier alles aan zijn subjectief gevoelen wordt overgelaten. Op dit punt is de Minister zooveel niet ingegaan, maar het is uit een practisch oogpunt toch een hoogst belangrijke zaak. Nu zou ik den Minister willen vragen, welken invloed hij meent, dat de voorwaardelijke veroordeeling zal hebben op de middelen van hooger beroep en van cassatie. Van cassatie zal, voor zoover ik de zaak begriip, nooit sprake kunnen zijn. Wel bijv. in Frankrijk. Indien daar een rechter iemand voorwaardelijk heeft veroordeeld in een geval waarin de wet dat niet toelaat, bijv. bij een recidivist, dan is er schennis van de wet. Ik zou echter niet weten hoe men bij ons een middel van cassatie zou kunnen formuleeren, zelfs bij de grootste excentriciteiten van den rechter. Ook het hooger beroep hangt in dit wetsontwerp eigenlijk in de lucht, en had naar mijn meening geregeld moeten zijn. Ik kan in de regeling niet vinden of een vonnis van voorwaardelijke veroordeeling appellabel zal zijn, en dit klemt vooral bij de kantonrechters. Zullen de vonnissen van kantonrechters, die niet appellabel zijn, appellabel worden, wanneer het een voorwaardelijke veroordeeling betreft? Op dit oogenblik heeft men tegen dergelijke vonnissen van de kantonrechters geen andere voorziening dan de cassatie, maar die vervalt m. i. ten aanzien van de voorwaardelijke vonnissen. Ik zou dus gaarne zien, dat de Minister toelichtte hoe hij zich voorstelt, dat deze wet zal werken op het gebied der cassatie en van het appel.

De heer Ort, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal met een zeer kort woord de verschillende opmerkingen bespreken.

In de eerste plaats zeide de heer Bavinck, dat, al past de voorwaardelijke veroordeeling in ons Strafwetboek, dan toch zeker bezwaren tegen het stelsel zelf kunnen worden geopperd. Ik zal dat natuurlijk niet tegenspreken. Ik voel heel goed, dat men bezwaren kan hebben, die men dan trouwens ook zal moeten hebben tegen het Wetboek van Strafrecht, maar ik heb alleen de stelling verdedigd, dat voor mij, die aanvaardde het stelsel van het Wetboek van Strafrecht, afdoende redenen bestonden om een instituut, dat beantwoordde aan de beginselen van dat wetboek en zelfs door die beginselen gevorderd wordt, daarin op te nemen.

In het bestaande strafrecht wordt, en bij den geachten afgevaardigde schijnt daartegen op zich zelf geen bezwaar te bestaan, mede met het belang van den dader rekening

(Minister Ort.)

gehouden, en wel in die mate, waarin het belang der maatschappij het toelaat. Welnu, is dit niet juist het geval bij de toepassing van het instituut van de voorwaardelijke veroordeeling?

Neemt men dan verder in aanmerking, dat aan de straf bij de voorwaardelijke veroordeeling ook het vergeldend karakter niet ontbreekt, dan zou de geachte afgevaardigde mijns inziens tegen het nieuwe instituut niet zooveel bezwaar behoeven te gevoelen.

Vervolgens maakte de geachte afgevaardigde de opmerking, dat er wel analogie, maar geen identiteit was tusschen het instituut van de voorwaardelijke invrijheidstelling en dat van de voorwaardelijke veroordeeling.

Ik heb niet beweerd, Mijnheer de Voorzitter, dat deze instituten dezelfde zijn, maar ik heb alleen gewezen op het beginsel van de voorwaardelijke invrijheidstelling, dat geheel analoog aan dat instituut was de voorwaardelijke veroordeeling, en dat het mij voorkomt, dat analoge regeling van een instituut met een ander instituut, dat reeds deel uitmaakt van ons strafrecht, zich reeds daardoor aanbeveelt.

De geachte afgevaardigde zeide nog, dat hij sprekende over de vergelding, het oog had op de beoordeeling van de daad en van den dader. Welnu, ik heb ook niet beweerd, dat in dit opzicht de geachte afgevaardigde in strijd kwam met zijn inzichten omtrent de vergeldingstheorie, maar ik heb alleen willen opmerken, dat evenzeer als in de vergeldingstheorie, die de geachte spreker de juiste acht, ook in het beginsel van de voorwaardelijke veroordeeling de toepassing van de straf alleen plaats vindt, indien acht is geslagen en op de daad en op den dader, maar dat met het oog op de noodzakelijkheidstheorie van ons Strafwetboek, die ik ook in het instituut van de voorwaardelijke veroordeeling aanwezig acht, in ieder opzicht het een en het ander in verzoening moet worden gebracht, en dat hetgeen op den dader wordt toegepast, altijd afhankelijk moet zijn van hetgeen het staatsbelang eischt.

Ten opzichte van de talio-quaestie, heeft de geachte afgevaardigde opgemerkt, dat ik hem gisteren verkeerd heb begrepen. Wanneer dit zoo is, dan kan ik nu alleen zeggen, dat de gevolgtrekking die ik dan heb gemaakt, zeker niet past op hetgeen hij heeft gezegd. Wat betreft de vraag, of inderdaad bij de voorwaardelijke veroordeeling wordt opgelegd een straf die verdiend is, hetgeen de geachte afgevaardigde meent in twijfel te moeten trekken, ja, zelfs te moeten ontkennen, ik heb reeds in eerste instantie getracht aan te toonen, dat hetgeen verdiend wordt, juist wordt uitgedrukt door het vonnis, waarbij de voorwaardelijke veroordeeling wordt uitgesproken. Dat verdiende is het geheel van hetgeen in het dictum van het vonnis wordt opgenomen. Het bestaat in de opgelegde gevangenisstraf van art. 9 en de daaraan onafscheidelijk verbonden voorwaarden. Nu moet de vraag wat verdiend is, afhankelijk worden gesteld van hetgeen in den proeftijd gebleken is de schuldgraad geweest te zijn van den overtreder; een schuldgraad die reeds aanwezig was bij het plegen van het feit, doch dien de rechter bij de berechting niet in staat was met geheele juistheid vast te stellen, doch die bij het ondergaan van den proeftijd vaster tot uiting komt. De straf die dan blijft als gevolg van den schuldgraad, die reeds door den rechter a priori was aangewezen, is de verdiende straf. Wanneer een veroordeelde zich goed gedraagt, dan bestaat de verdiende straf in den opgelegden proeftijd. Wanneer de veroordeelde blijkt een meer verdorven karakter te hebben, dan door den rechter bij zijn vonnis werd aangenomen, dan blijft de uitgesproken gevangenisstraf bestaan. In beide gevallen wordt opgelegd een door den rechter als verdiend aangewezen straf, zij het dan ook in aansluiting aan den zich eerst nader openbarenden schuldgraad.

Ten slotte nog dit. De geachte afgevaardigde heeft mij gevraagd of het niet mogelijk zou zijn dit ongelukkige instituut, zooals hij het noemde, hier niet te krijgen, maar de zaak te regelen door uithreiding van het art. 9. Het is echter juist een van de eigenaardigheden van het instituut, dat het juist aan den veroordeelde een gelegenheid schenkt, die anders niet zou

(Minister Ort.)

bestaan, om door een proeftijd den waren aard van zijn wil, gelijk die zich reeds in zijn handeling had geopenbaard, te doen kennen. Dit zou niet worden bereikt indien den overtreder aanstonds de alsdan in art. 9 in te voegen nieuwe straf werd opgelegd. Dan zou het toch niet meer mogelijk zijn hem de zwaardere straf, die hij alsnog zou blijken te hebben verdiend, te doen ondergaan.

De heer van den Berg heeft gezegd, dat in het Wetboek van Strafrecht niet wordt gevolgd een bepaalde theorie, maar dat het is een bemiddelingsproduct, en dat hij overtuigd is dat de samenstellers vreemd zouden opzien tegen dit instituut en er niet voor te vinden zouden zijn dit in het Wetboek van Strafrecht op te nemen. Ik geloof dat dit niet geheel juist is. Ik heb gewezen op de analogie met de voorwaardelijke invrijheidstelling, waar ook de straf wordt ondergaan gedurende den proeftijd. Toch is het niet een straf, in art. 9 vermeld, en juist omdat een dergelijke analogische instelling in ons Wetboek van Strafrecht is opgenomen zou ik meenen — het is moeilijk met zekerheid uit te maken — dat bij de samenstellers geen bezwaar zou hebben bestaan het instituut in het Wetboek van Strafrecht op te nemen.

In de tweede plaats is de geachte afgevaardigde gebleven bij zijn meening dat de straf niet wordt ten uitvoer gelegd. Ik geloof dat als ik niet heb duidelijk gemaakt dat hier een straf wordt uitgevoerd, nl. vrijheidsbeperkingen, die dus wel degelijk zijn de straf aan de overtreding verbonden, welke straf als de verdiende moet worden aangemerkt, dat het mij ook dezen keer niet zal gelukken. Ik kan alleen zeggen dat de straf die kan worden uitgevoerd is de straf die blijkt de aangewezen te zijn in verband met het gepleegde feit, en afhangt van den wil van den overtreder gelijk die zich gedurende den proeftijd openbaart.

Voorts heeft de geachte afgevaardigde gewezen op de vrees die de heer van Basten Batenburg koesterde, dat er bij de toepassing van het instituut groote rechtsonzekerheid zou heerschen, omdat aan den rechter geen leidraad is gegeven. Inderdaad is dit zoo, maar het is immers altijd de taak van den rechter de strafmaat te bepalen. Daarvoor zijn geen geschreven regelen. Het oordeel van den rechter hangt af van tal van omstandigheden die hij uit het onderzoek van de zaak leert kennen en die er hem toe brengen straf van zekere soort en zwaarte op te leggen. Op dezelfde wijze stel ik mij voor dat door den rechter zal worden toegepast de voorwaardelijke veroordeeling.

Hij zal van de informatiën omtrent den persoon, van den indruk dien hij krijgt, van den aard van het misdrijf, van tal van andere omstandigheden moeten laten afhangen of er een geval aanwezig is, dat van het instituut kan worden gebruik gemaakt. Ik zie dan ook niet in, dat er een andere regeling dan bij de gewone straffoetmeting zou moeten gelden als de rechter oplegt de straf besloten in de voorwaardelijke veroordeeling.

De geachte afgevaardigde vroeg: Hoe moet het gaan met de cassatie; zal een dergelijk vonnis voor cassatie vatbaar zijn? Dat hangt geheel af van het vonnis. De vraag of iemand in de termen valt voor de voorwaardelijke veroordeeling, zal, behoudens de gevallen waarin de wet die niet toelaat, wel niet voor onderzoek in cassatie vatbaar zijn; dan zal er niet zijn schending van een wet of een wettelijk voorschrift, maar dat is evenmin het geval wanneer thans een rechter aan een overtreder zekere straf oplegt, mits die straf bij de wet is toegelaten. Wanneer een overtreder wordt opgelegd een straf die niet staat op het misdrijf, dan is cassatie mogelijk, maar overigens, of de persoon in de termen valt voor een straf van zekere zwaarte, die vraag wordt door den rechter in cassatie niet beslist, evenmin als de vraag of aan iemand wegens de omstandigheden waarin het feit is gepleegd, te recht al of niet een voorwaardelijke veroordeeling is opgelegd. In dit opzicht staat het vonnis waarbij de voorwaardelijke veroordeeling wordt uitgesproken geheel gelijk

(Minister Ort e. a.)

met het vonnis waarbij de zuivere veroordeeling door den rechter noodzakelijk wordt geacht.

Ten slotte de vraag of het vonnis zal zijn appellabel. Mij komt het voor dat, waar de wet de appellabiliteit aan de opgelegde straf van art. 9 verbindt, zij formeel valt onder de bepalingen van de desbetreffende artikelen van de wet op de rechterlijke organisatie, waarbij in die gevallen al of niet hooger beroep wordt toegelaten. Het is intusschen een vraag die later de rechter zal hebben te beslissen; mijn meening is deze, dat op dit punt geen verschil bestaat met de bepalingen die gelden ten aanzien van de onvoorwaardelijke veroordeeling.

Ik meen hiermede de verschillende nadere opmerkingen van de geachte afgevaardigden te hebben beantwoord.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsontwerp wordt in stemming gebracht en met 32 tegen 9 stemmen aangenomen.

Vóór hebben gestemd de heeren van Waterschoot van der Gracht, Gilissen, Polak, van Lanschot, Cremer, Regout, Laan, van Swaay, van Hardenbroek, Ferf, Kraus, van Houten, van Welderen Rengers, van der Does de Willebois, Bergsma, Staal, Verheijen, Bosch van Oud-Amelisweerd, van der Maesen de Sombreff, van Lamsweerde, Fokker, Dojes, van den Biesen, de Gijselaar, Zijlma, van Nierop, van der Feltz, Haffmans, Drucker, de Boer, van Holthe tot Echten en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren Franssen, Woltjer, Reekers, 't Hooft, Kuyper, Bavinck, Lucasse, van den Berg en de Vos van Steenwijk.

Afwezig was bij deze stemming de heer van Basten Batenburg.

De vergadering wordt voor een half uur geschorst en daarna hervat.

De heer Bavinck, voorzitter van de Commissie voor de Verzoekschriften, brengt het volgende verslag uit:

In handen van de Commissie is gesteld een verzoekschrift, ondertekend door J. M. Maury en N. C. Groot, in hoedanigheid van voorzitter en secretaris van het Plaatselijk Comité voor de Katholieke Sociale Actie te 's Gravenhage, waarin wordt aangedrongen op bevordering van maatregelen, waardoor particuliere loterijen van privaat winstbejag geheel worden beëindigd en zoo noodig de Staatsloterij eenigszins worde uitgebreid, het laatste ter voorkoming dat het particulier initiatief op andere wijze den speeldrang in erger banen leide.

De Commissie stelt voor dit verzoekschrift neder te leggen ter griffie, ter inzage voor de leden.

Voorts is in handen van de Commissie gesteld een adhaesiebetuiging aan bovenvermeld verzoekschrift, ondertekend door J. Bernard Timmermans, voorzitter, en Fr. W. van Liempt, secretaris van de Kamer van koophandel en fabrieken te Waalwijk.

De Commissie stelt voor dit stuk voor kennisgeving aan te nemen.

De Kamer vereenigt zich achtereenvolgens met de voorgestelde conclusies;

18. Verhooging van het IXde hoofdstuk der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1915.

(Regout.)

II. verhooging van het IXde hoofdstuk der Staatsbegroting voor 1915 (Kanalisisatie van de Maas in Limburg) (18).

De beraadslaging wordt heropend.

De heer Regout: Mijnheer de Voorzitter! Wanneer wij na een kleine schipbreuk thans wederom in figuurlijken zin op de rivier de Maas gaan varen, dan is het wellicht niet geheel overbodig om heel even na te gaan hoe die kleine averij was ontstaan.

Men zal zich herinneren, dat bij de openbare beraadslaging op 25 Maart II. aan het einde van de vergadering door de Kamer werd besloten om de beslissing over het toen aan de orde zijnde wetsontwerp aan te houden totdat door de Regeering nadere inlichtingen omtrent de vermoedelijke kosten der geheele Maaskanalisatie zouden zijn verstrekt.

Dit besluit werd genomen onder eenigszins bijzondere omstandigheden.

Aan de overzijde van het Binnenhof was het wetsontwerp met sympathie begroet en zelfs zonder hoofdelijke stemming aangenomen en ook in deze Kamer was zoowel in het Voorloopig Verslag als door alle sprekers bij het mondeling debat de Maaskanalisatie toegejuicht en de geachte afgevaardigde uit Noordbrabant sprak zelfs het vertrouwen uit, dat ook hier de aanneming zonder hoofdelijke stemming zou geschieden.

Door den Minister werd de aanneming van het wetsontwerp warm aanbevolen en ofschoon hij in zijn eerste rede in aansluiting aan de Memorie van Antwoord had gewezen op een vermoedelijk sterke overschrijding der geraamde kosten en daarbij zelfs het cijfer van 100 miljoen noemde, werd in weerwil van dat miljoenen cijfer in tweeden termijn geen enkel woord van critiek gericht tegen het wetsontwerp.

Er werd slechts gerepliceerd door één lid, namelijk door mij, en toen, evenmin als in de tweede rede van den Minister, werd eenig nieuw gezichtspunt geopend en terwijl u, Mijnheer de Voorzitter, op het punt waart om met uw humanen, maar tevens zoo sympathiek krachtigen presidentieelen hamer de beraadslaging te sluiten, werd plotseling door den geachten afgevaardigde uit Drenthe, den heer van der Feltz, een voorstel gedaan, hetwelk ondersteund bij monde van den heer van Nierop met 15 tegen 13 stemmen werd aangenomen.

Het was een ware verrassing, niet alleen voor velen der aanwezige, maar vooral ook voor de zeer talrijke afwezige leden dezer Kamer.

De verrassing was zelfs zoo groot, dat men onmiddellijk na de stemming op vrij onbedekte wijze het woord „overrompeling” hoorde uitspreken, en ik moet eerlijk bekennen, dat ook door mij die uitdrukking is gebruikt tegenover den heer van der Feltz, doch dit was in het eerste oogenblik van mijn verbazing en ik stel er prijs op hier te verklaren, dat ik het betreurt, omdat ik, vooral na de toelichting mij onmiddellijk na de stemming door den heer van der Feltz gegeven, volkomen overtuigd ben, dat bij dien geachten afgevaardigde in geen enkel opzicht eenige bedoeling van overrompeling heeft bestaan en dat ik gaarne wil aannemen, dat de heer van der Feltz — ook wegens het verband door mij gelegd tusschen de werken in het wetsontwerp genoemd en de voltooiing van het kanaal —, in hooge mate verontrust, toen van de Ministerstafel het cijfer van 100 miljoen werd genoemd, daarover zijn gedachten heeft laten gaan, en zijn ongerustheid kenbaar heeft gemaakt aan eenige van mijn medeleden, zoodat ten gevolge van het feit dat er slechts één korte repliek heeft plaats gehad, de Minister reeds ten tweeden male aan het woord was, voordat de heer van der Feltz gelegenheid had om zijn voorstel te doen.

Maar wanneer ik dan volmondig erken, dat elk denkbeeld van overrompeling ter zijde moet worden gesteld, zal men van den anderen kant toch ook moeten toegeven, dat toen na de eerste rede van den Minister, waarin het cijfer van 100 miljoen werd genoemd, geen enkel woord van critiek werd vernomen, ik mijnerzijds gerechtigd was te onderstellen, dat het noemen van dat cijfer van 100 miljoen, vooral

ook wegens het globale karakter daarvan, geen bepaalde ongerustheid bij de leden der Kamer had gewekt.

Want indien het voorstel van den heer van der Feltz was gedaan na de eerste rede van den Minister, dan ligt het voor de hand, dat ik niet zou hebben nagelaten in mijn repliek een bijzondere aandacht aan die kostenberekening te wijden, en terwijl ik mij vlei dat het mij gemakkelijk zou zijn geweest om de onjuistheid van die berekening aan te toonen, zou, afgezien daarvan, alleen het feit, dat het voorstel zou zijn gedaan na de eerste rede van den Minister, tot gevolg hebben gehad, dat het aantal der aanwezige leden zooveel grooter zou zijn geweest, dat naar menschenlijke berekening de uitslag der stemming een andere werd.

Dat de verrassing groot was, bleek ook wel uit het zeer groote getal afwezige leden, die met een gerust gemoed de vergadering hadden verlaten.

Zelfs ontbraken op het appel twee Limburgsche afgevaardigden. Nu zal ik absoluut niet optreden als verdediger van het absenteïsme, maar men moet in het oog houden dat meerdere leden de vergadering eerst hebben verlaten toen de Minister voor de tweede maal aan het woord was, zonder dat eenige critiek was vernomen, en dat in verband met de mobilisatie, de laatste avondtrein naar het zuiden van Limburg nog steeds niet is hersteld, zoodat die Limburgsche leden die den volgenden morgen in hun woonplaats aanwezig wilden zijn, reeds den sneltrein te drie uur moesten nemen.

Ik moet er bijvoegen dat ik zelf aanwezig zijnde, niet aan de stemming heb kunnen deelnemen, omdat ik verzuimd had de presentielijst te teekenen. Ik vond dit zeer onaangenaam en ben nog altijd zeer boos op mij zelf, maar dit helpt weinig. Ik kan alleen als verzachtende omstandigheid aanhalen dat ik eenigermate het slachtoffer ben geweest van een goeden maatregel dien ik zelf heb bevorderd, nl. de verbouwing van de localiteiten dezer Kamer. Vroeger kwam men steeds samen in het hiernaast gelegen lokaal, waar de presentielijst ligt en teekende men onwillekeurig. Thans binnenkomend door de nieuwe gaanderij ontmoet men collega's in de salle des pas perdus, met wie men in aangenaam gesprek raakt en wanneer het signaal voor den aanvang der vergadering wordt gegeven is de presentielijst uit het hier naast gelegen lokaal verdwenen. De eenige troost is dat mijn verzuim geen invloed heeft gehad op den uitslag van de stemming, en ik mij vast voorgenomen heb mijn leven te dezen opzichte te beteren en sedert 25 Maart loop ik, op gevaar af onbeleefd te schijnen, recht door naar de presentielijst alvorens iemand te begroeten.

Dit alles neemt echter niet weg, dat op 25 Maart een formeel correct besluit is genomen, doordat 15 leden, door ongerustheid bevangen, vóór een uitstel van behandeling hebben gestemd.

Hoe is dat nu te verklaren?

Ik weet heel goed dat meerdere leden dezer Kamer van oordeel zijn dat, wanneer alle sprekers over de Maaskanalisatie op 25 Maart een absoluut stilzwijgen hadden bewaard of wanneer niet door den heer Haffmans en vooral door mij zoo sterk de voltooiing van de Maaskanalisatie was vastgekoppeld aan werken, voorgesteld in dit wetsontwerp, dat dan het voorstel zonder hoofdelijke stemming zou zijn aangenomen.

Het zij mij veroorloofd dit te betwijfelen. Immers, reeds in de Memorie van Antwoord had de Minister gewezen op een aanzienlijke overschrijding der kosten en op 25 Maart heeft de Minister gezegd dat hij er prijs op stelde de Kamer zoo volledig mogelijk in te lichten zoodat de Minister, zich plaatsende op dat standpunt, de opsomming van de 100 miljoen in geen geval achterwege zou hebben gelaten. Maar afgezien daarvan, wil ik wel verklaren dat, indien ik met profetischen blik had kunnen voorzien het voorstel van der Feltz en de aanneming daarvan, ik mij mijnerzijds toch niet gerechtigd zou hebben geacht om een uiteenzetting van mijn standpunt ten aanzien van de Maaskanalisatie achterwege te laten.

Men moet niet vergeten dat door een samenloop van omstandigheden wellicht niemand in zoo sterke mate als ik betrokken is geweest bij deze kanalisatie.

37ste VERGADERING. — 11 JUNI 1915.

18. Verhooring van het IXde hoofdstuk der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1915.

(Regout.)

Getogen en geboren in de Limburgsche Maasstad heb ik gedurende een kwart eeuw leeren inzien van hoeveel belang voor geheel Limburg de bevaarbaarmaking van de Maas moet worden geacht.

Als lid van den Mijnsraad heb ik leeren beseffen, dat voor een goede ontwikkeling van onze steenkolenindustrie naast een afvoer per spoor een afvoer per water absoluut onontbeerlijk is.

Als Minister heb ik een aanzienlijk gedeelte van de werkzaamheden der Nederlandsch-Belgische commissie van nabij gevolgd en gedurende vier jaren veel persoonlijke bemoeiingen gehad met de voorbereiding van dit wetsontwerp.

Welnu op grond van dit alles ben ik gekomen tot de vaste overtuiging dat de Maaskanalise niet alleen gewenscht is, maar tevens noodzakelijk en in hooge mate urgent, zoowel uit een provinciaal, als ook en vooral uit een algemeen nationaal belang; en dat wat betreft het karakter van het werk uit technisch oogpunt, het zeer gewenscht is, wegens de steeds toenemende afmetingen der schepen en vooral ook wegens de verbinding die er zal bestaan tusschen die Maaskanalise en de Waal, om aan de Maaskanalise een profiel te geven geschikt voor Rijnschepen, nl. voor schepen van 2000 ton.

Maar naast die overtuiging omtrent de noodzakelijkheid en de urgentie van de Maaskanalise en de technische eischen, waaraan deze moet voldoen, bestaat bij mij deze andere vaste overtuiging: dat de Maaskanalise, ingericht voor schepen van 2000 ton, alleen dan volledig succes zal kunnen hebben, wanneer bij den afvoer der producten van de steenkolenmijnen ook zullen komen: 1°. het belangrijk vervoer naar en van het buitenland; 2°. het vervoer in verband met de reeds bestaande grootindustrie in Zuid-Limburg en 3°. het vervoer afkomstig van de te verwachten grootindustrie in de mijnstreek. Ongetwijfeld zullen in de mijnstreek verrijzen hoogovens en staalfabrieken met aanvoer van groote quantiteiten erts en afvoer van vele producten, maar het is ook zeker dat in eenige betekenende mate die industrieën niet te verwachten zijn, wanneer er niet een zeer gunstige afvoer per water in de onmiddellijke nabijheid zal zijn.

Waar nu bij mij die overtuiging vaststond, moest ik wijzen op de groote voordeelen verbonden aan de voltooiing van de Maaskanalise, vooral omdat de Minister in de Tweede Kamer tegenover den geachten afgevaardigde uit Maastricht, den heer Janssen, nadrukkelijk had verklaard, dat een voltooiing van die Maaskanalise niet zou kunnen geschieden zolang niet overeenstemming verkregen zou zijn met onze zuidelijke naburen. Waar nu een dergelijk standpunt, in verband met de houding door België aangenomen reeds voor den oorlog en mede in verband met de tijdsomstandigheden, gelijkstond met verdaging ad calendas Graecas of met afwijzing, was ik verplicht daartegen op te komen.

Maar ik voeg er onmiddellijk bij, dat indien de Minister in de andere Kamer ten opzichte van die voltooiing en vooral van het lateraal kanaal een zoo welwillende houding had ingenomen als hier op 25 Maart in deze Kamer, dan zou ik het niet noodig hebben geacht in zoo sterke mate de voltooiing van het werk samen te koppelen met de werken bedoeld in dit wetsontwerp. Deze welwillende houding van den Minister ten opzichte van de voltooiing der Maaskanalise geeft mij dan ook aanleiding om als tegemoetkoming zoowel tegenover Zijn Excellentie als tegenover den heer van der Feltz, en degenen die zich aan zijn zijde hadden geschaard, mijn stelling, alsof de Kamer door dit wetsontwerp aan te nemen zich zou verbinden tot andere werken, geheel te laten varen.

Nu zal men wellicht zeggen, dat daarin de erkenning ligt dat die samen koppeling het uitstel van behandeling heeft veroorzaakt.

Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof er niets van. Immers indien hier op 25 Maart deze Kamer bij haar oordeel over de werken van dit wetsontwerp ook zou hebben verondersteld dat daarna de voltooiing zou volgen, dan zou deze Kamer evenmin als de Tweede Kamer toch niet zijn afgeschrikt,

wanneer zij ware gebleven onder den juiste indruk, ontleend aan de Memorie van Toelichting, dat door den aanleg van een lateraal kanaal, na nauwkeurig onderzoek begroot op 20 miljoen — met inbegrip van de verbindingswerken te Maastricht — het beoogde doel kan worden bereikt, omdat het nagenoeg zeker is dat, tot Maastricht gekomen, België gaarne op eigen kosten de verbinding van Visé tot Maastricht zal tot stand brengen.

Maar de zaak heeft natuurlijk een geheel ander karakter gekregen, toen de Minister heeft medegedeeld dat de werken volgens dit wetsontwerp 33 miljoen zouden kosten, en het geheele werk 100 miljoen, zoodat 67 miljoen zou noodig zijn voor de verbinding van Maasbracht met België, in plaats van de 20 miljoen geraamd voor het lateraal kanaal. Uit de woorden van de heeren van der Feltz en van Nierop is duidelijk gebleken dat juist het cijfer van 100 miljoen bij hen een groote ongerustheid heeft verwekt, en dat hierin de oorzaak is gelegen van het uitstel van behandeling. Bovendien bestaat er groot gevaar dat het noemen dezer 100 miljoen deze Maaskanalise kan blijven benadeelen, en waar het geldt een zoo belangrijk werk, waarvoor wellicht gedurende 15 jaar en langer telkens gelden zullen moeten worden aangevraagd, is het toch wel gewenscht een oogenblik stil te staan bij de beantwoording van deze vraag: hoe is toch de Minister op 25 Maart aan die 100 miljoen gekomen?

Ik wil nadrukkelijk op den voorgrond stellen, dat mijn beschouwingen dienaangaande een uiterst welwillend karakter zullen hebben, en wel hierom, omdat de Minister en ik het omtrent de hoofdzaak eigenlijk roerend eens zijn, daar wij beiden niets anders verlangen dan het tot stand komen van de Maaskanalise.

Wanneer ik dan ook over die 100 miljoen iets zal zeggen is het alleen omdat ik het in het belang van het werk acht dat de ongerustheid, verwekt door het cijfer van 100 miljoen, in sterke mate worde weggenomen.

Mijnheer de Voorzitter! Het staat vast als een paal boven water dat het eenige feit, waarop de miljoenenrede van den Minister op 25 Maart is opgebouwd, hierin bestaat, dat na het verschijnen van het Voorloopig Verslag dezer Kamer, door den Minister inlichtingen van de betrokken ingenieurs zijn ontvangen, waaruit zou blijken dat volgens een nieuwe raming de vermoedelijke kosten van het stuwencomplex te Limme 1½ miljoen hooger zullen zijn. Dit feit, waaromtrent de Minister zelf in zijn Memorie van Antwoord had gezegd, dat de juistheid nog nader moest worden gecontroleerd, is het eenige feit waarop de geheele miljoenenrede berust.

Ik wil echter onmiddellijk toegeven, dat wanneer van de Ministerstafel gezegd wordt, dat ten aanzien van een bepaald werk, geraamd op 2 miljoen, een nadere ingekomen raming de kosten stelt op 3½ miljoen, men daaruit allicht zal afleiden dat de eerste zoo veel te lage raming op een bijzonder slordige wijze moet zijn geschied, en ik neem ook niemand kwalijk als hij verder gaat en op grond van een dergelijk feit zelfs de begroting van het geheele werk wantrouwt.

Deze indruk is o. a. in sterke mate verwekt bij onzen sympathieken collega den heer van Nierop, die hier op 25 Maart blijkens bladz. 273 der *Handelingen* o. a. heeft gezegd:

„Het gaat toch werkelijk niet aan, dat wij, terwijl wij van de kosten die het werk zal meebrengen ongeveer niets weten, alleen het minimum bedrag kennen, zonder dat de kostenberekening schriftelijk nader is toegelicht, zonder dat de voordeelen, die het werk belooft, behoorlijk zijn nagegaan, zullen voteeren een werk, dat naar de Minister zegt ongeveer 100 miljoen zal kosten, en aangezien de meeste werken nog tegenvallen, meer dan 100 miljoen zal eischen.”

Ik zou den geachten afgevaardigde, waar hij meent, dat de voordeelen der Maaskanalise niet behoorlijk zijn nagegaan, willen verwijzen naar de Memorie van Toelichting en vele vroegere regeeringsbescheiden, terwijl hij niet moet vergeten, dat niet alleen de tegenwoordige Minister van Waterstaat en zijn onmiddellijke ambtsvoorganger, maar ook alle voorgaande Ministers die zich met deze zaak onledig hebben

18. Verhooging van het IXde hoofdstuk der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1915.

(Regout.)

gehouden eenparig van meening waren dat de Maaskanalisatie zeer gewenscht is.

Ik zal hier slechts de laatste opnoemen, nl. den Minister Bevers en den Minister Kraus, wier oordeel wegens hun groote technische kennis zeker nog een bijzondere waarde heeft. Bovendien is herhaaldelijk in het Parlement sympathie uitgesproken voor de Maaskanalisatie en wel in de Tweede Kamer door afgevaardigden uit geheel verschillende gedeelten van ons land. Het gold eigenlijk als een communis opinio, dat algemeen betreurd werd dat men niet reeds lang had kunnen beginnen met die Maaskanalisatie, omdat men dacht afhankelijk te zijn van de steeds onmisbaar geachte — en gelukkig niet meer onmisbaar zijnde — medewerking van onze zuidelijke naburen.

Hier komt nog bij dat het bekend is, dat onze groote handelssteden, Amsterdam en Rotterdam, zeer veel belang stellen in de Maaskanalisatie en er groote verwachtingen van koesteren.

Waar verder de geachte afgevaardigde gezegd heeft, dat wij van de kosten eigenlijk niets weten en dat de kostenberekening absoluut niet schriftelijk is toegelicht, zou ik vriendelijk willen opmerken, dat die geachte afgevaardigde in een sterke dwaling verkeert, en ik zou den heer van Nierop, die in weerwil van zijn hoogen leeftijd menigen jeugdige beschaamt, willen verzoeken om de stukken, die aan de Kamerleden over de Maas zijn medegedeeld, nog eens na te zien, en deze gemakshalve door de griffie laten gereedleggen om deze even mede te kunnen nemen naar zijn studeerkamer. Welnu, ik ben er zeker van dat de geachte afgevaardigde dan een kruijer zou noodig hebben om die stukken te vervoeren en minstens een week om zich eenigszins reenschap van den inhoud te geven. Want, Mijnheer de Voorzitter, er zijn wellicht nooit ten aanzien van eenig waterstaatswerk zoo veel schriftelijke inlichtingen aan de Kamers verstrekt als juist ten aanzien der Maaskanalisatie. Wij hebben gehad de uitvoerige Memorie van Toelichting en een uitvoerige Nota omtrent het lateraal kanaal met de daarbij behorende teekeningen. Bovendien is reeds geruimen tijd voor de indiening van het wetsontwerp op uitdrukkelijk verlangen van den toenmaligen Minister aan ieder Kamerlid thuis gezonden het uitvoerig verslag van de Nederlandsch-Belgische Maascommissie met het groote album met die schitterende teekeningen. Dat verslag van 180 bladzijden Nederlandschen tekst geeft een volledige beschrijving van het werk en een zeer uitvoerig toegelichte raming van kosten. Dat rapport is uitgebracht door de commissie waarin van Nederlandsche zijde vier vooraanstaande mannen van onzen rijkswaterstaat zitting hadden, waarvan drie door hun toenmalige of vroegere betrekking te Maastricht volledig met de Maas bekend waren.

In dat rapport wordt, zooals ik zeide, het geheele werk beschreven en aan de raming van de kosten zijn niet minder dan 37 bladzijden gewijd in een afzonderlijke Nota, waaruit blijkt, dat ten opzichte der raming het werk verdeeld werd in vijf gedeelten en dat om veilig te werk te gaan, ten opzichte van ieder daarvan twee verschillende stelsels van raming zijn toegepast, zooals uitvoerig wordt toegelicht, en o. a. ten opzichte van het eerste stelsel van raming een onderverdeling is gemaakt in tien afdeelingen en ten aanzien van het tweede stelsel in zes afdeelingen, terwijl voor onvoorzien werd genomen 25 % voor de stuwen, 20 % voor de sluizen en 10 % voor het overige werk.

Tevens worden uitvoerig de grondbeginselen medegedeeld die bij het opmaken van de kosten zijn gevolgd ten opzichte van verschillende onderdeelen. Dan volgen vele tabellen, waarin volgens elk van de beide stelsels van raming alle werken met cijfers worden belicht.

Ik vermeld deze bijzonderheden om aan te toonen, dat de medegedeelde ramingen op een ernstige voorbereidende studie berusten.

Wat nu betreft de quaestie van de stuwencomplexen, waarom het hier speciaal gaat, zijn destijds de leden der Nederlandsch-Belgische commissie, dus ook onze Nederlandsche ingenieurs, voor die stuwencomplexen, die niet bestaan in

Nederland noch in België, naar andere landen gegaan en aan de hand van die studiereis is een uitvoerige nota geleverd van 20 pagina's, waarin de verschillende stelsels van stuwen met alle voor- en nadeelen worden beschreven, en tevens heeft de commissie — zooals uit haar verslag blijkt — inlichtingen ingewonnen bij buitenlandse firma's, specialiteiten op dit gebied.

Nu kan men waar het werken geldt, die in ons land nog niet zijn voorgekomen, op twee verschillende manieren handelen.

Men kan of wel onze eigen ingenieurs uitzenden, om aan de hand uitsluitend van de resultaten van hun studiereis plannen en begrotingen op te maken, of wel men kan zich tevens wenden tot buitenlandse specialiteiten, die proefondervindelijk inlichtingen kunnen verstrekken.

Ik mag hier nog zeggen, want ik heb destijds zonder eenige restrictie reeds aan meerdere personen medegedeeld, dat ik destijds als Minister met den Ingenieur van Konijnenburg uitvoerige besprekingen heb gehad juist over die stuwencomplexen en dat wij het er roerend over eens waren, dat de beste manier om practisch, vlug en goedkoop te werk te gaan, hierin zou bestaan, dat de Regeering zich zou wenden tot twee buitenlandse firma's, die dergelijke werken reeds meer hadden uitgevoerd, en prijsopgave voor die stuwen zou vragen, met overlegging van uitgewerkte plannen, terwijl men zich vooraf bereid zou verklaren om wanneer geen opdracht tot levering zou volgen voor de plannen enkele duizenden guldens te betalen, met de bedoeling om aan de hand van die plannen of wel het werk zelfstandig te maken of wel de uitvoering aan een der buitenlandse firma's op te dragen onder toezicht van onzen rijkswaterstaat, terwijl uit de ondervinding bij het bouwen der eerste stuwen voordeel zou worden getrokken ten opzichte van den bouw der overige stuwen. De Minister heeft blijkbaar dit stelsel verlaten, waarom weet ik niet; wellicht acht hij het beter, dat onze waterstaat geheel zelfstandig het werk uitvoert. Ten gevolge van het verlof van den heer van Konijnenburg was een ander ingenieur opgetreden, wiens bekwaamheden ik ook zeer hoog stel, en die vermoedelijk naar het buitenland is gegaan, en naar aanleiding van die kersverse studiereis zijn plannen en begrotingen heeft opgemaakt. Nu spreekt het vanzelf, dat vooral waar het een werk geldt, dat nooit in Nederland werd gemaakt, alles wel zeer sterk naar den veiligen kant zal genomen zijn om elk risico te voorkomen, doch daardoor wordt natuurlijk het werk niet onaanzienlijk duurder.

Ik voeg er echter bij, dat uit dien hoofde alleen een verhooging voor het stuwencomplex te Linne van 2 miljoen tot 3½ miljoen niet te verklaren is, en dat deze alleen mogelijk is, wanneer ook de aard van het werk achteraf is veranderd. Ik meen mij niet te vergissen wanneer ik zeg, dat volgens de bedoeling van de Nederlandsch-Belgische commissie de stuw aanvankelijk te Linne zou komen op een andere plaats, waar geen onteigening van gebouwde eigendommen noodig was, doch dat men het achteraf beter heeft geoordeeld om de stuw te maken op een plaats waar een belangrijk complex van pachthoeven zal moeten worden onteigend, terwijl op de nieuwe plaats het stuwencomplex ook een grootere lengte zal verkrijgen. Natuurlijk worden door deze en andere wijzigingen in den aard van het werk de kosten veel hoger. Maar het spreekt ook vanzelf, dat juist wegens deze speciale omstandigheden ten aanzien van het stuwencomplex te Linne er geen reden is om dezelfde verhooging voor de andere stuwen aan te nemen. Dat mijn onderstelling juist moet zijn, blijkt wel hieruit, dat terwijl de Minister op 25 Maart voor het stuwencomplex te Linne een verhooging van 1½ miljoen heeft gerekend, en voor de vier andere stuwen te zamen 8 miljoen, dus voor de 5 stuwen 9½ miljoen, nu uit de nadere Nota van den Minister blijkt, dat die verhoging in plaats van 9½ miljoen thans op slechts 57/10 miljoen is geraamd, dus ruim 4 miljoen of 40% minder, hetgeen voorzeker een gelukkig verschijnsel is.

Wellicht zal men, en te recht, zeggen, dat de Minister dit op 25 Maart niet kon weten, omdat eerst daarna het nader onderzoek heeft plaats gehad.

18. Verhooging van het IXde hoofdstuk der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1915.

(Regout.)

Zeker, maar zelfs wanneer ik een oogenblik de onderstelling aanvaard, dat voor het stuwencomplex te Linne een verhooging van $1\frac{1}{2}$ miljoen moet worden aangenomen en dat de kosten der andere stuwen een gelijke verhooging zullen ondergaan, is zelfs dan nog de 100-miljoenenrede van den Minister wel te verdedigen?

Allerminst. De redeneering van den Minister die wij vinden op pag. 270 van de *Handelingen* komt hierop neer, dat de werken, genoemd in het aanhangig wetsontwerp zijn geraamd op $22\frac{1}{2}$ miljoen. Daarbij komt nog $1\frac{1}{2}$ miljoen verhooging voor het stuwencomplex te Linne en $\frac{3}{4}$ miljoen voor het kanaal van de Maas naar de Zuid-Willemsvaart, zoodat men komt tot 25 miljoen. Maar, zegt de Minister, „de werken waarover wij nu beslissen bestaan niet uit één stuwencomplex..... maar uit vijf. Er is nu een tegenvaller omtrent dit eene stuwencomplex, maar mocht ook de berekening omtrent die andere tegenvallen, dan komt er nog eens 8 miljoen bij en krijgen wij een werk dat stellig 33 miljoen zal kosten.”

Vooreerst heeft de Minister niet goed gerekend, want 4-maal $1\frac{1}{2}$ is niet 8 miljoen, maar 7 miljoen, doch het is ook niet eens 7 miljoen, want de Minister heeft vermoedelijk uit het oog heeft verloren dat het stuwencomplex te Grave slechts is voor schepen van 400 en niet van 2000 ton en uit de nadere ministerieele Nota blijkt dat het stuwencomplex te Grave in het geheel 2 miljoen zal kosten en daar dit aanvankelijk op $1\frac{1}{2}$ miljoen geraamd was, is de verhooging slechts $\frac{1}{2}$ miljoen in plaats van 2 miljoen, zoodat wij krijgen $5\frac{1}{2}$ in plaats van 8 miljoen verhooging voor de 4 stuwen.

Dan zegt de Minister verder dat wanneer men tot België de Maaskanalisatie uitvoert, geraamd op 21 miljoen, komt men wegens de verhooging voor 10 stuwen tot ruim 40 miljoen. Dit is natuurlijk ook onjuist, want 10-maal de verhooging van $1\frac{1}{2}$ miljoen is $17\frac{1}{2}$ miljoen, gevoegd bij 21 miljoen, is $38\frac{1}{2}$ miljoen en niet ruim 40 miljoen, zooals de Minister zegt. Dan betoogt de Minister verder, dat wanneer men de 40 miljoen bij de 33 voegt, men komt tot een getal tusschen de 70 en 80 miljoen. Ja, 40 en 33 is 73 en dit cijfer ligt inderdaad tusschen 70 en 80, doch dan mag de Minister niet het maximum van 80 miljoen nemen en zeggen dat met bijvoeging van 15 miljoen voor een zijkanaal men tot 100 miljoen komt.

Er komt bij, dat wanneer men aanneemt 40 miljoen voor de gemeenschappelijke Maas, er zeer beslist 20 miljoen moeten genomen worden voor rekening van België, want het is toch zeker dat nu wij een goedkoop lateraal kanaal kunnen maken, wij toch nooit de gemeenschappelijke Maas zullen kanaliseeren, indien België niet de helft betaalt, zoodat uit dien hoofde 20 miljoen moeten afgetrokken worden. Wat betreft het zijkanaal naar Nuth wil ik opmerken, dat indien hier bedoeld wordt een zijkanaal van uit het lateraal naar de mijnstreek, dan dit zijkanaal een zoodanig particulier karakter uitsluitend ten voordeele van de kolenmijnen zal hebben, dat de kosten daarvan ongetwijfeld ten laste van de mijnen zullen komen en niet van den Staat, terwijl het zeer twijfelachtig is of die zijtakweg noodig zal zijn, daar uit de ondervinding in het buitenland is gebleken dat wanneer het lateraal kanaal slechts enkele kilometers van de mijnen zal verwijderd zijn, door middel van mijnspoorwegen het vervoer naar het lateraal kanaal zeer goede resultaten zal opleveren.

Wanneer men nu bij de miljoenenopsomming van den Minister met een en ander rekening houdt, dan ziet men dat de Minister in ieder geval volgens zijn eigen uitgangspunt voor het vak Maastricht—Grave slechts $30\frac{1}{2}$ miljoen had mogen rekenen, en voor de gemeenschappelijke rivier $38\frac{1}{2}$ miljoen, dus samen 69 miljoen, waarvan dan 19 miljoen afgaat als aandeel door België te betalen, zoodat overblijft 49 miljoen in plaats van de genoemde 100 miljoen.

Onwillekeurig vraagt men zich af: hoe is de Minister, die het wetsontwerp verdedigde, er toe gekomen om ten onrechte een zoo ongunstige voorstelling te geven. De Minister heeft ons zelf de uitlegging gegeven toen hij volgens bladz. 270 der *Handelingen* zeide, dat men niet al te warm over eenige miljoenen moet worden wanneer het dergelijke werken geldt,

en daar Zijn Excellentie wellicht wegens de hoogere raming van het stuwencomplex gevreesd heeft dat de eerste begroting hem te weinig speling zou geven, heeft de Minister de raming van beneden de 50 miljoen wat uitgerekt en het maar in eens ruim genomen tot 100 miljoen. De Minister heeft er uitdrukkelijk bijgevoegd, dat hij dit niet heeft gedaan om de Kamer af te schrikken, en Zijn Excellentie heeft ongetwijfeld gemeend dat op 25 Maart het wetsontwerp toch zou worden aangenomen.

Dat dit niet is geschied was een teleurstelling voor den Minister, doch het uitstel van behandeling heeft geen ernstige gevolgen, nu de Minister ons zoo spoedig de nieuwe kostennota heeft gegeven, waarvoor ik hem dank betuig.

Maar helaas zijn aan de miljoenenopsomming eenige andere nadeelige gevolgen verbonden.

Vooreerst is ongerustheid gewekt bij deze Kamer en wellicht ook bij de Tweede Kamer en juist daarom heb ik in het licht gesteld, dat de oorspronkelijke lagere raming met zeer veel zorg is geschied, opdat het ongemotiveerde 100-miljoenenbetoog niet als een Damocleszwaard zal blijven hangen boven de verdere levensontwikkeling van de Maaskanalisatie.

In de tweede plaats is door het noemen van die 100 miljoen het prestige van onzen rijkswaterstaat niet verhoogd. Wanneer men nagaat dat in die commissie hebben zitting gehad vier vooraanstaande mannen van onzen rijkswaterstaat: de heer Kemper, toenmaals hoofdingenieur-generaal van den rijkswaterstaat, en die vroeger als hoofdingenieur-directeur te Maastricht de rivier de Maas van nabij had leeren kennen; verder de inspecteur-generaal van Nes van Meerkerk, de hoofdingenieur de heer du Croix, hoofdingenieur-directeur, die toen te Maastricht zijn standplaats had, en de heer van Konijnenburg, die aan het hoofd stond van het speciale Maasbureau, en bijgestaan door meerdere bekwame ingenieurs aan dat bureau, met groote zorg aan de ramingen der Maaskanalisatie heeft gewerkt.

Die vier bekwame deskundigen waren er niet onkundig van dat de raming der commissie tevens als toelichting zou dienen voor het Parlement, wanneer het wetsontwerp zou worden ingediend. Wanneer het nu waar zou zijn, dat een raming beneden de 50 miljoen door zulke eerste klas deskundigen gemaakt, op 100 miljoen moet worden gesteld, dan zou ik aanraden om in de toekomst maar geen ramingen van groote waterstaatswerken te maken, want dan heeft men er toch niets aan. Doch gelukkig staat de zaak anders en de raming der commissie, als vrucht van een zeer ernstige studie, verdient m.i. meer vertrouwen dan de globale opsomming der 100 miljoen, zoodat, al is het tegen de bedoeling van den Minister in, een onverdiende blaam op deze hoogst bekwame ingenieurs van onzen rijkswaterstaat is geworpen.

Het derde bezwaar, en zeker niet het minste, bestaat hierin, dat ongetwijfeld het noemen van die 100 miljoen tot gevolg zal hebben, dat ettelijke miljoenen meer dan noodig voor de Maaskanalisatie zullen uitgegeven worden. Dat leid ik af uit hetgeen de Minister zelf gezegd heeft op 25 Maart, toen hij het vooral niet gewenscht achtte om een hooger bedrag uit te trekken dan geraamd is, want, zeide de Minister, blijkens bladz. 273 der *Handelingen*: „wanneer men meer geld aanvraagt dan aanvankelijk geraamd is, worden de ingenieurs allicht royaal en denken: er is toch geld over, laten wij het maar mooi en goed maken”.

Nu zou ik willen vragen: Wanneer de Minister van oordeel is, dat de ingenieurs al te royaal worden wanneer door de Regeering eenig geld boven de begroting wordt uitgetrokken, hoe royaal moeten dan de ingenieurs en moet vooral het Departement wel worden, wanneer ten opzichte van een werk geraamd op 50 miljoen, van de regeeringstafel een cijfer van 100 miljoen wordt genoemd? In plaats van prikkel tot bezuiniging wordt aldus een prikkel tot opdrijven der kosten gegeven.

De Minister zal wellicht zeggen, dat niets hem aangeramer zal zijn dan dat de kosten mee zullen vallen. Dit neem ik gaarne aan, maar het is pure theorie, want in werkelijkheid zal er een neiging bestaan om den Minister ten

18. Verhooging van het IXde hoofdstuk der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1915.

(Regout.)

aanzien van zijn cijfers in het gelijk te stellen, en ik zou durven zeggen, dat ook de nadere Nota, die wij ontvangen hebben van den Minister, reeds onder dien invloed heeft gestaan.

Immers het is heel merkwaardig, dat terwijl in de Nota de verhooging ten aanzien van de 5 stuwencomplexen in het vak-Maasbracht—Grave ruim 4 miljoen minder bedraagt dan door den Minister werd gezegd op 25 Maart en waar ook ten opzichte van de 10 stuwen in het vak Maasbracht—Visé de verhooging 7 miljoen lager is dan op 25 Maart werd beweerd, komt men toch weer nu voor dezelfde werken tot wederom 73 miljoen.

Ik zal echter op die Nota niet diep ingaan, omdat niets ondankbaarder is dan het maken van berekeningen in een openbare vergadering. Alleen wil ik één merkwaardig staaltje noemen. In de Nota wordt zoowel ten aanzien van de vroegere als de nieuwe raming f 2 300 000 genoemd voor later uit te voeren werken in het vak Maasbracht—Grave en eveneens 3 miljoen ten aanzien van het vak Maasbracht—Visé. Nu moet men weten, dat tusschen Nederland en België is overeengekomen, dat de vaardiepte zal zijn 2,60 M. met de mogelijkheid die later op 3 M. te kunnen brengen, terwijl echter de kunstwerken onmiddellijk gemaakt worden voor een vaardiepte van 3 M. De bedoeling is om de verdieping van den rivierbodem tot 3 M. eerst later uit te voeren wanneer gebleken zal zijn dat de Maaskanalisisatie een zoo enorm succes zal hebben bereikt dat de vaardiepte van 2,60 M. onvoldoende is geworden. Welnu, wanneer dat noodig zal zijn na 25 jaar zal het al heel mooi zijn, en daarover behoeven wij ons dus nu geen zorg te maken. In elk geval had de Minister die kosten niet op de Nota mogen brengen, omdat die latere uitdieping niet was opgenomen in de werken genoemd in art. 1 van het aanhangige wetsontwerp, en de 2,3 miljoen dus ook niet waren begrepen in de 22½ miljoen waarop die werken aanvankelijk waren geraamd. Door die er bij te nemen wordt dus ook de nieuwe raming voor het vak Maasbracht—Grave op onjuiste wijze met 2,3 miljoen verhoogd.

Uit de Nota zien wij ook, dat de grootste verhooging betreft het vak Maasbracht—Visé. Ook daaromtrent zijn te hooge cijfers medegedeeld, doch wij behoeven er zelfs niet eens veel gewicht aan te hechten, omdat het vrijwel vaststaat dat van een kanalisatie van een gemeenschappelijke rivier nooit iets zal komen, omdat wij veeleer en wegens de veel lagere kosten en wegens de groote voordeelen van een waterweg geheel op Nederlandsch gebied zullen overgaan tot het maken van het lateraal kanaal, dat na nauwkeurig onderzoek is begroot op 20 miljoen en waarvan wegens veranderde omstandigheden de kosten hoogstens een paar miljoen hooger zullen zijn. Doch ook over het lateraal kanaal behoeven wij op dit oogenblik niet te beslissen, omdat de Kamer zich nu alleen heeft uit te spreken over de werken genoemd in art. 1 van dit wetsontwerp en geheel vrij blijft omtrent de verdere werken.

Ik laat dus de samenkoppeling varen, en zooals ik reeds straks zeide, ik kan dit doen, omdat de Minister, die in de andere Kamer elke voltooiing van het werk afwees en voor het lateraal kanaal geen belangstelling toonde, hier in deze Kamer op 25 Maart heeft toegelicht waarom door hem het wetsontwerp der Maaskanalisisatie werd gehandhaafd.

De Minister zeide hieromtrent blijkens bladz. 269 der *Handelingen*:

„Waar het zeker was, dat door den aanleg van een kanaal bezijden de Maas eventueel het kolendistrict zou bereikt kunnen worden, meende ik, dat het verantwoord was om dezen eersten stap te doen; te meer waar wij de zekerheid hadden, dat men door verlenging van het kanaal ook in hoofdzaak aan het belang van Zuid-Limburg zou kunnen voldoen, terwijl de onzekerheid die er blijft bestaan omtrent het mede op den voorgrond gestelde groote belang van een internationaal verkeerweg met grooter en ruimer afmetingen dan de thans bestaande, geen reden mocht zijn om het werk onbepaald uit te stellen. Te minder achtte ik dit noodig, omdat

(Regout e. a.)

het mij voorkwam, dat, wanneer een ruimer vaarweg voor schepen van groote afmetingen, nl. schepen van 2000 ton, tot stand was gebracht tot in de nabijheid van de Belgische grens, het belang van België zelf zou medebrengen een aansluiting aan dien ruimen vaarweg te zoeken.”

De Minister was zoo vriendelijk blijkens bladz. 271 der *Handelingen* nog te zeggen:

„Ik zal voorts, dit in antwoord op de verlangens van de heeren Haffmanns en Regout, de verdere voorbereiding van het werk, waarvan men nu den eersten stap doet, met den meest mogelijken spoed ter hand doen nemen en het zal mij een groot voorrecht zijn om nog tijdens mijn Ministerschap een wetsvoorstel tot kanalisatie der Maas in deze Kamer te kunnen verdedigen.”

Men begrijpt, dat ik het na een dergelijke waardeering van het lateraal kanaal en toezegging om de voorbereiding zoo spoedig ter hand te nemen, overbodig acht om op de voltooiing der Maaskanalisisatie verder aan te dringen, te meer omdat ik overtuigd ben dat de Kamer, waar zij later met haar geheele vrijheid over het lateraal kanaal zal hebben te oordeelen, daarvoor met enthousiasme de noodige gelden zal toestaan.

Op dit oogenblik hebben wij dus alleen te maken met de werken genoemd in art. 1 van dit wetsontwerp, waarvan uit de Nota gebleken is dat de kosten aanzienlijk lager zullen zijn dan door den Minister op 25 Maart was medegedeeld. Immers wanneer wij van het in de Nota vermelde bedrag van f 31 250 000 aftrekken f 2 300 000, welke betrekking hebben op werken die volgens de Memorie van Toelichting niet in art. 1 van het wetsontwerp zijn begrepen en dus ook niet in de aanvankelijke raming van 22½ miljoen, dan volgt hieruit dat de totale kosten thans volgens de nieuwe raming f 28 950 000 zullen zijn in plaats van 33 miljoen, zooals de Minister op 25 Maart had medegedeeld. Dit is ongetwijfeld een lichtzijde, waardoor de Kamer met nog meer gerustheid dit wetsontwerp kan aannemen.

De heer van der Feltz: Mijnheer de Voorzitter! Het ligt niet in mijn voornemen terug te treden in beschouwingen omtrent de omstandigheden, waaronder is genomen het besluit dezer Kamer van 25 Maart ll., om de behandeling van dit wetsontwerp aan te houden totdat de Regeering nadere gegevens zou hebben verstrekt omtrent de raming van kosten van de twee daarbij betrokken plannen van kanalisatie van de rivier de Maas.

Ik wensch mij te bepalen tot een woord van dank aan den geachten afgevaardigde uit Noordbrabant, den heer Regout, voor de ruiterlijke wijze, waarop hij de qualificatie, die hij, nadat genoemd besluit in deze Kamer was gevallen, daaraan openlijk heeft gegeven, thans in het openbaar heeft ingetrokken. Hoewel ik van zijn persoon niet anders had verwacht, wil ik t. ch niet nalaten hem daarvoor in het openbaar dank te zeggen.

En hiermede, Mijnheer de Voorzitter, stap ik van dit incident af.

Op vlugge wijze heeft de Minister aan het besluit van deze Kamer uitvoering gegeven, met den uitslag, dat wij thans in het bezit zijn van een vergelijkend overzicht van de globale ramingen van de kosten van beide plannen, waarvoor ik Zijn Excellentie vriendelijk dank zeg. En wanneer wij nu die ramingen van kosten inzien, dan geloof ik, dat ieder van ons, wanneer wij ons althans op een onbevooroordeeld standpunt plaatsen, tot de conclusie moeten komen, dat ons besluit van 25 Maart ll. een verstandig besluit is geweest. Want hoe er ook over deze plannen mag worden gedacht, wij zijn thans in staat met vrij volledige kennis van de kosten daarover onze beslissing te nemen, en dat is toch zeker wel ten minste dat men ten aanzien van dergelijke gewichtige, maar tevens kostbare plannen kan verlangen.

De kanalisatie van het tweede vak Maasbracht—Visé laat ik thans geheel los en, zooals ik ook reeds in de vergadering

37ste VERGADERING. — 11 JUNI 1915.

18. Verhooging van het IXde hoofdstuk der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1915.

(van der Feltz.)

van 25 Maart l.l. heb opgemerkt, ben ik van gevoelen, dat de Kamer door aanneming van dit wetsontwerp niet verder gebonden is, dan wat in de wet zelf is gelegd, evenals dit ten aanzien van de Regeering het geval is.

Met haar ben ik van meening, dat het niet de bedoeling kan en mag zijn om door aanneming van dit wetsontwerp de uitvoering van de kanalisatie van de Maas van Maasbracht naar Visé als vastgelegd te beschouwen.

Wanneer de Regeering te zijner tijd met een voorstel daaromtrent mocht komen, dan behoud ik mij voor de voortzetting van die kanalisatie op zich zelf te beschouwen en te beoordeelen, en dan, zonder direct verband met dit wetsontwerp, de vraag te beantwoorden of de uit die voortzetting der kanalisatiewerken voortvloeiende kosten geëvenredigd zijn aan het algemeen nut, dat daarvan mag worden verwacht en het algemeen belang, dat daardoor zal worden gediend.

Mijnheer de Voorzitter! Het is eigenlijk overbodig dit voorbehoud uit te spreken, want wij weten allen, dat een wet noch de Regeering, noch de Staten-Generaal, noch iemand anders buiten haar inhoud verbindt, maar na den loop, dien de discussies in de vergadering van 25 Maart l.l. hebben genomen, heb ik mij verplicht gevoeld dit voorbehoud nog eens uitdrukkelijk uit te spreken en daarop den nadruk te leggen.

Mijnheer de Voorzitter! Het doet mij veel genoegen, dat de heer Regout blijkens zijn zoo straks gehouden rede zich thans ook op dit standpunt stelt, en ik neem daar gaarne akte van.

En thans, Mijnheer de Voorzitter, het vak Maasbracht—Grave met zijkanalen. Uit het overzicht waaraan ik mij thans meen te moeten houden, zoodat ik mij niet zal begeben in de beschouwingen van den heer Regout, blijkt, dat de daaruit voortvloeiende kosten thans globaal worden geraamd op f 31 250 000 tegen f 23 300 000 bij de vroegere globale raming, alzoo een verschil van f 7 950 000. Met de nieuwe globale raming van f 31 250 000 hebben de inspecteurs-generaal van den rijkswaterstaat zich verenigd, zoodat dat getal met eenig vertrouwen mag worden aanvaard, maar het blijft toch altijd een globale raming, zoodat overschrijding van dat bedrag volstrekt niet onmogelijk is te achten. Zonder overdrijving meen ik daarom het verschil tusschen de vorige en de nieuwe globale raming op minstens ruim f 8 000 000 te mogen stellen. Dit verschil is groot, en daaruit volgt, dat mijn voorstel, dat tot het besluit dezer vergadering van 25 Maart l.l. aanleiding heeft gegeven, niet alleen rationeel, maar ook volkomen gewettigd is geweest. De kosten van de kanalisatie van het in het wetsontwerp bedoelde vak wordt nu geraamd op f 31 250 000. Zal ik nu om het groote bedrag dier kosten mijn stem aan dit wetsontwerp onthouden?

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb die vraag nauwgezet gewikt en gewogen. Ik heb mij afgevraagd of de economische druk, die ten gevolge van de tegenwoordige tijdsomstandigheden thans reeds in ons land wordt gevoeld, een druk, die in de eerstvolgende tijden zeer zeker in zwaarte zal toenemen, of die druk toelaat, dat wij thans een waterstaatswerk voteeren, waarvan de totstandkoming tot zulke belangrijke uitgaven aanleiding zal geven, dat de invloed daarvan in niet geringe mate door de belastingschuldigen zal worden gevoeld. En waar dit reeds in gewone tijden zoo zal zijn, daar ligt het voor de hand, dat dit in deze tijden in dubbele mate het geval zal zijn.

Ik heb dit vraagpunt met nauwgezetheid trachten te overwegen en ben daarbij, al is het dan ook niet zonder aarzeling, ten slotte toch tot de conclusie gekomen, dat ik dit wetsontwerp om zijn doel kan aanvaarden. Voor het doel van dit wetsontwerp voel ik sympathie. De bedoeling daarvan toch is, zooals in de gewisselde stukken en bij de tot dusverre plaats gehad hebbende mondelinge behandeling is uiteengezet, de bevordering van de welvaart van ons volk. De Regeering wil, zoo noodig met aanleg van een kabelspoor van de kolenmijnen naar Maasbracht en het maken van een kolen-

(van der Feltz e. a.)

haven aldaar, door de voorgenomen kanalisatie een beteren afvoerweg geven aan onze toekomstige kolenmijnen, ten einde de streek daar te ontwikkelen tot een groot kolendistrict. Te gelijker tijd wil zij een behoorlijken en goeden waterweg voor groote schepen in het leven roepen, waarvan, in verband met de ontwikkeling van de mijnindustrie, een opbloei van de groot-industrie mag worden verwacht. Voor het bevorderen van zoodanigen opbloei is een goede waterweg van overwegend belang. En dit te meer omdat door het tot stand brengen van dien grooten verkeersweg te water het kolendistrict een betere verbinding zal krijgen met het centrum en het noorden van ons land, waardoor die verkeersweg ook in hooge mate kan bijdragen tot de ontwikkeling van handel en nijverheid.

En waar ik in de provincie mijner inwoning heb kunnen zien welk groot nut de kanalisatie voor de betrokken streek afwerpt, daar heb ik, ook al heeft de kanalisatie in Drenthe lang niet zooveel gekost als de thans voorgenomen kanalisatie in Limburg kosten zal, geen reden om er aan te twifelen, dat de gunstige gevolgen, welke de kanalisatie voor Drenthe heeft afgeworpen, ook — zij het wellicht in andere richting — uit de thans aan de orde zijnde kanalisatie voor Limburg zullen voortvloeien. Ik gun de provincie Limburg die gunstige gevolgen van harte, en met de hoop, dat haar bloei en voorspoed daardoor in hooge mate zullen worden bevorderd, verklaar ik mijn stem aan dit wetsontwerp te zullen geven.

De heer Lely, Minister van Waterstaat: Het ligt zeker niet op den weg van de Regeering om harerzijds in een beoordeeling te treden, in hoeverre het uitstel, uitgelokt door den heer van der Feltz, al dan niet noodig is geweest en als uitkomst nut heeft gehad. Maar wel verheugt het mij toch, dat na het verschijnen van de Nota, de algemeene opinie over het wetsontwerp in deze Kamer zoo eenstemmig is, dat nu de aanneming daarvan zeker schijnt. Het is bovendien voor mij aangenaam geweest om vóór het ontwerp in het *Staatsblad* verschijnt, aan de Staten-Generaal de juiste raming-cijfers te hebben kunnen mededeelen, en ik juich het ook zeer toe, dat ten gevolge van het oponthoud er nu op het hoofdpunt volkomen overeenstemming is gekomen tusschen mij en mijn geachten ambtsvoorganger. Immers het eenige punt, dat in de vorige vergadering vooral aanleiding heeft gegeven tot uitstel was de quaestie in hoeverre door de aanneming van dit wetsontwerp zou zijn vastgelegd hetgeen verder zou moeten geschieden.

Dit punt is thans uit het debat verwijderd, nu het vaststaat, dat door dit wetsontwerp volstrekt geen verband wordt gelegd met hetgeen later verder zal kunnen worden gedaan, zoodat ook de Kamer daaromtrent volstrekt geen verplichtingen op zich neemt.

De geachte afgevaardigde uit Noordbrabant is in zijn rede getreden in een beschouwing van de cijfers der begroting. Hij heeft daarbij het werk van de Nederlandsch-Belgische commissie geroemd, waarmede ik in vele opzichten kan instemmen; alleen niet wat betreft de begrootingscijfers, die zijn gebleken minder juist te zijn. Gelukkig echter heb ik thans de gelegenheid gehad de Kamer daaromtrent nader in te lichten. De geachte afgevaardigde is bovendien getreden in een gedetailleerde beschouwing van de onderdeelen van het werk, op welken weg ik hem echter niet zal volgen, ten einde de Kamer niet met een opsomming van details te vermoeien. Voor de Kamer toch komt het meer aan op het eindcijfer, dan op de vraag of het eene onderdeel wat minder, het andere wat meer zal kosten dan aanvankelijk was geraamd.

Verder heeft de geachte afgevaardigde gemeend in het licht te moeten stellen, dat ik in de vorige vergadering eenigszins te pessimistisch zou zijn geweest bij het vermelden van de vermoedelijke kosten der werken. Dat ben ik met den geachten afgevaardigde volstrekt niet eens; ik hoop zelfs, dat indien ik ooit weer, zonder te kunnen beschikken over genoegzamen tijd tot behoorlijk onderzoek, een raming zou moeten geven, ik altijd zoo gelukkig zal zijn in het noemen van cijfers als ik in dit geval geweest ben. Immers voor de

18. Verhooring van het IXde hoofdstuk der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1915.

(Minister Lely.)

kanalisatie van de Waal tot aan Visé heb ik in die vergadering genoemd een cijfer van 70 à 80 miljoen, terwijl de inspecteurs-generaal van den Rijkswaterstaat, na onderzoek, komen tot een cijfer van 73 miljoen, waarbij dan nog eenige memorieposten moeten worden gevoegd. Ik vraag, in vergelijking daarmee, of een voorloopige schatting van 70 à 80 miljoen niet veel meer zeer juist dan overdreven is te noemen. En wanneer men dan daarbij nog rekent 15 miljoen voor het kanaal naar Nuth, dan zou het geheele werk komen op 85 à 90 miljoen. Ik heb gesproken van een kleine 100 miljoen. Mij dunkt dat alle leden die eenige ondervinding hebben van dergelijke werken en weten hoe moeilijk daarvoor ramingen te maken zijn, zouden zeker niet gaarne garandeeren eenig aandeel in het bedrag, dat de werkelijke kosten onder die kleine 100 miljoen zullen blijven.

Ik kan thans van deze zaak afstappen. Over de noodzakelijkheid der voortzetting van de kanalisatie tot Visé behoeven wij op het oogenblik niet te spreken, dank zij de ruiterlijke verklaring van den geachten afgevaardigde, dat hij het verband tusschen dit wetsontwerp en die voortzetting thans loslaat. Wij staan dus nu uitsluitend voor de vraag of het geraden is voor de kanalisatie tot Maasbracht ruim 31 miljoen uit te geven.

Ik heb in de andere Kamer gezegd dat ik mij voorstelde dat het werk kon gemaakt worden als een op zich zelf staand werk, dat afgezien van latere voortzetting naar België op zich zelf een groote betekenis zou hebben. Ik heb in deze Kamer in het licht gesteld, dat ik de betekenis van het werk zóó groot vond, dat ik mij, ondanks den tegenspoed met de raming gerechtigd achtte de verantwoordelijkheid op mij te nemen voor een dergelijke uitgaaf. Het heeft mij veel genoegen gedaan dat ook de geachte afgevaardigde uit Drenthe, de heer v. d. Feltz, evenals de geachte afgevaardigde uit Noordbrabant, de heer Regout, tot de conclusie zijn gekomen, dat dit werk zelfstandig kan worden uitgevoerd ten behoeve van het te verwachten groot kolenvoer uit Zuid-Limburg. Wij moeten niet vergeten dat de Staat eenmaal besloten heeft tot exploitatie van Staatswege van de kolenvelden in Limburg en door aankoop eigenaar is geworden van groote kolenvelden in die provincie, zoodat de bedoeling vaststaat dat van Staatswege op groote schaal het kolenbedrijf zal worden ondernomen. Het moge enkele jaren korter of langer duren, maar vast staat dat een groot kolenbedrijf in Limburg zal worden tot stand gebracht. Ten behoeve daarvan is een behoorlijke waterweg in ons land niet alleen wenschelijk, maar vrijwel onmisbaar en zulks om verschillende redenen. Het is wenschelijk om daardoor te krijgen verlaging van vrachten, maar het is ook noodzakelijk omdat bij ons te lande tal van kolenvoerders hun industrie aan het water hebben liggen en dezen liever de kolen, zij het tot hooger prijs, te water wenschen te ontvangen, dan per spoor.

Ook is het wenschelijk met het oog op het groote transport, dat van een dergelijke kolenindustrie te wachten is en ten einde te krijgen het gewenschte verbruik in Nederland van de Limburgsche kolen, daar deze nu nog bezwaarlijk kunnen concurreeren met de Westfaalsche. Kan men echter door de Maaskanalisatie afvoerwegen krijgen voor de Limburgsche kolen te water, dan zal men kunnen concurreeren met de Duitse kolen die thans worden ingevoerd. Ik heb om dit nader in het licht te stellen de kaart laten vervaardigen die ik hier voor mij heb. Uit die kaart ziet men, dat de afstanden van het Ruhrbekken langs den Rijn en Waal naar Rotterdam en van Maasbracht langs de Maas en de Waal naar Rotterdam weinig verschillen. Eerstbedoelde vaarweg heeft namelijk een lengte van ruim 225 K.M. en de laatstbedoelde een van ruim 232 K.M., welk verschil van geen betekenis is. In zooverre staan dus de beide mijndistricten, wat den kolenafoer betreft, gelijk. Nu doet zich de vraag voor of het Limburgsche kolenveld met een kolenhaven te Maasbracht ook in andere opzichten in even gunstige conditie verkeert als het Ruhrbekken met zijn kolenhavens te Duisburg—Ruhrort.

Om dit in het licht te stellen heb ik een kaart laten ver-

vaardigen waarop het Limburgsche kolenbekken staat aangegeven met de groote mijnen die thans in ontginning zijn. Indien nu de Maas tot Maasbracht wordt gekanaliseerd, zal er een afstand tusschen de daar te maken kolenhaven en de mijnen zijn van 30 à 35 K.M. De vraag doet zich voor: hoe is het ten deze in het Ruhrbekken gesteld? Om die vraag te beantwoorden, heb ik ook een kaart laten maken op dezelfde schaal van het Ruhrkolenbekken. Daaruit blijkt, dat men aldaar tusschen de kolenhavens aan den Rijn en de mijnen afstanden heeft tot 60 K.M.; gemiddeld 35 K.M.

Uit opgaven, voorkomende op die kaart, blijkt, dat in 1913 aldaar 21 miljoen ton kolen en cokes naar de havens van Duisburg—Ruhrort zijn vervoerd over afstanden gemiddeld even groot als die van de Limburgsche kolenmijnen naar Maasbracht. Dat vervoer geschiedt grootendeels met spoorwegen naar de haven.

Op die kaart zijn ook aangewezen de hoogovens die in het kolenbekken bij Ruhrort voorkomen. Men ziet daaruit, dat de grootste van die hoogovenbedrijven gelegen zijn in de nabijheid van de Rijnhavens.

Nu is het evenzoo mogelijk, dat zich zullen ontwikkelen hoogovenbedrijven in de buurt van Maasbracht. Een van de eerste voorwaarden voor het tot stand komen van dergelijke hoogovens is echter een waterweg.

Het komt mij voor, dat, wanneer wij deze omstandigheden overwegen, er alle reden is de mogelijkheid te onderstellen van een groote ontwikkeling van het kolengebied in Zuid-Limburg. In hoeverre dit zal geschieden, is nu natuurlijk nog niet uit te maken. Wij mogen mede onderstellen dat die kolen langs den ontworpen waterweg zullen gaan en moeten er daarbij rekening mede houden, dat eer het Maaskanaal gereed is 10 à 15 jaar zullen verlopen. In dien tijd zal de kolenafoer belangrijk vergroot zijn. Ik geloof dan ook, dat men niet lang na het openen van de tot Maasbracht gekanaliseerde Maas zal kunnen rekenen op een afvoer van 4 à 5 miljoen ton kolen, welke in verband met het verbruik wellicht later tot 10 miljoen ton en meer kan toenemen. Het transport te water geschiedt thans langs de Zuid Willemsvaart in betrekkelijk kleine schepen. Indien dit langs de gekanaliseerde Maas in grotere schepen zal kunnen geschieden, zal een vrachtbesparing van 30 à 50 cent per ton kunnen worden verkregen. In ieder geval volgt hieruit, dat men een belangrijke besparing zal verkrijgen in de vervoerkosten, die enkele miljoenen per jaar kan bedragen.

Het komt mij voor, dat als men dit weet, het economisch volkomen te verdedigen is een uitgaaf van ruim 31 miljoen te doen.

Laat ik er even bijvoegen, dat als men deze uitgaaf niet zou doen, men niet moet denken, dat dan geen andere uitgaven noodig zouden zijn. Doet men toch de uitgave voor een goeden afvoerweg te water niet en vermeerdert de productie van kolen in Limburg aanzienlijk, dan zou men, indien alles per spoor zou moeten worden afgevoerd, groote kapitalen in de spoorwegen, bepaaldelijk wat het materieel betreft, moeten vastleggen. Op dit oogenblik beschikt de Staatsspoor voor het kolenvoer uit Limburg over een wagenpark van ongeveer 3000 wagons, die gemiddeld f 1300 per stuk hebben gekost en als de productie, waarvan nu nog een deel naar Aken gaat, — vanwaar de wagons spoedig terug zijn — sterk vermeerdert en al de kolen zouden per spoor verzonden moeten worden, dan zal men wellicht twintig miljoen gulden moeten besteden aan wagons.

Hieraan kan ik nog toevoegen, dat het vervoer per spoor steeds meer aan vracht zou kosten dan dat te water.

Ik wijs er nog op, dat wij ook een kolengebied hebben in de Peel, en dat als dit ontgonnen wordt, deze kanalisatie daarvoor uitmuntend te pas zal komen.

Ook vestigt ik de aandacht op het voorzien van ons land van kolen in geval van oorlog. Ik hoop, dat ons vaderland daarvan verschoond mag blijven, maar indien in zulk een toestand de productie van kolen van Limburg voldoende zou zijn voor het geheele land, zou men die door een gekanaliseerde Maas kunnen vervoeren, en zou het spoorwegverkeer daarmee niet worden belast.

201. Aanvulling en verhooging van hoofdstuk X der Staatsbegroting voor 1914. (Verschillende onderwerpen.)

(Minister Lely e. a.)

Er wordt natuurlijk aangenomen, dat wij niet alleen kolen genoeg zullen hebben, maar die ook zullen gebruiken. Misschien wordt het later mogelijk de zonnewarmte direct te benutten, of de kolen direct om te zetten in electriciteit en deze door draden te verzenden. Maar met die mogelijkheden kan nu niemand nog rekenen en op grond van de bestaande toestanden kan men met gerust geweten zijn stem aan dit ontwerp geven.

De heer Regout: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch niet in replek te treden, daar dit toch geen nut kan hebben, omdat de Minister natuurlijk zijn eenmaal genoemde 100 miljoen wil handhaven. Alleen wil ik een inlichting aan den Minister vragen ter voorkoming van misverstand.

In de Nota zijn zoowel in de vroegere als in de nieuwe raming 2,3 miljoen opgenomen voor latere verdieping van den rivierbodem enz. Nu zou ik willen weten of de Minister ook erkent, dat die 2,3 miljoen er niet bij hooren omdat het werken betreft die niet begrepen zijn bij die genoemd in art. 1 van het aanhangige wetsontwerp en dus ook niet in de 22½ miljoen waarop die werken aanvankelijk waren geraamd.

De heer Lely, Minister van Waterstaat: Mijnheer de Voorzitter! Het spreekt vanzelf, dat men op dit werk moet rekenen, maar wanneer het zal worden uitgevoerd is onzeker. Het kan zijn dat men het niet dadelijk noodig heeft.

De heer Regout: Mijnheer de Voorzitter! Ik vraag dit aan den Minister, omdat dit bedrag werken betreft die niet tot dit wetsontwerp behooren, en daarom is het bedrag van f 31 250 000 niet juist en moet het met f 2 300 000 worden verminderd, zoodat de 22½ miljoen der aanvankelijke raming volgens de nieuwe raming f 28 950 000 worden en niet f 31 250 000, zooals men uit de Nota zou kunnen afleiden.

De heer Lely, Minister van Waterstaat: Mijnheer de Voorzitter! Dit bedrag werd er ook in begrepen; er werd voor later op gerekend.

De beraadslaging wordt gesloten en het wetsontwerp zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

III. aanvulling en verhooging van het tiende hoofdstuk der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1914. (Verschillende onderwerpen.) (201).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer van Lanschot: Mijnheer de Voorzitter! Met dit wetsontwerp wordt de Kamer in de gelegenheid gesteld haar oordeel uit te spreken over enkele maatregelen, die door de Regeering zijn genomen op economisch gebied. Bij een vorige discussie is dezelfde aangelegenheid ook wel ter sprake gekomen, maar thans hebben wij voor ons liggen het voorstel tot wijziging van de begroting, waarbij vele reeds gedane uitgaven worden gedekt. Het is inderdaad wel wonderlijk dit te kunnen zeggen, maar wij leven nu eenmaal in een wonderlijken tijd, waarin vaak op zeer krasse wijze moet worden ingegrepen in ons toch reeds zoo ingewikkeld economisch verkeer. Voor de leden van de Kamer is het uit den aard der zaak zeer moeilijk om een juist oordeel te vellen over de maatregelen, die de Regeering genomen heeft. Daartoe zou men eigenlijk alle draden van het economisch verkeer in handen moeten hebben en dat geheele uitgebreide terrein als in vogelvlucht kunnen overzien. In dagen, als wij thans beleven, is dan ook noodig een groote mate van vertrouwen in de mannen die met de leiding van zaken zijn belast, en men kan niet anders dan waardeeren de groote werkzaamheid, die zij daarbij ten toon spreiden, een werkzaamheid, waarvoor ik ook gaarne dezen bewindsman meer in het bijzonder een woord van hulde wil brengen.

Doch van den anderen kant mag ook van die mannen worden verwacht een meer dan gewone bedachtzaamheid in het te voeren beleid, omdat een enkele verkeerd genomen beslis-

(van Lanschot.)

sing zoo ver reikende gevolgen kan hebben en tot onherstelbaar nadeel kan leiden.

En nu heb ik mij afgevraagd of die bedachtzaamheid, die in deze toch zoo dringend noodig was, bij dezen geachten bewindsman ook heeft voorgezeten toen hij het licht deed zien zijn beide bekende circulaires betreffende de voedingsmiddelen. Als het misschien zijn bedoeling is geweest om evenals in de dagen van olim Alcibiades met zijn hond door de circulaires de algemeene aandacht op zich te vestigen, dan kan ik hem met zijn aanvankelijk succes gelukwenschen, maar zoo heel veel verder durf ik toch met mijn felicitaties niet te gaan. Immers, aangenomen dat het noodig is dat levensmiddelen tegen veel verminderden prijs worden beschikbaar gesteld, dan mag men zich toch afvragen of de Minister zich wel voldoende rekenschap heeft gegeven van de financieele draagwijdte van de door hem genomen maatregelen. De eenigszins schaarsche inlichtingen omtrent de kosten door hem omtrent die aangelegenheid gegeven aan de overzijde van het Binnenhof, doen veeleer het tegendeel vreezen.

De Minister heeft zich er immers toe bepaald om in groote trekken mede te deelen, dat hij met de 2½ miljoen, die uitgetrokken staan op art. 158a, meende in de eerste maanden de kosten der circulaire wel te kunnen dekken, maar hij is in gebreke gebleven om in bijzonderheden aan te toonen hoe hij tot die circulaire is gekomen. Laat ik er echter onmiddellijk bijvoegen, dat dit naar mijn bescheiden meening geen verwondering kan baren, omdat een juiste begroting van de kosten der circulaire niet wel mogelijk is.

Immers bij die kostenberekening hebben wij maar één vast uitgangspunt: de prijzen namelijk waarvoor de Regeering zal leveren, de normaalprijzen van vóór den oorlog, maar aan den anderen kant staan wij voor den grooten onbekende, den inkoopsprijs, die in den tegenwoordigen tijd tot ongekende hoogte kan stijgen. Het verschil tusschen in- en verkoopsprijs is dus met geen mogelijkheid te ramen, omdat wij de toekomstige inkoopsprijzen niet weten en toch zal de Staat dat verschil moeten betalen.

Ik geloof dus dat de Minister in financieel opzicht met zijn circulaire heeft gedaan een sprong in het duister, en dat hij zich zelf, de Kamer en den Staat — zij het dan ook met de beste bedoelingen — heeft geplaatst in de weinig benijdbare positie van den speculant à la baisse, die fondsen verkoopt, leverbaar op zekeren termijn, zonder zelf nog te weten tegen welken prijs hij zich van de straks door hem te leveren fondsen in het bezit zal kunnen stellen.

Zoude het daarom niet hebben getuigd van meer bedachtzaamheid, indien de heer Minister de prijzen, waarvoor hij de levensmiddelen beschikbaar stelde, niet van den aanvang af had vastgelegd, doch die veeleer verband had doen houden met den inkoopsprijs? Intusschen, hoe men over dien ministerieelen maatregel ook moge denken, vaststaat, dat hij groote kosten met zich zal medebrengen. Welnu, ik zou er prijs op stellen van den Minister te mogen vernemen, of hij alvorens zijn eerste circulaire het licht te doen zien, en daarmee een eersten stap te doen op den weg dien hij verder is opgegaan, ook voorafgaand overleg heeft gepleegd met zijn ambtgenoot van Financiën. Nu weet ik wel, dat die vraag eigenlijk een overbodige is, dat het is een vragen naar den bekenden weg, want het tegenovergestelde is bij een dergelijken gewichtigen maatregel, waaraan zoo groote financieele gevolgen zijn verbonden, eenvoudig ondenkbaar. Sommige dagbladen zijn echter destijds zoo ondeugend geweest het bericht te verspreiden, dat de eerste circulaire ook voor den Minister van Financiën een verrassing zou zijn geweest; welnu, ik zou gaarne uit den mond van den Minister zelf vernemen, wat hiervan is.

Ik acht dit dringend noodig tot afbakening van de verantwoordelijkheid tusschen hem en zijn ambtgenoot van financiën.

Doch niet alleen de Minister van Financiën, ook die van Binnenlandsche Zaken had bij deze aangelegenheid belang. Immers zoo iemand dan is hij zeker in de eerste plaats geroepen om te waken voor de belangen der Nederlandsche ge-

201. Aanvulling en verhooging van hoofdstuk X der Staatsbegroting voor 1914. (Verschillende onderwerpen.)

(van Lanschot.)

meenten. Welnu: is dat voorafgaand overleg gepleegd? De algemeen erkende bekwaamheid en groote ondervinding van den huidige titularis van Binnenlandsche Zaken in aanmerking genomen, meen ik het te mogen betwijfelen, vooral wanneer ik naga de eenigszins wonderlijke wijze waarop de zaak administratief is aangepakt. Ik geloof niet, dat het op mijn weg ligt om na de gedachtenwisseling omtrent dit punt aan de overzijde van het Binnenhof daarop thans nog in den breede terug te komen, doch ook naar mijn meening bestond er toch wel eenigen grond voor de verbazing, die zich van eenige burgemeesters heeft meester gemaakt — en ik heb zelfs in deze Vergadering enkele van die heeren met vrij onthutste gezichten zien rondloopen —, verbazing, dat een dergelijke maatregel, waarbij zoozeer de belangen der gemeenten zijn betrokken, aan de openbaarheid is prijsgegeven, zoo rauwelyks, zoo zonder eenig voorafgaand overleg, en zonder dat zij vooraf daarvan officieel kennis droegen. En die verbazing zal wel niet verminderd zijn, nu bij de tweede circulaire zich andermaal hetzelfde heeft voorgedaan.

Nu weet ik wel, dat de Minister met de over de eerste circulaire door verschillende gemeentebesturen gemaakte opmerkingen ongetwijfeld zijn voordeel zal hebben gedaan, maar men mag zich toch afvragen, of het stormpje dat opgestoken is na de eerste circulaire, den Minister niet had moeten nopen tot grotere bedachtzaamheid en het doet toch eenigszins wonderlijk aan, dat dezelfde geachte bewindsman, die in zijn Memorie van Antwoord aan de Eerste Kamer het niet hooren der gemeentebesturen als een fout heeft erkend, het blijkens de tweede circulaire heeft noodig geacht wel het advies in te winnen van verschillende corporatiën en bonden, die zich onledig houden met het vraagstuk van de voedingsmiddelen, maar andermaal de gemeentebesturen is voorbijgegaan, terwijl die besturen, zij het dan ook niet meer financieel, dan toch administratief ten eerste bij de zaak zijn betrokken.

En nu moge de Minister van oordeel zijn, dat er termen waren ten opzichte van de gemeentebesturen te handelen zooals hij deed, dit neemt niet weg dat de door hem gekozen weg nu eenmaal niet de in de administratie gebruikelijke is.

Daarom ook betreur ik te meer de wijze waarop de eerste circulaire is ingetrokken. Zij geeft grond voor de onderstelling alsof de Minister het wilde doen voorkomen dat zijn oorspronkelijk plan niet is afgestuit op het minder praktische van zijn eigen denkbeeld, doch veeleer op gebrek aan medewerking van de zijde der gemeentebesturen.

Zou het dan ook niet de voorkeur verdienen indien de Minister, in plaats van de schuld te werpen op de gemeentebesturen, die zich in de tegenwoordige omstandigheden zoo verdienstelijk hebben gemaakt, ruiterlijk het onpractische van den eersten maatregel en daarmee zijn eigen ongelijk had erkend? En meent de Minister nu werkelijk, dat er ook maar iemand zou geweest zijn, die hem zou hebben verweten, aanvankelijk te hebben misgetast? Immers neen. Ieder gevoelt, hoe moeilijk het is in de tegenwoordige omstandigheden te regeeren; ieder gevoelt dat mislagen en fouten nu eenmaal onvermijdelijk zijn; trouwens: die niet werkt, maakt geen abuizen.

Thans zij het mij vergund een opmerking te maken van anderen aard, waartoe de kennisneming van de verschillende stukken mij aanleiding heeft gegeven. Ik heb n.l. den indruk gekregen, dat gedurende de crisis zeer groote winsten gemaakt zijn op het gebied van den handel in voedingsmiddelen.

Nu ben ik de laatste om die winsten aan de gelukkige verwerwers te misgunnen, doch het wil mij toch voorkomen dat de billijkheid medebrengt, dat zij — die op zoo bijzondere wijze profiteeren van de omstandigheden waaronder het geheele volk gebukt gaat, en door de prijsstijging van de levensmiddelen zoo groote verdiensten hebben, welke moeten betaald worden door de verbruikers en door den Nederlandschen Staat, als hij levensmiddelen beneden den marktprijs ter beschikking stelt — in verhouding ook meer dan anderen zullen hebben bij te dragen in de buitengewone las-

ten, die straks het Nederlandsche volk zullen worden opgelegd. Ik bedoel een belasting op de oorlogswinsten.

Ik meen, dat een dergelijke belasting volkomen rechtvaardig zou zijn, dat zij niet zou hebben dat hatelijke karkater, dat anders een uitzonderingsmaatregel heeft, en ik ben overtuigd, dat juist zij die groote winsten gemaakt hebben, de eersten zullen zijn om het billijke van een zoodanige belasting te erkennen.

Ik geloof niet, dat het thans het juiste oogenblik is om na te gaan, of die belasting ook practisch uitvoerbaar zou zijn, al meen ik ook, dat men met verplichte openlegging der boeken een eind ver zou komen. Ik wil er slechts op wijzen, dat indien ik mij niet bedrieg, in het buitenland, met name in Duitschland, reeds een dergelijk voorstel ahangig is en ik geloof dat het goed zal zijn met een dergelijke maatregel niet al te lang te wachten.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zeide zoo straks, dat wij leven in een allerwonderlijksten tijd, doch niet alleen op economisch, ook op staatsrechtelijk gebied zien wij wondere zaken gebeuren, ja zelfs het onmogelijke tot mogelijkheid worden.

De Regeering zelf was zich hiervan bij den aanvang der crisis volkomen bewust. Immers in de vergadering der Tweede Kamer van 26 Augustus 1914 heeft de toenmalige Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel het volgende verklaard:

„Waar wij leven in een abnormalen tijd en in dien abnormalen tijd onwillekeurig veel meer aan de Regeering moet worden overgelaten dan in normale tijden het geval is, drukt diensgevolge op de Regeering een verantwoordelijkheid, die door haar ten volle wordt beseft. Wij waardeeren het ten eerste, dat ook door de Kamer zoo duidelijk het besef wordt getoond, dat het onder de tegenwoordige omstandigheden niet anders kan. Er moeten thans bijna dagelijks beslissingen worden genomen op economisch gebied, waaraan men onder gewone omstandigheden niet denken zou, of die, als men er aan dacht, men zeker niet zou uitvoeren voordat men de toestemming had verkregen van de Staten-Generaal, wat betreft de financieele gevolgen.”

En zoo is het inderdaad. Maar met dat al is het budgetrecht van de Staten-Generaal toch deerlijk in het gedrang gekomen; meer zelfs dan noodig schijnt met het oog op den buitengewone toestand.

In het begin van de crisis gevoelde ieder wel, dat men de Regeering volkomen de vrije hand moest laten; doch thans zijn wij in dien buitengewone toestand meer ingeleefd; thans ook schijnt het gewenscht om de positie met betrekking tot het budgetrecht, zooals die zich onder den drang der omstandigheden heeft ontwikkeld, eenigszins af te bakenen. Thans, omdat dit later, na afloop van de crisis, geen doel meer zal treffen en zal komen als mosterd na den maaltijd, terwijl een gedachtenwisseling daarover op dit oogenblik voor de naaste toekomst wellicht nog vruchten zal kunnen dragen, wellicht zal kunnen voorkomen, dat door de Regeering voor den verderen duur der crisis buiten noodzaak geen rekening wordt gehouden met het budgetrecht.

Ik zeg: buiten noodzaak; want de toestand van het oogenblik is juist daarom zoo moeilijk, omdat ieder begrijpt dat de Regeering in sommige gevallen moet kunnen ingrijpen en uitgaven moet kunnen toezeggen, ja zelfs moet kunnen doen zonder voorafgaande begrotingswijziging.

Doch van den anderen kant is bij zeer velen het besef levendig, dat die buitengewone macht, die thans gelegd is in handen van de Regeering, een macht, grooter dan eenig Minister wellicht ooit gehad heeft, omdat zij hem de beschikking geeft over millioenenschats, dat die macht niet mag worden gebruikt dan in geval van de alleruiterste noodzakelijkheid. Anders zou dat gebruik worden misbruik; anders zouden de ministerieele beenen wel eens te zwak kunnen blijken te zijn om den last van al die millioenen te torsen. Ook die macht, dus die geschapen is buiten de Grond-

37ste VERGADERING. — 11 JUNI 1915.

201. Aanvulling en verhooging van hoofdstuk X der Staatsbegroting voor 1914. (Verschillende onderwerpen.)

(van Lanschot.)

wet en de wetten om, onder den drang der omstandigheden, heeft haar grenzen, die door de Regeering niet mogen worden overschreden en ik zou die grenzen willen trekken daar, waar zonder zeer groot nadeel voor de zaak, die het betreft, voorafgaande begrotingswijziging mogelijk is.

Welnu, het wil mij voorkomen, dat die mogelijkheid slechts in zeer enkele gevallen zal ontbreken. In dit opzicht kan de Regeering toch waarlijk tevreden zijn. Zij had bij voorkomende gelegenheid slechts een kleinen wenk te geven, zij had slechts even te wijzen op het spoedeisende van de zaak en ziet, in minder dan geen tijd waren haar voorstellen wet. Ik denk bijv. aan de ingrijpende maatregelen genomen bij het begin van de mobilisatie, ook aan de Indische leening, die met een enorm enthousiasme ook door deze Kamer is gevotced. In dit opzicht behoefde de Regeering dus niet bevreesd te zijn om te veel van onze krachten te vergen, of van onzen goeden wil een onbescheiden gebruik te maken. Ik zou zeggen: de Staten-Generaal stonden gereed en staan nog gereed om op den eersten wenk bijeen te komen en de voorstellen, die de Regeering doet, te behandelen met den spoed, dien de omstandigheden van het oogenblik vereischen.

Welnu, juist die ondervinding — en hier kom ik terug op de maatregelen van den Minister — had dezen moeten nopen geenerlei toezegging of belofte te doen, geenerlei maatregelen te nemen, waardoor 's Rijks schatkist zou kunnen worden bezwaard, zonder voorafgaand overleg met beide Kamers der Staten-Generaal en zonder voorafgaande begrotingswijziging.

Ik leg op het woord „beide” den nadruk. Immers de eerste circulaire van dezen geachten bewindsman dankt haar ontstaan aan de overweging van een wensch, die kenbaar gemaakt is aan de overzijde van het Binnenhof.

Mag ik vragen: zou het werkelijk niet de voorkeur hebben verdiend indien de Minister, alvorens zich in dezen een eindoordeel te vormen, zijn oor ook eens te luisteren had gelegd hier in deze Kamer. Zijn er dan in ons midden geen landbouwspecialiteiten, geen deskundigen op voedingsgebied, geen burgemeesters, in de administratie als doorkneed, en zouden die allen den Minister geen nuttige wenken hebben kunnen geven, waarmede hij zijn voordeel had kunnen doen en waardoor hij zich het altijd eenigszins pijnlijke en minder aangename van de gedwongen intrekking zijner eerste circulaire had kunnen besparen?

En dan ook zoude het vooraf hooren van de Eerste Kamer eigenlijk niet meer in overeenstemming zijn geweest met die deferentie, die wij van dezen geachten bewindsman toch ook voor dezen tak der Volksvertegenwoordiging hadden mogen en kunnen verwachten?

Ik kom nu tot den begrotingspost. De Minister zelf heeft gevoeld, dat de tweede circulaire, waarbij hij mededeelt, dat hij besloten heeft de gelegenheid te openen om levensmiddelen tegen veel verminderde prijzen beschikbaar te stellen, moest steunen op een voorafgaanden begrotingspost. De verdediging van den Minister luidt dan ook niet meer zooals aanvankelijk in zijn Memorie van Antwoord aan deze vergadering, ten aanzien van zijn eerste circulaire, dat het slechts een voorbereidende maatregel gold en zelfs geen begin was gemaakt met de uitvoering. Dit standpunt heeft de Regeering verlaten. Zij heeft steun gezocht in een begrotingspost en meent dien gevonden te hebben in art. 158a, dat thans voor ons ligt.

Nu is een begrotingspost echter niet van gomelastiek; niet rekbaar tot in het oneindige; hij wordt veeleer begrensd door de Memorie van Toelichting waarvan hij vergezeld gaat, en die is hier zoodanig, dat zij geen ruimte laat voor de opvatting van den Minister.

Uit de toelichting immers vloeit voort, dat de bedoeling van dezen post is geweest om te zorgen, zooals op een andere plaats de geachte ambtsvoorganger van dezen bewindsman het heeft uitgedrukt, dat er geen hongersnood kwam, te zorgen dus, dat er voldoende voorraden levensmiddelen aanwezig waren, zulks terwijl de verkoopprijzen verband moesten houden met de inkoopprijzen. Maar nu komt de Minister

met een nieuwe gedachte, met een nieuw element, nl. het aanbod om levensmiddelen beschikbaar te stellen tegen den normalen prijs van voor den oorlog. Daarmede is dus het verband tusschen in- en verkoopprijs verbroken; de verkoopprijs regelt zich niet meer naar den inkoopprijs. Welnu, alvorens de Minister dezen stap deed had hij de tusschenkomst moeten inroepen van de Staten-Generaal. De Minister beroept er zich wel op, dat de 2½ miljoen van dezen post voldoende zouden zijn geweest om de kosten van de circulaire te dekken, doch dit argument gaat langs de quaestie heen. Het gaat hier immers geenszins om de vraag of de 2½ miljoen voldoende waren om voor eenigen tijd de kosten der circulaire te dekken, doch om deze andere veel meer principiele vraag of de kosten van de circulaire, tot hoe gering bedrag ook, mochten worden geput uit art. 158a.

Ik hoop den Minister te kunnen overtuigen door een praktisch voorbeeld. Stel dat hij zou komen met het aanbod om bij wijze van bedeeling om voor on- en minvermogenenden levensmiddelen beschikbaar te stellen nu niet tegen den normalen prijs van voor den oorlog, maar tegen 50 pct. van dien prijs. In den gedachtengang van den Minister zou hij de kosten van een dergelijken maatregel zonder verdere tusschenkomst van de Staten-Generaal ook uit art. 158a kunnen putten; de Minister zou zelfs zonder die tusschenkomst levensmiddelen kunnen verkoopen tegen zoodanig lagen prijs als hij zelf zou noodig achten, mits hij voorloopig bleef binnen de 2½ miljoen. De Minister had toch moeten en kunnen begripen, dat dit nooit in de bedoeling kan hebben gelegen van de Tweede Kamer of van zijn geachten ambtsvoorganger, toen deze den post voordroeg. Dit alles klemmt te meer, omdat de Minister met zijn circulaire een weg op is gegaan, waarop noch voor hem, noch voor de Kamer terugkeer mogelijk is. Het doet niets ter zake of de door hem genomen maatregel de eerste maanden 2½ miljoen zal kosten. Men bedenke veeleer, dat de uitgaven, die de maatregel met zich medebrengt elke maand zullen terugkeeren, zoolang de oorlog duurt en wie zal helaas het einde daarvan voorspellen?

Het wil mij dan ook voorkomen, dat art. 158a, waarop de Minister zich beroept, in geen deele de kosten van de circulaire dekt.

Doch bovendien het geheele beroep, dat de Minister in de Tweede Kamer heeft meenen te moeten doen op art. 158a, is op zich zelf reeds uitermate bevreemdend, omdat het geschiedde toen die post in de Eerste Kamer nog niet was aangenomen, ja zelfs nog niet behandeld.

En de zaak wordt er voor den Minister waarlijk niet beter op als men moet constateeren, dat deze, in de Tweede Kamer terstond op het onjuiste van zijn zienswijze gewezen, bij zijn repliek daarop niet is teruggekomen.

En intusschen? Intusschen worden broodkaarten bij duizenden uitgegeven en doet de Minister eenvoudig alsof er voor hem geen Grondwet en Eerste Kamer meer bestaan.

Met verbazing moet men zich afvragen of hij in dezen geen voorlichting heeft gevonden bij zijn ambtgenooten. Of heeft hij wellicht gedacht, dat men in deze Vergadering, nu het eenmaal zoo ver was gekomen, uit hoofde van den buitengewonen toestand er nu maar verder het zwijgen toe zou doen?

Doch dat is het juist.

Ieder beroep dat de geachte bewindsman zou willen doen op den buitengewonen toestand of wellicht op het spoedeisende van de zaak, moet ik reeds bij voorbaat afwijzen. Immers het denkbeeld om levensmiddelen beschikbaar te stellen tegen verminderden prijs is den Minister aan de hand gedaan in het begin van Maart. Wij schrijven thans half Juni. Een desbetreffende begrotingswijziging had dus reeds maanden geleden kunnen zijn tot stand gebracht, zonder dat de zaak zelf daardoor in het minst zou zijn geschaad en aan bereidwilligheid van deze Vergadering tot spoedige afdoening zou het toch zeker allerminst hebben ontbroken.

Trouwens het begrip „spoed” is een rekbaar, een gevaarlijk begrip, zóó rekbaar zelfs, dat onder het motto „de zaak was spoedeisend” het geheele budgetrecht van de Staten-Generaal wel illusoir zou kunnen worden gemaakt.

Het komt mij daarom voor, met alle waardeering voor de

201. Aanvulling en verhooging van hoofdstuk X der Staatsbegroting voor 1914. (Verschillende onderwerpen.)

(van Lanschot.)

goede bedoelingen van dezen Minister, dat hij in deze niet heeft gehandeld met de noodige bedachtzaamheid, dat hij het budgetrecht van de Staten-Generaal meer heeft ingeperkt dan noodig was, en ik vraag mij met groote ongerustheid af waar het op die wijze in de komende crisisdagen heen zal moeten, wanneer de Minister van plan is op denzelfden weg voort te gaan. Want het budgetrecht is een teere plant en het verleenen van blanco kredieten aan de Regeering heeft ook onder de tegenwoordige omstandigheden zijn grenzen.

Het zij mij vergund in verband met een en ander nog een opmerking te maken van meer algemeenen aard en strekking. Immers de zaak heeft ook nog een andere zijde, n.l. die der opgewekte en wellicht teleurgestelde verwachtingen. Door de maatregelen die de Regeering neemt, door de toezeggingen die zij doet, heeft zij zich zelf en ook den Staat vaak al zoozeer gebonden, dat een terugkeer bijna niet meer mogelijk is. Wanneer de Minister in zijn eerste circulaire komt verklaren, „dat hij bereid is” en in zijn tweede circulaire „dat hij besloten heeft de gelegenheid te openen” levensmiddelen tegen lager prijs beschikbaar te stellen, dan gevoelt ieder, dat het voor den Minister niet wel mogelijk is, daarop nog terug te komen en dat ook de Staten-Generaal tegenover de quaestie niet meer vrij staan in hun oordeel.

En dit geval staat geenszins op zich zelf. Indien ik althans de courantenberichten mag gelooven, zijn er in de laatste maanden ook in andere gevallen beloften afgelegd en toezeggingen gedaan, daar zijn zelfs maatregelen genomen, waarbij ik mij telkens en telkens weder heb moeten afvragen: was het nu werkelijk niet mogelijk geweest om zonder de zaak zelf in het minste te schaden, den gewonen gebruikelijken weg te volgen van voorafgaande begrotingswijziging? Ware het wel noodig geweest dat de Regeering zich reeds bij voorbaat zoozeer bond, dat het voor de Staten-Generaal, ik wil niet zeggen moeilijk, maar dan toch uiterst bezwaarlijk wordt de in uitzicht gestelde kredieten te weigeren?

En nu zegge men niet: de Staten-Generaal zijn vrij in hun oordeel, vrij om te doen en te laten wat zij willen. Want het is gemakkelijk genoeg een steen aan het rollen te brengen, maar minder gemakkelijk is het dienzelfden steen, als hij eenmaal in verkeerde richting is gestuurd, terug te brengen op den rechten weg.

Mijnheer de Voorzitter! In den toestand van het oogenblik ligt een groot gevaar verscholen, het gevaar, dat deze Regeering in haar machtsbewustheid het budgetrecht nog verder inperkt dan door de buitengewone omstandigheden is geboden, het gevaar ook — en nu wil ik onderstellenderwijze spreken — maar het gevaar dan toch dat bij haar het denkbeeld zou kunnen postvatten, dat het — voor zooveel betreft het inperken van het budgetrecht door de Regeering — van de zijde der Kamer gedurende de crisis wel blijven zal bij protesten en bij tegenpruttelen, dat het zoo'n vaart niet zal loopen en dat als de crisis eenmaal voorbij is, toch over alles een spons zal worden gehaald. Moge de Regeering zich voor dat denkbeeld hoeden. Het zou een illusie kunnen blijken, waarop wie weet hoe spoedig de onvermijdelijke ontgoocheling zou kunnen volgen. Indien de Regeering wil komen met voorstellen tot leniging van volksnooden, wie zou daaraan niet de volle aandacht schenken, doch zij volge dan ook, waar eenigszins mogelijk, den gebruikelijken weg van voorafgaande begrotingswijziging.

En nu nog een woord over den begrotingspost en het ontwerp dat voor ons ligt. Het zal voor de Kamer niet gemakkelijk zijn daarover te stemmen, omdat er groot verschil van meening bestaat over den aard en de strekking van dien post, niet alleen in deze Vergadering, maar ook aan de overzijde van het Binnenhof bij de politieke vrienden van den Minister. De Minister schijnt den post te beschouwen als een machtiging om levensmiddelen beschikbaar te stellen tot den prijs van vóór den oorlog; ik van mijn zijde zie in den post niets anders dan een middel, dat door de Regeering kan worden aangewend, om te zorgen, dat voldoende voorraden graan aanwezig zijn, met machtiging natuurlijk om het te verkoopen. Maar de verkoops prijs moet dan ook verband houden met den inkoops prijs. Alvorens te stemmen dient dit

(van Lanschot e. a.)

verschil opgelost te worden; anders wordt de stemming onzuiver.

Intusschen, de Minister heeft in de Tweede Kamer welwillend overweging toegezegd van een denkbeeld, dat hem aan de hand is gedaan door zijn politieke vrienden, om n.l. nog met een naderen begrotingspost bij de Kamer te komen.

Ik zou het op hoogen prijs stellen van Zijn Excellentie te mogen vernemen waartoe die overweging hem heeft geleid en of hij bereid is het zijne te doen om de bestaande moeilijkheid tot oplossing te brengen.

Ten slotte zij het mij vergund als mijn indruk van deze geheele aangelegenheid mede te deelen, dat de Minister blijkbaar bezielde is geweest met goede bedoelingen, doch niet de juiste middelen heeft aangewend om die bedoelingen te verwezenlijken.

Hij heeft in deze getoond te zijn een impulsief, voortvarend en werkzaam man. Moge hij in de toekomst aan die goede eigenschappen paren die bedachtzaamheid, die hem thans heeft ontbroken.

De heer Polak: Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben zooveel uit den mond van onzen geachten mede-afgevaardigde, den heer van Lanschot, een critiek, die lang niet malsch was, vernomen op het beleid van den Minister in zake diens beide bekende circulaire, een critiek, laat ik er dit onmiddellijk bijvoegen, waaraan de waardeering niet ontbrak; maar de critiek was sterker dan de waardeering, en ik van mijn kant zou de waardeering grooter willen maken dan de critiek. Niet dat ik niet zou deelen veel van hetgeen door den heer van Lanschot is te berde gebracht. Het budgetrecht van de Kamer is niet iets dat rekbaar is; daar mag geen elasticiteit aan gegeven worden; dat moet blijven volkomen intact; dat zal ieder met den heer van Lanschot eens zijn en elk optreden tot handhaving van het budgetrecht verdient waardeering en ondersteuning. Maar indien de Minister aannemelijk kan maken, dat de gelden, noodig voor de uitvoering van zijn laatste circulaire, gedekt zijn door de begrotingsposten, die hij daarvoor heeft aangeduid, dan is m. i. van schending van het budgetrecht van het Parlement geen sprake. En indien hij dat niet aannemelijk kan maken, dan geloof ik dat de omstandigheden, waaronder de Minister gehandeld heeft, van dien aard zijn en dat de drijfveeren, die hem hebben bewogen, van zoo lofwaardigen aard mogen worden genoemd, dat wij zouden kunnen volstaan met een welgemeend, maar niet onvriendelijk: ga heen, en zondig niet meer. Want hetgeen de Minister heeft gedaan, is m. i. zeer prijzenswaardig. De Minister stond voor een hoogst ernstig probleem, het probleem namelijk, dat door de stijging van de prijzen der eerste levensbenodigdheden de volkskracht dreigde te worden ondermijnd. Groote massa's van ons volk leven in een toestand, die in normale tijden reeds, zonder overdrijving, kan worden genoemd een toestand van een voortdurend tekort aan hetgeen tot instandhouding en veraangenaming van het leven noodig is. Meermalen zijn van verschillende zijden, van den kant van arbeidersorganisaties, van den kant van degenen, die zich met sociale vraagstukken bezighouden, van medische zijde, enz., budgetten gepubliceerd van hetgeen een arbeidersgezin als minimum noodig heeft om te leven, waarbij dan steeds en onveranderlijk bleek, dat de werkelijke inkomsten van zulke gezinnen niet voldoende waren om aan de minimum eischen te voldoen. Er zijn in ons land groote massa's ambachtslieden, arbeiders, ambtenaren, kantoorbedienden, onderwijzers, met kleine traktementen, ouden van dagen, weduwen en invaliden met klein pensioen, die steeds niet dan met groote moeite kunnen rondkomen.

Indien nu plaats heeft een zoodanige stijging van de prijzen van de allereerste levensbenodigdheden, als wij in de laatste maanden hebben zien plaats hebben, dan wordt het leven voor deze en dergelijke groepen buitengewoon moeilijk. En daaraan zijn ernstige gevaren verbonden. Daaraan is verbonden het gevaar van verlies van arbeidskracht, van grootere vatbaarheid voor ziekte, van toenemende kindersterfte en tal van andere dingen, die men kan samenvatten in de eene uitdrukking: verlies van volkskracht. En met een

201. Aanvulling en verhooging van hoofdstuk X der Staatsbegroting voor 1914. (Verschillende onderwerpen.)

(Polak.)

uitgeputte arbeidersbevolking kan, afgezien van alle andere consideratiën, het welzijn van het land niet zijn gediend. De Minister heeft dus gehandeld als een goed, als een voortreffelijk bewindsman, toen hij zon op maatregelen, om de dreigende vermindering van volkskracht tegen te gaan, en dat hij dat heeft gedaan zooals de heer van Lanschot het heeft genoemd impulsief en doortastend en op werkzame wijze, daarvoor verdient hij alle hulde en lof, die ik hem gaarne, met den heer van Lanschot, breng. En indien ik een woord van critiek zou willen laten hooren, dan is het juist een woord van critiek in andere richting, n.l. in deze richting, dat, met alle waardeering voor hetgeen door dezen Minister is gedaan, toch niet alles is gedaan wat moest geschieden, en dat de Minister niet ver genoeg is gegaan en niet altijd de juiste maatregelen heeft genomen.

Nu is het niet mijn bedoeling hierover in deze Kamer breed uit te weiden. Op den vierden Mei en volgende dagen heeft de Minister te doorstaan gehad in de Tweede Kamer een interpellatie over hetzelfde onderwerp. Dit heeft tot een uitgebreid debat aanleiding gegeven en dat ontslaat mij van de noodzakelijkheid, zooals wij hier in vele dergelijke gevallen ontslagen zijn van de noodzakelijkheid, om dit onderwerp hier breedvoerig te behandelen.

Maar een enkel woord dient toch nog te worden gezegd. Wij behoeven niet te spreken over de eerste circulaire, die zeker minder praktisch en tactisch mocht worden genoemd en waarvan de wijze van indiening en de gebrekkige voorbereiding zeer te recht door den heer van Lanschot is gecritiseerd. Wat echter de tweede circulaire betreft kan den Minister niet verweten worden, dat zij gebrekkig is voorbereid, want bij de uitvoering van die tweede circulaire is wel de administratieve medewerking van de gemeentebesturen noodig, maar niet meer de financiële medewerking. Maar wat de circulaire met elkander gemeen hebben, is het facultatieve karakter. Er wordt ook in die tweede circulaire niet voorgeschreven aan de gemeenten de levering van brood en andere levensmiddelen tegen van staatswege vastgestelde prijzen.

Dit facultatieve karakter zou goed zijn, indien de omstandigheden in verschillende gemeenten zooveel zouden verschillen. Het is denkbaar, dat zich toestanden voordoen, die schadelijk werken in de eene gemeente en in de andere niet; maar dat is in casu niet het geval.

De prijzen van het graan zijn overal gelijk. De prijzen van het brood, er moge eenige variatie in zijn, zijn overal in sterke mate gestegen. De inkomsten van degenen voor wie brood het voornaamste voedsel is, zijn nergens zóó belangrijk toegenomen, dat de prijsstijging van de levensmiddelen daardoor wordt geëquivaaleerd. Men mag dus aannemen, dat, in het algemeen gesproken, de noodtoestand, waartegen de Minister zich richt, in alle gemeenten des lands bestaat, en indien de Minister verslapping en verzwakking van de volkskracht had willen voorkomen, dan had hij dus zijn maatregel bindend moeten voorschrijven. Nu weten wij wel, dat de groote steden en tal van andere gemeenten, waarin de noodzakelijkheid van die dingen sterk wordt gevoeld, van de circulaire van den Minister gebruik hebben gemaakt, maar er zijn ook zeer vele gemeenten waarin dat niet het geval is. Men weet hoe dat gaat. In kleinere, vooral de plattelandsgemeenten, zien de gemeentebesturen op tegen den rompslomp, de administratieve moeilijkheden; men vreest — de bekende boerenvrees — wat geld te moeten uitgeven, want hoewel de kosten voor rekening van het Rijk zijn, kan er toch nog wel iets komen ten laste van de gemeentekassen, die in dezen tijd toch al moeilijkheden ondervinden; men zou misschien een mannetje moeten aanstellen om bij de administratie assistentie te verleenen, daar het werk misschien niet door het beperkte secretariëpersoneel kan worden afgedaan. Zoo komt het en is het gekomen, dat in een zeer groot aantal plattelandsgemeenten de maatregel van den Minister niet wordt ten uitvoer gelegd, tot nadeel van degenen die daar woonachtig zijn en die er evengoed behoefte aan hebben als de inwoners van andere gemeenten. Het zou dus in het belang van de sociale beteekenis van de circulaire goed zijn geweest,

indien de maatregel gemaakt ware niet facultatief, maar imperatief.

Er is in en buiten het Parlement nogal een en ander te doen geweest over de quaestie van het bruinbrood en het witbrood. Er is critiek op geoefend, dat de Minister alleen goedkoop bruinbrood en geen goedkoop witbrood heeft beschikbaar gesteld. Van technisch bevoegde zijde, van den kant van de bakkers, heeft men zich uitgelaten tegen het regeeringsbrood zooals de Minister dat in zijn circulaire omschreven heeft, dat moest worden gemaakt van uitsluitend ongebuild Amerikaansch tarwemeel, en er is ook critiek geoefend omtrent de voedszaamheid en verteerbaarheid van dat brood. Zoowel het *Handelsblad* als *De Tijd*, om maar twee groote organen van verschillende richting te noemen, hebben zich geuit tegen het uitsluitend bruinbrood, en er werd zelfs aan herinnerd, dat de Minister zelf bij een vroegere gelegenheid in de Tweede Kamer zich heeft uitgelaten tegen het bruinbrood, in dien zin, dat hij constateerde, dat in alle kringen van de bevolking het toenmalige „oorlogsbrood”, dat dan toch nog beter, verteerbaarder zou zijn geweest dan het regeeringsbrood van nu, met tegenzin werd ontvangen. Ik zou daarom willen vragen, of er niet alsnog voor den Minister aanleiding bestaat, om te dien aanzien zijn positie nog eens te overwegen.

Het is inderdaad een feit, dat, in de groote steden vooral, bruinbrood niet het voornaamste brood is, dat gegeten wordt. De massa van het volk, ook van het arbeidende volk, eet daar wittebrood en is het bruinbrood dus niet alleen onaangenaam — in moeilijke tijden moet men zich als het niet anders kan eenige onaangenaamheden getroosten — maar daardoor neemt ook het broodgebruik af en wordt de voeding onvoldoende.

Ik zal de bezwaren tegen het bruinbrood nu niet verder uitmeten, maar ik zou den Minister willen vragen, of hij niet verstandiger zou hebben gedaan met zooals hij nu bruinbrood voor ieder beschikbaar stelt, ook wittebrood voor allen verkrijgbaar te stellen. De kosten zouden daardoor wat hooger zijn geworden, maar daaraan verbindt zich dan de vraag of het misschien niet beter zou zijn geweest om de geheele broodpolitiek wat verder en wat consequenter door te voeren met in het algemeen niet voor ieder die het verlangt, maar voor iedereen het brood beschikbaar te stellen tegen een bepaald prijs, laat ik zeggen gelijk voor het uitbreken van den oorlog.

De kosten daarvan zouden te vinden zijn geweest in een bijzondere belasting, geheven van inkomens boven een zeker minimum en waarbij misschien het denkbeeld van den heer van Lanschot, dat ik trouwens reeds geruimen tijd geleden heb te berde gebracht in deze Kamer, van het heffen van een extra belasting op de oorlogswinsten, zou hebben kunnen worden verwezenlijkt. Die belasting zou dan het verschil hebben moeten dekken tusschen in- en verkoop van het brood, maar dat zou slechts zoover behoeven te worden betaald als degenen, die niet in staat zijn het brood te betalen, minder in waarde zouden hebben gekregen.

Er is een ander punt, dat ik nog zou wenschen te bespreken en dat ik reeds bij een vroegere gelegenheid besproken heb, maar opnieuw bespreken moet, omdat het met den dag urgenter wordt.

Het is met de werkloosheid in ons land niet zoo'n vaart geloopt, als men aanvankelijk heeft gedacht en de werkloosheid is ook aan het afnemen; maar in sommige takken van bedrijf en in sommige centra is de werkloosheid toch nog altijd zeer groot. Ik kan met name noemen de bouwbedrijven, het havenbedrijf en de diamantnijverheid, die nog altijd in sterke mate lijden onder gebrek aan werk.

Enige dagen geleden heeft de Amsterdamsche Bestuursbond, het centraal punt van de Amsterdamsche vakbeweging, waarbij ongeveer 28 000 leden zijn aangesloten, een statistiek nopens de werkloosheid onder zijn leden gepubliceerd en daaruit blijkt, dat van de diamantbewerkeren in Amsterdam nog altijd 64 pct. werkloos zijn, van de bouwvakarbeiders 21,6 pct., van de transportarbeiders 21 pct., van

201. Aanvulling en verhooging van hoofdstuk X der Staatsbegroting voor 1914. (Verschillende onderwerpen.)

(Polak.)

de havenarbeiders 38 pct., van de meubelmakers 11,1 pct. en van de timmerlieden 14 pct.

Deze aanzienlijke werkloosheid geldt den leden van de vakverenigingen, die bij den Amsterdamschen Bestuurdersbond aangesloten zijn en zij mag genoemd worden een afspiegeling van de algemeene werkloosheid, omdat de ervaring heeft geleerd, dat bij de georganiseerden in andere vakken de verhoudingen in den regel dezelfde zijn en bij de ongeorganiseerden het werklozenpercentage in den regel nog grooter is dan bij de georganiseerden. En ik stel mij voor, dat in Rotterdam — waaromtrent ik oogenblikkelijk geen cijfers heb —, waar het havenbedrijf immers aanzienlijk heeft geleden, de werkloosheid ook vrij groote afmetingen zal hebben aangenomen en behouden.

De uitkeeringen die de werklozen, hetzij door middel van hun vakvereniging, hetzij door middel van steuncomité's ontvangen, zijn — ik heb het bij herhaling ook hier betoogd — immer onvoldoende geweest en meer en meer onvoldoende geworden, naarmate de prijzen van de levensmiddelen stijgen. De maatregel, door den Minister in zijn laatste circulaire genomen — een maatregel die pas zeer onlangs praktisch in werking is getreden — is daarin wel eenigszins te gemoet gekomen, maar lang niet in voldoende mate. De uitkeeringen zijn niet voldoende voor den aankoop van de benodigde levensmiddelen en om te voorzien in wat ten volle of als gedeeltelijke betaling bij de huurbons voor woninghuur moet worden voldaan. Ik heb er echter reeds maanden geleden op gewezen, dat ook in de behoefte aan kleeding en schoeisel lang niet in voldoende mate wordt voorzien.

Kleding en schoeisel, die in arbeidersgezinnen toch zeer zelden van goede kwaliteit zijn, daar men noodwendig met de geringere qualiteiten moet genoegen nemen, die dus meer aan slijtage onderhevig zijn dan de betere soorten, die kleeding en dat schoeisel zijn, nu sinds 10 maanden van vernieuwing geen sprake heeft kunnen wezen, zeer vervallen en versleten. Ik weet dan ook uit mijn eigen kring, van de menschen waarmede ik dagelijks te maken heb, dat zeer velen hunner eenvoudig niet meer voor den dag kunnen komen.

Ik zeg dit zonder de minste overdrijving en constateer alleen een bewijsbaar feit. Er zijn tal van menschen die zich niet meer op straat kunnen vertoonen, omdat het hun ontbreekt aan een eenigszins decente kleeding en aan voldoende schoeisel. En het komt meermalen voor, meer dan men zou denken, dat kinderen de school niet kunnen bezoeken, omdat het vooral aan schoeisel ontbreekt. In Amsterdam heeft het steuncomité een kleeëndepot opgericht, dat ongetwijfeld veel nut heeft gesticht en veel nood heeft gelenigd, maar toch lang niet voldoende. Een zes of acht weken geleden heeft dat kleeëndepot echter opgehouden te werken en werd aan de vakverenigingen geschreven, dat aan verdere aanvragen niet meer kon worden voldaan. Er moeten in dit opzicht voorzieningen worden getroffen. Het beste zou wellicht zijn, dat de Minister, in overleg met zijn ambtgenoot van Financiën, maatregelen nam, om door middel van de steuncomité's kleeding te verstrekken, waar dit noodig is. Wat door de steuncomité's in deze richting is gedaan, doch onvoldoende was, moet worden doorgezet, en op ruimer schaal dan tot nog toe het geval is geweest.

Wij leven nu in den zomer, waarin men nog zoowat heenscharrelen kan met onvoldoende kleeding; maar wat zal het worden wanneer straks het najaar en de winter komen? Wij kunnen hopen, dat voor dien tijd de oorlog een einde zal hebben genomen en normale toestanden zullen zijn wedergekeerd; maar meer dan hopen kunnen wij niet; verwachten doen wij het geenszins. Welnu, dan is het in de wintermaanden niet mogelijk om zoo door te gaan als het op het oogenblik gaat, want dan wordt de behoefte aan kleeding natuurlijk veel dringender en nijpender. Vóór den aanstaanden winter moeten er in dit opzicht maatregelen worden genomen.

Ik vraag dus den Minister om deze aangelegenheid in ernstige en welwillende overweging te nemen.

Ten slotte nog een vraag, die ik ook gisteren aan den Minister van Oorlog heb gesteld, maar waarop ik geenerlei

(Polak e. a.)

antwoord heb ontvangen, en die deze Minister wellicht ook niet kan beantwoorden; ik zou dan echter wel wenschen, dat de Minister eens een onderzoek wilde instellen. De vraag betreft de landweerplichtigen der oudste landweerlichting, die in de gelegenheid werden gesteld om met klein verlof naar huis te gaan. Wellicht is het den Minister bekend, dat de plaatselijke steuncomité's namens het Nationaal Steuncomité een aanschrijving hebben ontvangen, dat zij de landweerplichtigen, die gebruik hebben gemaakt van de gelegenheid naar huis te gaan, verder geen ondersteuning mogen verleenen en indien zij het toch doen, dat zij dan geen hulp krijgen van het Nationaal Steuncomité. Ook door het Centraal Bureau voor de Werkloosheidsverzekering is aan de besturen van de vakorganisaties, die van de noodregeling gebruik maakten, medegedeeld dezer dagen, dat ook geen uitkeering uit de werkloosheidskassen der vakverenigingen mochten worden verstrekt aan diezelfde landweerplichtigen.

Ik heb gisteren gezegd: over den maatregel zelf wil ik niet spreken. Er is wellicht wat voor te zeggen. Waar echter niets voor te zeggen is, is, dat de landweerplichtigen onkundig waren dat die maatregel genomen zou worden vóór zij van het klein verlof gebruik maakten. Velen zijn er — het is mij bekend — die afgewezen werden door hun vakvereniging naar aanleiding van de bedoelde aanschrijving van het Centraal Comité en die zeggen: hadden wij geweten dat geen uitkeering gegeven werd, wij zouden het risico van terugkeer in de maatschappij niet hebben aanvaard en in dienst zijn gebleven.

Men had moeten mededeelen aan de landweerplichtigen wat hun te wachten stond. Gingen zij terug, dan hadden zij aan niemand iets te verwijten gehad. Op het oogenblik zijn echter vele menschen er in geloopen, is hun groote teleurstelling berokkend en zijn velen in uiterst moeilijke positie gebracht.

Ik heb er gisteren reeds op gewezen, dat er zeer velen zijn: losse werklieden, fabrieksarbeiders, transportarbeiders enz., wier beroep medebrengt, dat zij niet van te voren met zekerheid kunnen weten of zij onmiddellijk werk zullen vinden, die eerst in de burgermaatschappij moeten terugkeeren om arbeid te zoeken. Daarom vraag ik den Minister, indien hij deze vraag beantwoorden kan, waarom niet aan de betrokken landweerlieden vóór zij den dienst verlieten mededeeling is gedaan van den te hunnen opzichte te nemen maatregel.

De heer de Gijselaar: Mijnheer de Voorzitter! Wij naderen het einduur van deze vergadering, zooals het door u is vastgesteld, en ik zal dus heel kort zijn. Ik wil even spreken over art. 1, onderart. 158b, de bijdrage aan het Kon. Nat. Steuncomité, ad f 600 000. Zooals staat in de Memorie van Toelichting wordt ruim bijgedragen door verschillende kringen. Er komt ook veel geld uit Ned.-Indië voor het Kon. Nat. Steuncomité en ik geloof, dat alle leden der Kamer en ook de Minister het met mij eens zullen zijn, dat dit geld wordt gegeven voor de noodlijdenden zonder eenige bijbedoeling om daarmede politieke, economische of sociale propaganda te voeren. Door het Nationaal Steuncomité wordt hulp verleend aan de plaatselijke steuncomité's; als eisch mag gesteld worden, dat deze goed ingericht zijn, niet met geld gooiën, doch ook niet karig bedelen. Er moet echter geen indirecte pressie worden uitgeoefend van politieken of socialen aard. Alleen moet gelet worden op goede bedeling door het plaatselijk steuncomité; er moet gezorgd worden, dat degenen, die steun noodig hebben, op voldoende wijze worden geholpen. Ook moet men te rade gaan met de plaatselijke toestanden. Een inrichting, die in de eene plaats goed is, zou in een andere plaats verkeerd geregeld kunnen zijn. Bij het ondersteunen moet men echter zonder nevenbedoelingen geven. In Indië geeft men bijv. geld aan het Nat. Steuncomité, omdat men geen speciaal plaatselijk steuncomité weet, waaraan men zou kunnen geven zonder echter eischen te stellen omtrent de samenstelling van de plaatselijke comité's. Ik herhaal dus mijn vraag aan den Minister, of hij niet met mij eens is, dat door het Koninklijk Nationaal

37ste VERGADERING. — 11 JUNI 1915.

201. Aanvulling en verhooging van hoofdstuk X der Staatsbegroting voor 1914. (Verschillende onderwerpen.)

(de Gijsselaar e. a.)

Steuncomité steun moet worden verleend aan de plaatselijke comité's zonder te verlangen propaganda in de eene of andere richting. Ik zeg niet, dat dit gebeurt, maar ik meen er toch de aandacht op te moeten vestigen.

De heer Bergsma: Mijnheer de Voorzitter! Er zijn hier enkele woorden van critiek gesproken en ik wil gaarne toegeven, dat er plaats is voor critiek, en ik, die bij de uitvoering van tal van maatregelen nauw betrokken ben geweest, ik zou eveneens gemakkelijk ook veel kunnen critiseeren. Er is gelukkig, zou ik zeggen, veel te critiseeren, want wanneer er veel gehandeld is, en dat is er, ontstaat er natuurlijk reden tot critiek en handelen is en was noodig. Het groote gevaar in tijden als deze is zeker niet gelegen in „handelen”, maar in „niet handelen”. Ik zal de laatste zijn om niet hoogen prijs te stellen op het begrotingsrecht van de Volksvertegenwoordiging, maar ik geloof toch werkelijk, dat in tijden als deze, men in dit opzicht, waar spoed zoo dikwijls noodig is, niet al te nauw moet zien. De geachte afgevaardigde uit Noordbrabant heeft gezegd: spoed is rekbaar, maar ik zou hem willen vragen of de parlementaire spoed ook niet rekbaar is, en of niet voor menschen, wien het handelen in het bloed zit, die spoed van het Parlement niet een te zeer gerekte spoed is, waarop in den tegenwoordigen tijd niet altijd kan worden gewacht.

Toch wil ik, waar ik dus van critiek op de Regeering in het algemeen mij thans onthouden zal, een enkel woord van critiek hier plaatsen. Scherpe critiek zou ik zelfs willen oefenen, maar niet op de Regeering, die werkt met een wil om te werken in het algemeen belang, doch op hen die werken met een wil om te handelen in hun eigen belang alleen en tegen dat van het algemeen. De Minister stelt levensmiddelen beschikbaar tegen goedkope prijzen. Men trekt de noodzakelijkheid van dien maatregel wel eens in twijfel; die twijfel kwam straks ook even om den hoek kijken. Ik deel hem niet, het zijn niet alleen zeer vele arbeiders bij wie de nood hoog gestegen is, maar bijna alle kleine middenstanders hebben het zéér zwaar. Wat nu de critiek betreft, er zijn minder hooggeplaatsten, er zijn ook hooggeplaatsten, er zijn laaggeplaatsten, maar m. i. allen laagstaande mannen, die in dezen tijd van bloed en ellende niet handelen in den zin van doen in het algemeen belang, maar wel in het belang van zakvulling, van eigen zak vullen en den rijkszak leeg maken.

Ik denk er niet aan om op eerlijke verdiensten ook in dezen tijd te willen bekibbelen. Maar ik vind het ergerlijk, dat in een tijd als deze, men de adviezen van alle mogelijke neringdoenden moet narekenen tot op het uiterste, om te voorkomen dat 1 pct. grove winsten maakt ten koste van 99 pct. der bevolking. En dat feit bestaat.

Eenige critiek wil ik ook niet besparen aan hen, die bijna kunstmatig een anti-bruinbroodagitatie in het leven roepen. In een tijd als deze moeten wij dankbaar zijn, zeer dankbaar, dat een zoo bij uitstek krachtig, degelijk en smakelijk voedsel als ongebuild tarwebrood in voldoende mate kan worden ontvangen tegen gewonen prijs. In plaats van te wijzen op wat men ontbeert, mocht men in ons land wel wat meer wijzen op den grooten zegen, dien wij nog genieten in vergelijking met een groot deel van de bevolking van Europa.

Ik zal het hierbij laten, maar meende deze enkele opmerkingen niet achterwege te mogen laten.

De heer Posthuma, Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel: Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde uit Noordbrabant heeft, bij de hulde die hij heeft laten hooren over de werkzaamheid van de Regeering, mij ook gegeven een goede dosis critiek. Maar critiek op een wijze, die aan welwillendheid niets te wenschen overliet. En nu geloof ik, dat ik die critiek ook wel heb verdiend, als men zich stelt op het standpunt, waarop de geachte afgevaardigde zich heeft gesteld. Maar ik geloof aan den anderen kant, dat ik evenals in de andere Kamer straks op enkele punten kan

(Minister Posthuma.)

wijzen, die mij aanleiding hebben gegeven te handelen zooals ik heb gedaan.

De geachte afgevaardigde heeft in de eerste plaats besproken mijn eerste circulaire, en nu meen ik, dat waar die is ingetrokken, ik daarbij niet lang zal behoeven stil te staan. Maar ik wil even op één zaak de aandacht vestigen, omdat deze ook hier weer in sterke mate naar voren is gekomen, namelijk de kosten van die circulaire. Ik heb daarvan in de Tweede Kamer gezegd, dat ik meende die te kunnen dekken uit den begrotingspost, die op dit wetsontwerp voorkomt, en toen is mij daar reeds kenbaar gemaakt — ik ben daarvan ook ten volle overtuigd geworden — dat ik niet goed had gehandeld toen ik meende te kunnen putten uit dezen begrotingspost, maar dat ik had moeten maken een nieuwe aanvullende begroting.

Maar ik stond voor dezen begrotingspost en las die zooals hij er staat: nadeelig saldo voor den aan- en verkoop van regeeringswege van graan en meel in het belang van de volkvoeding. Ik had dien post gevonden en had daarnaast gevonden een practijk, voortvloeiende uit dien post. En die bestond hierin. Telkens wanneer tarwe was gekocht, en deze moest weer worden verkocht aan de fabrieken, die deze zouden vermalen, werd medegedeeld dat die tarwe moest opbrengen een zekeren prijs op grond van deze drie onderstellingen, dat de tarwebloem zou opbrengen een zekeren prijs, dat het tarwe-meel zou opbrengen een zekeren prijs en de afval ook een zekeren prijs.

Ik meende die prijzen zoodanig te mogen vaststellen dat toch ten slotte de graanrekening niet meer opleverde dan een nadeelig saldo van 2½ millioen. Nu is mij aangetoond, en hier en in de Tweede Kamer, dat dat toch eigenlijk de bedoeling niet was van dien post. Ik heb thans gegeven de verklaring hoe ik tot mijn redeneering ben gekomen, maar toen mij de wensch kenbaar is gemaakt dat ik nog eens zou nagaan of het niet wenschelijk is dien maatregel te laten steunen op een anderen begrotingspost, heb ik den dag nadat ik had toegezegd dat ik dat zou overwegen, de eerste stappen gedaan voor een nieuwe aanvulling van deze begroting. Ik meen dat ik met die toezegging op dit punt den geachten afgevaardigde uit Noordbrabant ten volle heb bevredigd.

De geachte afgevaardigde heeft tot tweemaal toe gevraagd of over de circulaire overleg is gepleegd door dezen bewindsman met zijn ambtgenoot van Financiën en ook met zijn ambtgenoot van Binnenlandsche Zaken. Ik meen dat het niet de gewoonte is om hetzij in deze, hetzij in de andere Kamer te spreken over hetgeen in den Ministerraad voorvalt en ik geloof, dat het een goede gewoonte is daarover niet te spreken. Ik zal het ook niet doen, maar ik ben van oordeel, dat de geachte afgevaardigde zichzelf reeds heeft beantwoord toen hij zeide: het is ook eigenlijk geen vraag, want men mag toch wel aannemen dat geen bewindsman een dergelijke daad zou doen zonder overleg te plegen met zijn ambtgenooten. Wat de pers te dien aanzien heeft gezegd, kan ik natuurlijk niet voor mijn rekening nemen, maar als men hetgeen gezegd is volgt tot het einde toe, dan heeft men kunnen lezen dat het laatste bericht in de pers is geweest dat uit de meest bevoegde bron bleek dat door den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, alvorens hij zijn bekende circulaire deed verschijnen, overleg is gepleegd met zijn ambtgenooten. Maar men kan ook hiervoor de pers gerust ter zijde laten.

Men moet echter in deze twee dingen scheiden, n.l. hetgeen aan de circulaire ten grondslag ligt en de circulaire zelf. De circulaire is door den geachten afgevaardigde genoemd een wonderlijke uitvoering. Welnu, die wonderlijke uitvoering komt natuurlijk alleen voor mijn rekening. De geachte afgevaardigde heeft daaraan vastgeknoopt den wensch dat ik in het vervolg meer bedachtzaam zou mogen handelen. Ik hoop, dat ik dien wensch zal nakomen, maar op dat oogenblik en onder de toenmalige omstandigheden en wetende wat ik toen wist, heb ik gemeend, dat het wenschelijk was die circulaire te laten verschijnen.

Ik heb daarmede de burgemeesters eenigszins gekrenkt, voornamelijk doordat die circulaire zoo plotseling voor hen

201. Aanvulling en verhooging van hoofdstuk X der Staatsbegroting voor 1914. (Verschillende onderwerpen.)

(Minister Posthuma.)

kwam. Dat heb ik achterna ook begrepen, ofschoon er natuurlijk bij mij geen sprake is geweest van een opzettelijke krenking. Toen ik echter de burgemeesters bij mij ontving en met hen de uitvoering van de circulaire besprak, ontdekke ik dat zij in die uitvoering meer bezwaren zagen dan ik er ooit in heb gezien en dan ik er nog in zie. Toen de burgemeesters van verschillende steden bij mij kwamen en mij vroegen: hoe hebt u zich die uitvoering toch eigenlijk voorgesteld, heb ik direct gezegd: het gaat om brood, vleesch, groenten en aardappelen. Met twee van die groepen levensmiddelen krijgt u niets geen moeite. Ik ben overtuigd dat de groenten in dit voorjaar laag in prijs zullen wezen, want ik kan mij niet voorstellen dat onder de drukkende omstandigheden waarin het buitenland verkeert voor die groenten hooge prijzen zullen worden gegeven. Ik stel mij dus voor, dat ten opzichte van de groenten de bezwaren niet zoo groot zullen zijn.

Ten opzichte van de aardappelen waren op dat oogenblik de bezwaren niet groot. Ik kon toen nog niet voorzien, dat de bezwaren nog minder groot zouden worden en dat de aardappelen feitelijk zouden worden verkrijgbaar gesteld voor een prijs ver beneden de waarde, een feit, dat mij op zich zelf spijt. Wat het vleesch betreft, heb ik aan de burgemeesters betogd, dat daarvoor een regeling was te treffen in gemeenschappelijk overleg en ik mag wel zeggen, nu wij eenige weken verder zijn, dat ik wat de verstrekking van goedkoop varkensvleesch betreft niet zoo ver van de waarheid ben geweest, want op het oogenblik moet ik den maatregel zelf nemen totdat het vleesch in de gemeente arriveert. Is het eenmaal daar, dan mag ik, waar de zaak aan de bevolking ten goede komt, ook wel een beroep doen op de medewerking van burgemeesters en tot mijn genoegen heeft iedere burgemeester zich gehaast mij in deze bij te staan.

Bleef nog over het brood. Mijnheer de Voorzitter! Ik voor mij ben overtuigd, dat de meerderheid van het Nederlandsche volk zal denken als de geachte afgevaardigde uit Friesland, die zeide, dat men dankbaar moet zijn, dat op het oogenblik het Nederlandsche volk een dergelijk krachtig voedsel krijgt tegen een zoo lagen prijs. Ik kan hierna toevoegen, dat in het Deutsche partijorgaan van een anderen geachten afgevaardigde uit Friesland dan ook met lof is gesproken over de Nederlandsche Regeering, die een dergelijk krachtig voedsel beschikbaar stelt voor zoo lagen prijs. Maar er blijven altijd menschen over, zelfs heel gemeenten, die beslist gesteld zijn op het eten van wittebrood. Gegeven het feit, was voor mij de vraag, of zoo'n gemeente daar dan iets voor over had. Dit heb ik aan de burgemeesters willen vragen, maar ik wil toegeven, dat toen ik de gezichten zag van de heeren met wie ik de circulaire besprak, het mij duidelijk is geworden, dat ik van hen meer vroeg dan ik zelf onderstelde te vragen. Ik wil gaarne toezeggen, dat ik bij een volgende gelegenheid vooraf overleg zal plegen.

Maar, zeide de geachte afgevaardigde: waarom hebt gij dat dan niet gedaan bij de tweede circulaire? Mijnheer de Voorzitter! In de tweede circulaire vraag ik van de burgemeesters voorloopig zeer weinig. Maar bovendien, toen ik eenmaal tot de overtuiging was gekomen, dat ik de eerste circulaire moest intrekken, begreep ik, dat ik daarmee niet kon volstaan en iets anders moest doen en daarbij ontbrak voor overleg de tijd. Ik meen dus, dat de fout die ik bij de eerste circulaire heb gemaakt, n.l. het niet plegen van overleg, en bij de tweede herhaald, als één fout mag worden beschouwd.

De heer van Lanschot: Het was dan toch een fout!

De heer Posthuma, Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel: Dat het een fout was, heb ik niet ontkend.

De deferentie voor de Kamer, die de geachte afgevaardigde opeischt, bestaat bij mij geheel, maar eenmaal verkeerende in een foutieven gedachtengang ten opzichte van deze begroting heb ik deze voortgezet: ik meende, dat uit dezen post was te putten wat ik voor de uitvoering der circulaire noodig had.

De geachte afgevaardigde heeft in het laatst van zijn rede

gezegd, dat hem uit courantenberichten herhaaldelijk was gebleken, dat er beloften en toezeggingen waren gedaan zonder dat er wijzigingen van de begroting waren voorgesteld. Betroffen die beloften en toezeggingen mij? De geachte afgevaardigde schudt van neen. Mijnheer de Voorzitter, dan kan ik verder over dit punt zwijgen.

De geachte afgevaardigde uit Friesland heeft zich aangesloten bij de critiek van den geachten afgevaardigde uit Noordbrabant, maar er bijgevoegd, dat de critiek niet hoofdzakelijk moest zijn, maar dat hoofdzakelijk moest zijn de waardeering voor goede maatregelen. Als er een schending zou plaats gehad hebben van het budgetrecht — waar ook hij tegen was — onder omstandigheden die de schending zouden kunnen billijken, zou de geachte afgevaardigde daarover heen-stappen.

Ik heb zooveel medegedeeld, onder welke omstandigheden de schending heeft plaats gehad. Ik weet niet of die klacht van den geachten afgevaardigde betrof de schending zelf, maar ik wil nogmaals verklaren, dat die schending als zodanig voor mij niet is geweest en gewilde schennis, maar alleen was het gevolg van een foutieve uitlegging van het artikel en van de toelichting daarop.

De geachte afgevaardigde heeft mij toegeroepen: ga heen en zondig niet meer! Mijnheer de Voorzitter! Ik weet niet of ik dien uitroep letterlijk heb op te vatten, dan wel dat ik mij heb te bepalen tot het tweede gedeelte, want wanneer ik ook aan het eerste in letterlijken zin had te voldoen, zou er voor het tweede geen reden meer overblijven.

De heer Polak heeft er op gewezen, dat in dezen tijd zooveel hebben te worstelen met voortdurende tekorten. Ja, Mijnheer de Voorzitter, dat is ook de grondgedachte geweest van de uitvaardiging zoowel van de eerste als van de tweede circulaire. De eerste had ik beperkt tot de min- en onvermogens. Ja, laat ik het maar ronduit zeggen: een partijgenoot van den geachten afgevaardigde in de andere Kamer, die geacht mag worden voor de belangen van het groote geheel op te komen, heeft toen dien wensch geuit en daarop ben ik ingegaan, doch toen bleek, dat het zoo moeilijk zou worden om te schiften, is de maatregel uitgebreid tot ieder die brood wenschte te ontvangen met de bedoeling, dat ieder, die anders voor een tekort zou staan, in de gelegenheid zou worden gesteld om dat tekort te dekken.

Nu zegt de geachte afgevaardigde: beide circulaire hebben de fout, dat zij een facultatief karakter hebben, zij moesten een gebiedend karakter hebben.

Ik vraag mij af, Mijnheer de Voorzitter, of ik dan niet bij nog meer burgemeesters ontstemming zou hebben veroorzaakt, een volkomen gerechtvaardigde ontstemming, omdat zij hun gemeente kennende en van oordeel zijnde, dat daar ingrijpen niet noodig was, daartoe zouden worden gedwongen.

Ik zou trouwens ook niet geweten hebben, waar ik de macht tot zodanig gebod zou hebben kunnen vinden.

Ik meen overigens, dat op het overgrote deel van het platteland de toestanden van dien aard zijn, dat men ze volkomen rustig kan aanzien. Zou ik daar nu toch bij die overtuiging gebiedend hebben moeten optreden om de burgemeesters maatregelen te doen nemen, waarvoor zij niets gevoelden?

Om die reden meen ik nog, dat het het beste was, dat de circulaire droegen een facultatief karakter. En verder merkte de geachte afgevaardigde op, dat ik zelf geconstateerd heb het bezwaar van het eten van het bruine brood, dat zich zou hebben voorgedaan in de kringen der bevolking, toen een tijd lang het bruine brood wel moest worden gegeten, zeker, ik heb dit geconstateerd, maar ik heb er mij niet bij aangesloten.

Ik kan wel zeggen, dat ik eenige maanden zelf proeven met het bruine brood, met en zonder bijvoeging van maismeel, heb genomen, met mijn eigen maag en ik kan de verzekering geven, dat het geen slechte resultaten heeft opgeleverd. Het is dan ook uit volle overtuiging, dat ik in de Tweede Kamer heb gezegd, dat dit bruine brood een prachtig voedsel is, en daarbij doet zich thans het eigenaardige verschijnsel voor, dat wanneer men tersluiks er wat

201. Aanvulling en verhooging van hoofdstuk X der Staatsbegroting voor 1914. (Verschillende onderwerpen.)

(Minister Posthuma.)

bloem hij voegt, men een minder smakelijk brood krijgt dan wanneer men het brood alleen bakt van ongebuild meel.

De geachte afgevaardigde heeft gevraagd of het niet verstandig zou zijn om ook het wittebrood verkrijgbaar te stellen voor den prijs van vóór den oorlog. De geachte afgevaardigde gevoelde wel waar de schoen wrong, want hij voegde er aan toe, dat de kosten wat hoog zouden worden. Ja, die kosten zouden belangrijk hoger worden; dan zouden de kosten ongeveer 4 miljoen gulden per maand bedragen. Mijn ambtgenoot van Financiën is op het oogenblik niet meer hier, maar ik geloof niet, dat hij te vinden zou zijn voor zulk een uitgaaf en ik geloof ook niet, dat het noodig is.

Wat de werkloosheid betreft, heeft de geachte afgevaardigde er zeer te recht de aandacht op gevestigd, en het doet mij groot genoegen dit uit zijn mond te hooren, dat in het algemeen mag worden gesproken van een afneming van de werkloosheid en van den terugkeer van betere toestanden, behalve dan in enkele bedrijven als de bouwbedrijven, bij de havenwerkers, de diamantwerkers, die nog onder de crisis geweldig lijden. Welnu, ik kan verzekeren, dat ook van mijn Departement uit getracht is daaraan iets te doen, niet in het algemeen, door te werken voor algemeene verhooging van de uitkeering, huurbon of kleeding, maar door te trachten in het bedrijf zelf betere toestanden te verkrijgen. Ik moet er helaas aan toevoegen, dat het wat mijn Departement betreft, niet gelukt is dit zoo ver te brengen als ik zou hebben gewenscht. Ik kan er, zonder dingen te zeggen die ik niet kan verantwoorden, bijvoegen, dat twee andere Departementen zich nog speciaal hiermede bezighouden.

De geachte afgevaardigde vroeg mij ook het kleedingvraagstuk ter hand te nemen, in dien zin, dat door middel van de plaatselijke steuncomité's vanwege de Regeering kleeding zal worden verstrekt. Ik wensch te dien opzichte geen toezegging te doen, omdat ik, als ik een toezegging doe, ook gewoon ben mij hieraan te houden, maar ik wil wel zeggen, dat ik, als ik meen, dat het noodzakelijk is, geen stappen zal doen zonder de beide Kamers er in te kennen.

Dat het verstrekken van kleeding gestopt is, moest voor mij niet nieuw zijn, maar het is het wel. Ik vermoed, dat het komen van den zomer daarop grooten invloed heeft gehad. Daarmede moet men rekening houden, ofschoon ik toegeef, dat wanneer de toestand zoo is, dat de menschen in hun huis moeten blijven omdat zij niet behoorlijk voor den dag kunnen komen, het tijd is dat daaraan wat wordt gedaan.

Men vrage het echter niet allemaal aan de Regeering. De Regeering kan bitter weinig doen. Een uniforme regeling kan slechts tot zekere hoogte baten, zooals ik al in de Memorie van Antwoord heb gezegd. Ik geloof, dat voor dergelijke speciale gevallen de hulp moet komen uit de plaats zelf, misschien nog wel dichterbij dan het steuncomité.

Wat de circulaire betreft van het Nationaal Steuncomité aan de plaatselijke steuncomité's en het centraal bureau, vraagt de geachte afgevaardigde mij waarom niet vooraf aan de landweerlieden bekend is gemaakt, dat deze houding zou worden aangenomen.

Het spijt mij, maar ik kan den geachten afgevaardigde niet anders zeggen, dan dat mij dit niet aangaat.

Ik kan mij de zaak best voorstellen. Er is aandrang uitgeoefend bij den Minister van Oorlog om de oudste landweermannen naar huis te zenden. Voor dien aandrang bezwijkt de Minister, maar hij zegt er bij: laten de menschen zelf beslissen, of zij naar huis willen gaan of niet.

Nu komen er sommigen thuis en vinden daar niets. Men heeft inderdaad bedrijven, waar men zich eerst moet aanmelden, om werk te kunnen krijgen en ik kan mij voorstellen, dat verschillenden naar huis zijn gegaan met de ernstige bedoeling te gaan werken en de hoop, dat zij ook werk zouden vinden, maar daarin zijn teleurgesteld.

Als men nu echter zoover moet gaan in de verzorging der menschen — het zijn toch ook geen kinderen meer — dat de Regeering zich het lot van deze lieden moet aantrekken en men vraagt dit dan nog wel aan den Minister van Landbouw,

(Minister Posthuma e. a.)

terwijl het toch eigenlijk een zaak is, die den Minister van Oorlog aangaat, dan moet ik eerlijk verklaren, dat dit mijn krachten te boven gaat.

Ik meen, dat er reden was — en het doet mij genoegen van den geachten afgevaardigde te hebben gehoord, dat hij den genomen maatregel goedkeurt — om dergelijke landweerlieden niet te steunen; maar alles wat in deze is geschied is voor rekening van het Koninklijk Nationaal Steuncomité en ik deel den gang van zaken dan ook alleen mede, omdat ik weet, dat dit de gang van zaken was en de geachte afgevaardigde er blijkbaar prijs op stelt mij dit te hooren verklaren.

De geachte afgevaardigde uit Zuidholland vraagt, of ik het er niet mede eens ben, dat door het Koninklijk Nationaal Steuncomité alleen aan die plaatselijke comité's hulp moet worden verleend, die aan haar uitkeeringen geen voorwaarden verbinden van eenigszins propagandistischen aard.

Ik meen, dat het Koninklijk Nationaal Steuncomité alles doet, om de waarborgen te verkrijgen, dat dit gebeurt en kan er bijvoegen, dat ik het met den geachten afgevaardigde eens ben, dat propaganda absoluut moet buitengesloten blijven. Wij hebben hier te doen met het verleen van steun aan slachtoffers van de crisis, maar daarnaast moet geen propaganda gemaakt worden van welken aard dan ook.

De geachte afgevaardigde uit Friesland heeft gezegd: er is critiek op de Regeering uitgeoefend. Ik zou dit ook wel kunnen doen, maar ik zal het niet doen. Ik kan mij voorstellen, dat op een gegeven oogenblik de Regeering handelt en dan is het beter, dat zij handelt dan dat zij dit niet doet.

Bovendien — heeft de geachte afgevaardigde uit Noordbrabant betoogd — als de Regeering meent, dat iets met spoed moet worden gedaan, moet dit ook gebeuren.

Beide geachte afgevaardigden zeiden echter toen: Wat is spoed?

Ja, Mijnheer de Voorzitter, dat zou ik ook wel eens willen vragen. Misschien ben ik onbescheiden, maar ik zal het toch maar zeggen. Dit wetsontwerp is gedateerd 19 October 1914, een maand derhalve voordat ik als Minister werd beëdigd. Ik heb het dus gevonden. Nu beweer ik niet, dat ik — wanneer er spoed bij is — wel een post zou kunnen krijgen, maar als ik zie, hoe het met dit ontwerp gegaan is, dan vraag ik toch: wat is spoed?

De heer van Lanschot: Dit wetsontwerp heeft niet op de zaak betrekking.

De heer Posthuma, Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel: Nu herhaal ik, wat ik straks gezegd heb: Ik was in een foutieven gedachtengang en, daarin eenmaal verkeerende, meende ik uit dezen post te kunnen putten.

Maar nu is de vraag: wat is spoed. Die vraag staat feitelijk geheel daarnaast.

Ik heb hier een wetsontwerp te verdedigen, dat is ingediend 19 October 1914, een maand eer ik beëdigd werd. En wanneer ik nu hoor zeggen, dat met spoed moet worden gehandeld — het ligt misschien hieraan dat ik nog zoo kort uit zaken ben —, dan vraag ik mij toch af, wat is in deze spoed?

Hiermede meen ik alle sprekers beantwoord te hebben.

De heer van Lanschot: Mijnheer de Voorzitter! Nog enkele opmerkingen. Ik wensch duidelijk te doen uitkomen, dat ik in mijn betoog niet heb aangeroerd de vraag of het in de tegenwoordige omstandigheden noodig is, levensmiddelen tegen verminderde prijzen beschikbaar te stellen, zulks naar aanleiding van een opmerking van den heer Bergsma, die het tegendeel liet doorschemeren.

Het antwoord van den heer Minister betreffende de kosten die de door hem genomen maatregel zal medebrengen, is geenszins bevredigend. Het blijkt nu wel dat inderdaad alle verband tusschen in- en verkoopprijzen is verbroken en met geen mogelijkheid zelfs te begrooten is, hoeveel de circulaire zal kosten. Te recht meende ik dan ook den maatregel in financieel opzicht te mogen noemen een sprong in het duister, die te meer te betreuren valt omdat de Minister hetzelfde

201. Aanv. en verh. van hoofdst. X der Staatsbegr. voor 1914. (Verschillende onderwerpen.) — Regeling van werkz.

(van Lanschot.)

had kunnen bereiken langs anderen weg: door bij voorbeeld de verkoopprijzen percentsgewijze te regelen naar de inkoopsprijzen.

Intusschen, nu de Minister een „peccavi” heeft uitgesproken en verklaard heeft een wetsontwerp te zullen indienen ten einde op de begroting een nieuwen post te brengen, zal er ongetwijfeld nog gelegenheid bestaan om op de financieele gevolgen van den maatregel terug te komen.

Wat het budgetrecht betreft schijnt het noodzakelijk zich rekenschap te geven, dat de huidige ongewone toestand helaas nog zeer geruimen tijd kan duren en ook op staatsrechtelijk gebied ver strekkende gevolgen heeft.

Daarom juist is het zoo nodig ook op dit gebied den nieuwen staat van zaken ter dege onder de oogen te zien, daarbij in aanmerking nemende, dat hij wellicht veel langer zal duren dan men aanvankelijk had verwacht.

Dan de quaestie van het budgetrecht.

Ik wil daarover nog iets zeggen, niet in een geest van oppositie of van kritiek op den Minister, maar omdat het zijn nut kan hebben daarbij nog even stil te staan.

Nu is het vrijwel in confesso, dat onder den drang der buitengewone omstandigheden aan enkele bepalingen van de Grondwet niet meer zoo streng de hand kan worden gehouden als in gewone tijden.

Lat vind ik op zich zelf reeds zeer gevaarlijk. Immers, onze staatsinrichting is te beschouwen als een gebouw, als een architectonisch geheel. De minste verandering doet zich gevoelen tot in alle geledingen en zoude het geheele evenwicht kunnen verstoren.

Toegegeven nu echter dat gedurende de crisis er sommige gevallen zijn waarin met enkele bepalingen der Grondwet de hand moet worden gelicht, zoo dient toch vóór alles vermeden te worden, dat de huidige ongeregelde, onzekere toestand op dit gebied nog langer voortdure.

Dat ware inderdaad noodlottig.

Zie, Mijnheer de Voorzitter, daar moet in dit opzicht klaarheid komen. Als de Grondwet in sommige gevallen de bevoegdheid van de Regeering en die van de Kamer voor het oogenblik niet meer voldoende afbakent, welnu dan moeten er voor die gevallen — zoo nodig in overleg met de Regeering — buiten de Grondwet om grenzen getrokken worden waarbinnen de Regeering zich zal hebben te houden.

Nu heb ik ten opzichte van het budgetrecht een verschuiving van macht geconstateerd van de Kamer naar de regeeringstafel, in dien zin, dat de Regeering in enkele uitzonderingsgevallen het budgetrecht mocht inperken, doch ik heb tevens de grens dier macht getrokken daàr, waar zonder groot nadeel voor de zaak voorafgaande begrotingswijziging mogelijk was.

In dit opzicht nu is niet slechts gezondigd door dezen Minister, doch ook door zijn ambtgenooten. Het kwaad werkt als een aanstekelijke ziekte. De Kamer hoede zich daarom in dezen een vinger te geven aan de Regeering, opdat niet de geheele hand worde genomen.

Intusschen constateer ik met voldoening, dat de Minister, zijn ongelijk erkennende, de noodige maatregelen heeft genomen om nog met een nieuwen begrotingspost bij de Kamer te komen. Hij heeft bovendien, toen door den geachten afge-

(van Lanschot e. a.)

vaardigde uit Friesland, den heer Polak, het kleedingvraagstuk werd ter sprake gebracht, nadere overweging toegezegd, daarbij vooropstellende dat hij niets zou doen zonder voor kennis der Staten-Generaal.

In verband met een en ander zou ik er prijs op stellen van den heer Minister alsnog de pertinente toezegging te mogen ontvangen, dat hij in de toekomst geenerlei maatregelen meer zal nemen of toezeggingen zal doen waardoor de schatkist direct of indirect zal worden bezwaard, zonder voorafgaande begrotingswijziging, tenzij de zaak zelf die het betreft daardoor zou worden geschaad.

De heer Posthuma, Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb inderdaad een gedeelte van hetgeen de geachte afgevaardigde uit Noordbrabant in eerste instantie heeft gezegd, overgeslagen, zonder dat ik het heb gewild. Ik heb daarvan in de Tweede Kamer gezegd en wil dat hier herhalen, dat ik meende, toen ik eenmaal met mijn gedachtengang zoover was, dat ik van oordeel was uit dezen post te kunnen beginnen, dat het toen de beste weg was eenige maanden den maatregel te nemen en dan af te wachten wat die maatregel zou kosten. Ik had dan gegevens voor het voorleggen van een begrotingspost aan de Kamer. Ik beschouwde dat als practisch, maar toen ik na het debat in de Tweede Kamer de zaak nog eens bekeek en overdacht, heb ik getracht een begrotingspost te vinden, maar de raming van dien post is natuurlijk zeer wijd. Dat had ik willen voorkomen, althans voor de nog resteerende maanden van dit jaar, want ik ben overtuigd dat als de maatregel eenige maanden had gewerkt, mij bekend zou zijn welke de kosten zouden wezen voor dit jaar, omdat er een zekere hoeveelheid tarwe aanwezig was en het noodige is aangekocht in de hoop dat het zal binnenkomen. Maar ik geef den geachten afgevaardigde toe, dat, voor zoover het den toestand betreft die nog eenige maanden kan duren en misschien nog wel jaren, het een begroting in den wilde is, maar juist om eenige gegevens te krijgen, had ik den maatregel eenige maanden willen toepassen. Ik had dan gegevens en kon op dien grond iets taxeren.

Verder kan ik niets anders doen dan herhalen dat, als van mijn Departement maatregelen uitgaan die beslag zullen leggen op 's rijks schatkist en de spoed is niet van dien aard dat oogenblikkelijk moet worden gehandeld, die maatregelen eerst aan de Staten-Generaal zullen worden voorgelegd.

De beraadslaging wordt gesloten en het wetsontwerp zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De Voorzitter: Zooals ik gisteren de eer had in het vooruitzicht te stellen, verdaag ik thans de vergadering tot a.s. Dinsdag des namiddags te 2 uur. In die vergadering zullen worden behandeld de verschillende wetsontwerpen welke op de agenda van heden voorkomen — voor zoover deze niet is afgedaan — vermeerderd met het Eedswetje.

Verder is het mijn voornemen aan de Centrale Afdeeling voor te stellen des namiddags te 4 uur in de afdeelingen te doen onderzoeken de wetsontwerpen die van de Tweede Kamer zijn binnengekomen, o. a. het Missiewetje.

De vergadering wordt gesloten.